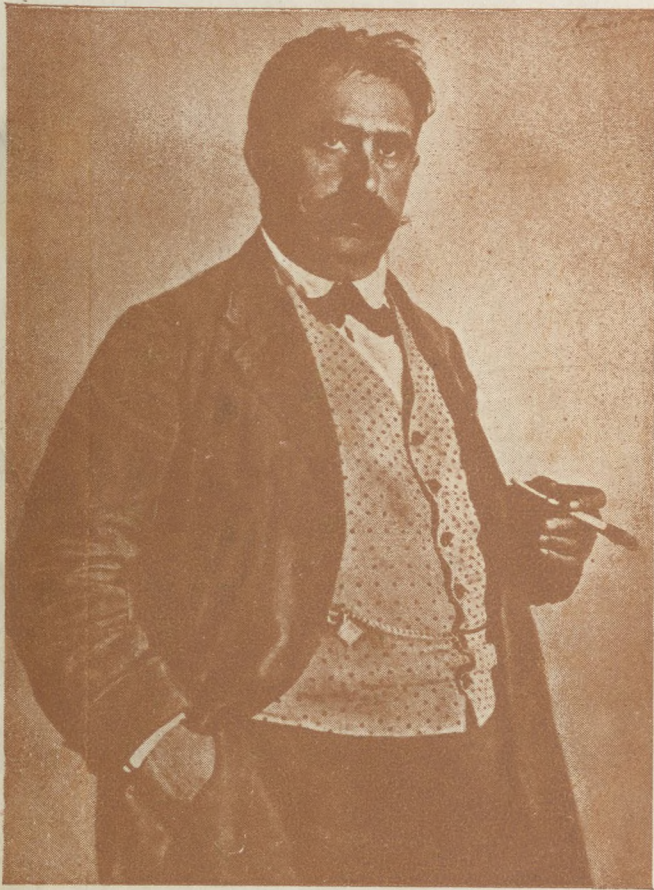

HID

IRODALOM MŰVÉSZET KRITIKA

SINKÓ ERVIN:

Budapest első vörös napja

ÁCS KÁROLY:

Vágy, Szavak, Búcsú a barna szobától, Indulás előtt (versek)

NÉMETH ISTVÁN:

Nádpálca (regényrészlet)

FEHÉR FERENC:

Jobbágyok unokái (vers)

QUASIMODO:

Csodálatos aratás (elbeszélés)

SULHÓF JÓZSEF:

A tavasz besurran (regényrészlet)

IVÁNYI IVÁN:

Vonatok (Vers. Ács K. ford.)

RAICSKOVICS SZTEVÁN:

Leány, Ráeszmélés, Fűvek éneke (Versek. Pap József és Sáfrány

Imre fordításai)

KROMBHOLZ KÁROLY:

Lányi Ernő

REMÉNYI JÓZSEF:

Amerika irodalma

SZÍNHÁZ

Majtényi Mihály: Kidölt a májusfa

KÖNYVSZEMLE

Bori Imre: Stephan Zweig — Tegnapi világ

Bori Imre: Bóra Sztankovics — Gúzsbakötött élet

LAPSZEMLE

MŰMELLÉKLETEK

Sáfrány Imre vers-illusztrációi
Bob Emil rajzai és festményei

március

XVII. ÉVF.

1953

A munka útján

a könyv a dolgozó ember legjobb utitársa

**Minden olvasónak
irodalmi tájékoztatót ad**

Gyors és pontos könyvszolgálatot nyújt a

Könyvbarátok köre

A KÖNYVBARÁTOK KEDVEZMÉNYEI:

20⁰/₀-os engedmény a könyvek bolti árából;
részletfizetéses könyvbeszerzés;
ingyenes illetménykötet;
állandó árúhitel;
minden könyvvásárlásnál elsőbbségi jog.

Minden könyvbarát díjtalanul megkapja a Testvériség-Egység
könyvkiadóvállalat új képes könyvjegyzékét, amely egyben
irodalmi tájékoztatóul is szolgál.

ÉRTÉKES IRODALMI MŰVEK SAJTÓ ALATT:

A REGÉNY MESTEREI:

Mikszáth Kálmán: Különös házasság
Gárdonyi Géza: Egri csillagok
Dobrica Csoszics: Majd megvirrad már
Prezsihov Voranc: Lenn a völgyben
Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig
Burchardus: Lucrezia Borgia
Ívó Andrics: A kisasszony

TANULMÁNYOK:

Sinkó Ervin: A mi második forradalmunk
Fiamengó A.: A vallás keletkezése
Veljko Ribar: A kereszténység történelmi szerepe

VERSEK:

Ács Károly: Kéz a kilincsen
Fehér Ferenc: Jobbágyok unokái
Thurzó Lajos: Tavasz Jánoska elindul

TESTVÉRISÉG-EGYSÉG könyvkiadóvállalat Noviszád, Arsza Teodorovics 11.

Postatakarékszám 300-T-251.

BUDAPEST ELSŐ VÖRÖS NAPJA

Részlet az „Optimisták” c. történelmi regényből

Második napja tartott a szedősztrájk, második napja nem jelent meg Budapesten újság. A sztrájkban álló nyomdászok zúfolásig megtöltötték a termet, melyben Lányi és Báti velük együtt várt a szociáldemokrata párt kiküldöttére. Előző este is itt voltak ők ketten. Akkor Báti régi ismerőse, az egykori elnök elvtárs próbált itt meg mindent, hogy engedékenységre bírja a szedőket. A nyomdászok figyelemmel, csendben hallgatták végig. A kérdés, melyről az elnök elvtársnak beszélni kellett, most már végső fokon a magyar proletárdiktatura kérdése volt. Akarja-e, akarhatja-e a magyar munkásság? Utána Báti szólalt fel. Aztán megint az elnök elvtárs és megint Báti. Kétszer adta át a helyét egyik a másiknak. A pesti munkásság legműveltebb csoportja előtt majdnem úgy indult meg ez a párbaj, mint tudományos vita arról, hogy mi a marxizmus tanítása a demokráciáról, a demokratikus sajtószabadságról, az államról s az erőszaknak, a terrornak a szerepéről a történelemben. Az elnök elvtárs Marxból citált: „Egy társadalmi rend csak akkor múlik el, ha mindazok a termelési erők már kifejlődtek, amelyek számára ez a társadalmi rend elég széles és új magasabb termelési viszonyok sose lépnek az előbbieik helyére, míg azoknak a materiális létfeltételei magának a régi társadalomnak ölében életre nem keltek.” Lányi tanácsára, aki felháborodottan szöveghamisítással vádolta az előadót, Báti, mikor rá került a sor, elkérte az elnök elvtártól a könyvet, melyből az citált és diadalmasan mutatott rá a citátumot közvetlenül követő marxi megállapításra: „Ennélfogva az emberiség mindig csak olyan feladatokat állít fel magának, melyeket meg tud oldani, mert alaposabban szemügyre véve a dolgot, kiderül mindig, hogy maga a feladat csak akkor jelenik meg, amikor a megoldásának materiális feltételei már adva vannak vagy legalább is létesülésük már folyamatban van.”

A teremben nőttön nőtt az izgalom s míg az elnök elvtárs, hogy Bátinak feleljen, másodszor szólalt fel, Lányi odasúgta Bátinak:

— Nincs igaza Vértésnek? Hol, mikor volt a világon még egy politikai forradalom, melyben szellem és akció, tudomány és empiria között így megszűnt az ellentét, mint a proletáriátus osztályharcában?

Az elnök elvtárs azonban, aki tíz év előtt egyik börtönbüntetése idejét használta föl arra, hogy a könyvet, melynek értelméről most vitat-

kozni mertek vele, lefordítsa, szenvedélyessé vált és felhagyva a Marx citátumokkal, zamatos paraszti nyelvéen kelt ki azok ellen, akiket soha azelőtt nem lehetett látni a munkásmozgalomban.

Báti sose tudott nyugodt maradni, ha az, aki vele szemben állt, elvesztette a nyugalmát. Mikor újra szóba kezdett, az izgalomnak azon a magas fokán kezdte, melyre az előtte szóló csak beszéde végén érkezett.

— Felelőtlenek, fantaszták és kalandorok vagyunk, mert még ma is hisszük azt, amit az öregek csak tizennégyig hirdettek és hittek?

S Báti elmondta, amit már azon a pincérgyűlésen el akart mondani: mint dobták ki a Propaganda Bizottságtól, mert szocialista propagandát csinált. A nyugodt, higgadt nyomdászok most felháborodva kiáltották az elnök elvtárs felé: igaz-e? Kiabáltak feléje, de csak igent vagy német akartak hallani, beszélni nem hagyták. Izgalomban s mégis egy olyan diadallal, mellyel igazán örülni Báti nem tudott, éjfél felé ért véget ez az előző esti mérkőzés.

Mára újabb szónokot vártak s biztosra vették, hogy a vita ez este még hevesebb, még kiméletlenebb lesz. Az újságsztrájk más időkben is hatásos fegyver volt, de ezekben a napokban, mikor a politika miniszteri előszobákból s parlamentből az utcára költözött ki s biztos semmi se volt, de épp azért minden lehetséges — újságsztrájk szinte anarchiával fenyegető általános bizonytalanságot teremtett. Egyetlen olyan hír nem kelhetett szárnyra, mely ne látszhatott volna lehetségesnek. Maguk a nyomdászok természetesen szintén nem voltak kivétel s míg itt most a szociáldemokrata kiküldöttre vártak, egymást kergették köztük a fantasztikus hírek, melyekről azok se tudták eldönteni, hogy van-e valami alapjuk, akik a híreket hozták. De ebben az atmoszférában sem jutott volna senkinek se eszébe még csak a lehetősége se annak, ami ezekben az órákban már befejezett tény volt.

Hét óraker kellett volna a szociáldemokrata párt kiküldöttjének megjelenni. Némelyek tudni vélték, hogy a Berinkey kormány lemondott és a szociáldemokrata kereskedelmi miniszter, Garami Ernő fog a nyomdászokhoz eljönni, mielőtt kormányt alakít.

Fél nyolc elmúlt már, mikor — Báti és Lányi távol az ajtótól, egy csoport nyomdász között állva bizonygatták, hogy tiszta szociáldemokrata kormány is proletárdiktatura nélkül, csak a polgári köztársaság érdekeit fogja képviselni — a zsúfolt teremben nagy mozgás keletkezett. Senki se számított rá, hogy a tegnapi nap után megint az elnök elvtárs fog megjelenni. Egy percre, a meglepetés hatása alatt csend lett, de mielőtt még az emberek felocsudhattak volna, az újonjött felállt a terem közepén egy székre és fején a széles fekete kalapjával, megszólalt:

— Elvtársak! Ez a mai pénteki nap, március huszonegyediké a magyar munkásság legnagyobb napja. Én akartam elsőnek meghozni a hírt: a kormány lemondott és átadta a hatalmat Magyarországi forradalmi proletáriátusának. Kommunista és szocialista párt testvérként fogtak össze az akarásban. Éljen a magyar szovjetköztársaság! Éljen a proletárdiktatura! A magyar munkásság a mai nappal hadat üzent nemcsak a saját, hanem a világ burzsoáziájának is. Ebben az egyenlőtlen harcban ott akarok lenni a magyar munkások és parasztok táborában én is. Büszkén vallom magam ennek az ifjú, hősi magyar proletáriátus fegyvertársának s büszkén megyek vele a dicsőséges úton, melyre a mai nappal rálépett. Elvtársak, éljen a magyar tanácsköztársaság! Éljen Kun Béla!

Pillanatokig tartott, míg a zavart, döbönt csendet áttörte az első kiáltó éljen. Az első érzés, melynek legyőzéséhez azok a néma pillanatok kellett, nemcsak a meglepetés volt, hanem volt valami a hirtelen elhatalmasodó ijedség érzéséből, abból a riadalomból, melyet minden megfoghatatlan és át nem tekinthető jelenség vált ki.

Az elnök elvtárs nem hagyott sok időt se a csodálkozásra, se a végülis kitört lelkesedésre. Beszélt tovább. Most már nyugodt erős hangon. Röviden elmondta, mi történt. Tegnap délelőtt az entente budapesti katonai missziójának parancsnoka, Vix ezredes megjelent a köztársaság elnökénél. Közölte Károlyival, hogy az eddig megszállott magyar területeken kívül, az entente-tal szövetséges szerb, cseh és román csapatok újabb nagy magyar területeket fognak megszállni. Az entente követelte, hogy ezeket a megszállandó területeket a magyar katonaság máris haladéktalanul elhagyja. Az átadott jegyzék szerint az újból megszállandó területek nem ideiglenes demarkációs vonalat, hanem Magyarország tartós politikai határait fogják alkotni. Károlyi erre még tegnap este minisztertanácsot hívott össze, melynek eredményeképp a polgári és szociáldemokrata koalíciós kormány lemondott. A szociáldemokrata párt sürgős tanácskozásra ült össze s ezen a tanácskozáson elhatározták, hogy a párt választmánya testületileg kimegy a gyűjtőfogházba s közölve Kun Bélával az eseményeket, felszólítják, hogy a két proletárpárt egyesülésével, ennek az országnak egyetlen ereje, az egységes forradalmi proletáriátus vegye át a hatalmat. A szociáldemokrata párt eddig bízott az entente-demokráciában s most belátja tévedését; csak a saját és a világ proletáriátusának forradalmi erejében bízhat. Ebben az órában kommunisták és szocialisták a forradalmi kormányzótanács megalakításáról tárgyalnak. A nyomdászok siessenek munkahelyeikre, hogy az ország a sajtó útján értesülhessen majd az eseményekről. Tájékoztatásul még felolvasta Károlyinak, a köztársaság lemondott elnökének proklamációját Magyarországnak népéhez... „A párisi békekonferencia titokban úgy döntött, hogy Magyarországnak majdnem egész területét katonai megszállás alá helyezi... A cél nyilvánvalóan az, hogy Magyarországot a román határon küzdő szovjethadsereg ellen felvonulási területként használják fel... A világ proletáriátusához fordulok segítségért és igazságért. Lemondok és a hatalmat Magyarország proletáriátusának adom át.“

Az elnök elvtárs, mintha maga is a saját szavainak hatása alá került volna, még mindig ott állt a széken s csak akkor szállt le, mikor az emberek egyszerre megmozdultak, mind egyszerre s mielőbb kint akart lenni, kint az utcán, a magyar szovjetköztársaság fővárosában.

Báti arcát hirtelen valami meleg érte. Egy beesett arcú, ismeretlen munkás csókolta meg örömeiben. Valaki rákezdett az Internacionáléra. Nyomban sok száz torokból tört fel a hang, mohón, kaptak az éneken, mely egyszerre mintha véget vetett volna minden tájékozatlanságnak s belső tanácsalanságnak. Soha még így Pesten nem hallatszott fel ez a dal. Több volt, mint egy a forradalmi dalok-közül. A szavak, a dallam szinte önálló életre kelve kapcsolták ezt az előbb még hétköznapi napot oda egy sorba a nagy piros történelmi dátumokhoz. Most már nem volt mások messzi s közeli hősi multjától kölcsönvett ének, magyar ének lett úgy, mint ahogy orosz s mintha büszkébben hangzott volna, mint máskor, mintha akik énekeltek, éreznék, hogy eztán a föld akármelyik részén fogják énekelni, magyar március 21. éppúgy lelke lesz ennek a dalnak, mint az orosz október.

Pillanatok alatt kiürült a terem. — Hova? Hova? — kérdezte Lányi a sietőket s az egyik felelt is: — Hát ahova mind, a nyomdába! Sose hittem volna, hogy ezt még megérem! — és valósággal, mint egy suhanc, szaladt a kollegái után, pedig nem is volt egész fiatal ember már.

Báti és Lányi magukra maradtak. Hogy a nyomdászok elvesztek a szemük elől, az ucca képe olyan lett, mint más estéken, sőt a szokott-nál is néptelenebb. Esernyővel a kézben egy házaspár sietett el a két fiatalember mellett. — Rettenetes ez az eső! Az új kalapom! — hallották az asszony hangját. A két fiatalember a házaspár után fordult s mind a ketten a mélységes csodálkozásnak az érzésével. Aztán egymásra néztek és hangos nevetésre fakadtak.

— Én egész másképp képzeltem a történelmet — szólta Lányi vidáman. — Ez az, amiről az iskolában majd tanítani fogják, hogy „március 21.-én a főváros lakóssága sorsdöntő órákat élt át”? Hanem — folytatta hirtelen elkomolyodva — maga érti, mi történt?

— Nem — felelte Báti, aki mindig sokkal mámorosabbnak képzelte azt az örömet, mellyel ezt a napot fogadni fogja. — Egyáltalán semmit se értek. Mit jelent ez: egyesülés a szociáldemokratákkal?

— Siessünk a Visegrádi uccába, ott majd megtudunk mindent — ajánlotta Lányi.

S csakugyan: még nem értek a párthelyiség közelébe se, már magán a Visegrádi uccán meglátszott, hogy valami rendkívüli történt. De ott is csak azon, hogy jólöltözött emberek, keménykalappal a fejükön és télikabátban kopott és rongyos alakokkal egy tömegbe elvegyülve, mind egy irányba, a párthelyiség felé sietve, öntöttek el a Visegrádi uccát. Különös volt, hogy az időnként Kun Bélát éltető tömegben, legalább annyi polgári külsejű s öltözetű alak volt, mint munkásféle. A tömeg, mellyel a két fiatalember együtt haladt, nem annyira forradalmi, mint inkább izgatottan vidám hangulatban sietett a párthelyiség felé.

— Itt valami félreértésnek kell lenni — súgta Lányi a kísérelője felé s egyikük se tudta volna megmondani, hogy ők-e azok, akik rosszul értettek valamit vagy ez a nem is nagy tömeg, mely a szokatlanul korán elcsendesedett városban mindenhez inkább hasonlított, mint felszabadulását köszöntő győztes forradalmárok seregéhez.

A ház előtt, melynek egyik emeletén a kommunista párttitkárság és a Vörös Újság székel, ott már más volt a hangulat. Ott munkások álltak, felindult, égő arcok, köztük sok ismerős. Kommunista elvtársak szorongatták az odaérkező két fiatal ember kezét. Ezek a kézszerítések egyszerre kiragadták mind a kettőt ebből az eddigi kedélyállapotból.

— Mi van, mi van, mi történik, elvtársak? — kérdezték felvillanóan.

A munkások Kun Bélára vártak. Kun még mindig a szociáldemokrata pártvezérekkel tárgyal, a forradalmi kormányzótanács tagjainak listáját állítja össze. Minduntalan meg-megújuló esőben már két órája álltak itt és vártak a munkások. Ezek nem csak kíváncsiak voltak, ezek azért álltak itt, hogy kéznél legyenek, ha szükség lesz rájuk.

A nyitott kapuban szétvetett lábakkal, a fél kapunyílást elfoglalva Dani állt őrt. A rövid fekete bőrkabátját derékszíj fogta össze s a derékszíjon revolvertáska és kézigránát csüngött. A ház körül felgyűlt tömeg magától is annyira rendet tartott, hogy még az utat is, mely a kapuhoz vezetett, szabadon hagyták s Dani mégis a napbarnított képével olyan marconán állt itt, mint akinek ellenséges támadókkal szemben kell a vára kapuját megvédelmezni. Báti elképedve nézte ezt a sose

látott Danit és egyszerre elnevette magát. Mikor azonban Dani egy percre befordult velük együtt a kivilágított kapubejáróba, vidáman csillogtak meg a nagy fehér fogai, de eltolta a Báti kezét, mely a gyilkos szerszámokkal megrakott feszes deréksziját tapogatta.

— Nem tréfa ez, barátom — mondta némi sértődöttséggel a hangjában.

— Dani elvtárs — kérdezte Lányi — igaz az, hogy szociáldemokrata népbiztos is lesz a kormányzótanácsban?

Bátinak megint nevetni kellett, mert Dani hivatalos képet vágott.

— Majd kiderül — mondta titokzatosan. A kapubejáróban még három legény jelent meg olyan öltözetben, úgy felfegyverkezve mind, mint Dani. Az egyik katonásan tisztelegve állt meg Dani előtt, Dani kezét nyújtott Bátiéknak:

— Barátom — mondta — én vagyok a terrorcsapat parancsnoka. Nem kell félni a szociáldemokratáktól.

Kint a tömeg az Internacionalet énekelte. Fent a párthelyiségben — az ismerős, nem éppen nagy szobában — ember ember hátán. Rengeg ember, akit soha azelőtt itt nem lehetett látni. — Úgy látszik, csakugyan győztünk — jegyezte meg Lányi — szektából egyszerre egyház lettünk. De nem találja, hogy barátságosabb volt itt, mikor még csak szekta voltunk?

Az első ismerős, akit ebben a hangos, lökdösődő, újságírókkal sűrűn spékelt, kellemetlen sokadalomban felismertek, a nyurga Sarkadi volt s úgy megőrültek egymással, mint atyafiak egy távoli idegen országban. Sarkadi a rövid vakkantó nevetésével kesernyésen jegyezte meg: — Mint a bakák mondták: annyi a tetű, hogy épp csak hely jut a bakának is a lövészárokban.

De most Török Géza jött feljük. Melegen szorította meg a kezüket. — Mikor tudták meg? — kérdezte s elmondta, hogy ő a Páris kávéházban Lénárttól értesült az eseményről.

— És mi a véleménye? — kérdezte Lányi.

Török Géza megütközve nézett rá: — Egészen úgy teszi fel a kérdést, mint Lénárt. Hogy lehet ilyesmit kérdezni? Hát nagyszerűen ment eddig minden!

— De a szociáldemokraták? — vetette ellen Báti. Török Géza legyintett. — Mit szociáldemokraták! A kibékülés a diktatura platformján történt meg!

Báti a fejét rázta. — Ma egy hónapja azt írták, nem kár Kun Béla rabló és gyilkos úrért és most...

Török Géza nem hagyta kibeszélni: — Megint érzelmi momentumok! Romantikus egy banda maguk, mind. Csalódottak, mert hiányzanak a romantikus effektusok. De mit akarnak? A szociáldemokraták beadták a derekukat és ami azt illeti, ami egy hónap előtt volt, az épp úgy történelmi szükségszerűség volt, mint ahogy ez ma történelmi szükségszerűség.

— Tudja mit? Akkor én a történelmi szükségszerűség ellen lázadok fel — fakadt ki Báti.

Török Géza nevetett.

— Lám — fordult Lányihoz — mindig mondtam, hogy fenemód mohó ember ez a Báti. Máris a következő forradalmon töri a fejét... Egyelőre elég tenni valót ad majd ez is.

Kintről, a zárt ablakokon keresztül hatalmasan felmorajló zsvivaj hallatszott be. Valaki kinyitott egy ablakot. Kun Béla... Halljuk Kun

Bélát! Éljen Kun Béla! — hallatszott letről. Az ajtóban megjelent Kun, vele együtt hajlott háttal Vértés és szovjetcsillagos sapkával a fején, szürke katonaköpenyben Szamuely. Az utcán állók és az emberek ujjongó kiáltása a szobában egybefolyt. Kun egyenesen a nyitott ablakhoz sietett, letről az éljennek egy utolsó, hatalmas hulláma csapott magasba, aztán egyszerre várakozó, mély csend. Mindenki leste a szót, hiszen most fogják először hiteles szájából meghallani, mi történt s mégis mikor az ismerős, kemény hang, az első szó: Elvtársak! — felhangzott, az emberekből fent is, lent is ellenállhatatlan erővel, ujjongva szakadt ki az öröm. Csak percek múltán jelenthette be Kun, hogy rövid belső harc után Magyarország proletáriátusa forradalmi egységét megalálva, a mai napon átvette a hatalmat. A forradalmi kormányzótanácsot szociáldemokraták és kommunisták együttes részvételével alakították meg s első megalakuló üléséről a forradalmi kormányzótanács táviratban értesítette az orosz szovjetkormányt, bejelentette, hogy teljes eszmei és lelki szolidaritásban a magyar proletáriátus a mai nappal fegyveres szövetségre lép orosz testvéreivel s felszólítja a világ összes elnyomottait, hogy kövessék a magyar példát. Holnapi nap már meg fog jelenni a rendelet, mely az összes házak, gyárak, földek köztulajdonba vételét emeli törvényerőre...

Kun Béla beszédét mondatokba tépte szét a szakadatlan felzúgó lelkesedés. Báti azonban nem tudott az érzéstől szabadulni, amit ide-útban Lányi azzal fejezett ki: Itt valami félreértésnek kell lenni — mert mikor Kun arról beszélt, hogy még korai volna a győzelmi ünnep, mert a diktatúrával csak a győzelem feltételeit szerezte meg a proletáriátus, a tömeg éppoly elragadtatva tapsolt és éljenzett, mint mikor vezére az orosz proletáriátussal való fegyverszövetséget jelentette be. S mikor Kun a diktatúrát fenyegető külső és belső veszedelmek ellen szólította harcba a tömeget, mikor Kun a leküzdendő veszedelmeket sorolta fel, Báti önkéntelenül Szamuely felé fordult, aki fején a sipkájával, hátát a falnak támasztva állt az ablak mellett, melyből Kun beszélt. Szamuely mozdulatlanul állt s az arcán csak két halvány piros folt s az alig észrevehetően meg-megrángó ajka árulta el izgalmát. Lent még el se ült a harsongó helyeslés, mely Kun beszédét követte, mikor Szamuely egyik kezével a kabátja zsebében, másikkal a sapkáját leemelve, állt a nyitott ablakhoz. Báti most hallotta először tömeghez beszélni. Úgy képzelte erről az emberről, hogy tökéletesen ura az idegeinek s meglepte, mikor látta, hogy a tömeggel szembeállva még a hangját se tudta fegyelmelni. A felsőteste úgy hajlott előre, ki az ablakon, mintha bele akarná magát az utcán hullámozó tömegbe vetni. — Proletárok! — kiáltotta s Báti, aki közben Sarkadit s Török Gézát elvesztette, Lányival együtt utat tört magának, hogy közelebb menjen az ablakhoz, mert már az első mondat, mely a megszólítást követte, félreérthetetlenül szívük szerint való állásfoglalást, az eseményeknek félreérthetetlenül szándékosan egyoldalú értelmezését jelentette.

— Proletárok! A Kommunisták Magyarországi Pártjának eddigi vezére, Kun Béla elvtárs a mai nappal az egész magyarországi proletáriátusnak vezére lett. A Kommunisták Magyarországi Pártjának követelése a mai nappal a magyar proletáriátus egészének programjává lettek. A proletárdiktatura azt jelenti, hogy abból, ami a Kommunisták Magyarországi Pártja, amit Kun elvtárs itt az imént programként hirdetett, egyetlen betűnek sem szabad papíron maradni. Lehet, hogy a proletáriátus két pártjának egyesülését a burzsoázia ügynökei arra fog-

ják felhasználni, hogy befészkeljék magukat közénk. Ez ellen csak egy biztosítékunk: a mai naptól fogva a burzsoáziának ott kell érezni a torokán a diktatura vasmarkát. A proletáriátus ne várja kormánytól, hatóságoktól a program végrehajtását: a szovjetben a proletáriátus az egyetlen törvényhozó és egyben végrehajtó hatalom. Első sorban ébernek kell lenni és a burzsoázia legkisebb megmozdulására is egész erővel, egész irgalmatlanságával kell lecsapni a vörös terrornak. Terror azt jelenti, hogy rettegniük kell tőlünk. Nem kell más, csak a diktatura egy gyenge pillanatja és a burzsoázia kése már ott a proletáriátus hátában. Kun elvtárs csak a proletáriátushoz beszélt s joggal, mert mától kezdve ebben az országban senki más nem számít. Én is csak a proletáriátushoz beszélek: nemsokára a magyar tanácsköztársaság szabad földjén fogjuk ünnepelni annak a negyvenezer párisi kommünardnak emlékét, akiket a világ legcivilizáltabb burzsoázija mérszároltatott le. Nem kell azonban a multba menni. Én láttam, elvtársak, Oroszországban a burzsoázia fehér generálisainak a munkáját. S amit minden proletár tud: ott van most a német burzsoázia példája az ő szociáldemokrata vérebeivel. Elvtársak, a fehér bestia mindaddig élő fenyegetés marad, míg a burzsoáziát, mint osztályt, a proletáriátus kíméletlen terrorja meg nem semmisíti. Ez az út az egyetlen, mely minket is, mint orosz testvéreinket, el fog vezetni a társadalomhoz, melyben embernek ember által való kizsákmányolása lehetetlen lesz. Mi ráléptünk erre az útra, elindultunk s jaj annak, elvtársak, rajtatok múlik, hogy jaj legyen annak, aki fel akar bennünket tartóztatni ezen az úton!

Szamuelyly befejezte a beszédét s abban a pillanatban el is ment az ablaktól. A tömeg lent éljenzett és tapsolt és csak úgy, éppen úgy, mint a hirtelen termett szónokok egész sorának, akik most már egymást követték az ablaknál. Szamuelyly, akinek beszéd közben a homlokán kidagadtak az erek, pillanatra tétovázva nézett körül. A szomszédos szoba is, melyben a Vörös Újság szerkesztősége volt, úgy tele lett emberekkel, hogy lehetetlen volt itt valamit is dolgozni.

Szamuelyly türelmetlenül támadt rá Lányira:

— Mi lesz a Vörös Újsággal? Kérjen Danitól egy terroristát vagy kettőt és menjen a Budápesti Hírlaphoz! Mától kezdve ott fogjuk a Vörös Újságot nyomatni.

— A Budapesti Hírlap! De hiszen akkor igaz! — kiáltott föl Lányi s Bati kezét megszorítva, már ment is. A Budapesti Hírlap nyomdája a Vörös Újságnak! A grófok, püspökök lapja, mely sportos kedvteléssel vette úzóbe ennek az országnak legnemesebb vadját, az újság, mely a háború alatt alig hagyott egy hetet is elmulni anélkül, hogy Ady Endre, a hazaáruló, az iszákos, a vérbajos ellen ne kiabált volna a katonai rendőrség után! Mintha csak ebben a pillanatban értette volna meg Bati egészen, hogy mekkorát fordult ez a magyar világ. Valaki felkiáltott: Itt nem lehet dolgozni!

Az ablaknál még mindig egymást követték a szónokok.

— Hiszen proletárdiktatura van! — jutott eszébe valakinek. — Kommunizáljuk ma éjszakára az egyik emeleti lakást! — hangzott az indítvány.

Bati Vértessel és egy sereg ismeretlen emberrel elindultak, felmentek a lépcsőn és becsöngettek találomra egy lakásba. Almos szobalány nyitott nekik ajtót. Aztán barna hálókabátos, ápolt fehér szakállas úr jött ki.

— De, uraim — a magánlakásom — az éjszakai nyugalمام...

Értetlen és ártatlan ijedtséggel bámult az öreg úr. Rémületre nyilván nem talált okot, mert hiszen nem vad horda, hanem részben egész jól öltözött s nem is rossz modorú társaság árasztotta el a lakását. De épp ez által teljességgel nem értette a dolgot. Az emberek azonban, tán maguk is kissé zavarban, csak összerosolyogtak, mondták, hogy proletárdiktatura van s az egyikük még igyekezett rábeszélni, hogy csak fekdjön le nyugodtan. Közben alulról írógépet szállítottak föl, míg az emberek már le is telepedtek egy nagy szobában, mert annak közepén nagy ebédlőasztal állt. Valaki mindjárt fel is hajtotta a rendkívül megfelelő asztalnak a terítőjét és összehajtva odadta a fehérszakállas úrnak. Papiros, tinta, toll is került s a nagy asztal körül a következő percben már öten ültek és írtak a fejük fölött kissé vakítva égő kristálycsillár világításában. Akik később jöttek, kissé csodálkozva nézték az öregurat, aki karján felejtve a terítőt, még mindig ott állt. Ezek nem értették, hogy kerül az ide. Mikor azonban a szoba mindig újabb ki-bejáró alakokkal népesedett be, az öreg úr megszólalt:

— De mért épp hozzám jöttek az urak? És a családi ezütjeim, uraim — és az öreg úr egy mozdulattal a szobában szabadon heverő, magas márványos pohárszékekre kirakott drágaságaira mutatott. Valaki mosolyogva súgta Báti mögött a szomszédjának: — Holnap úgyis megjelenik a rendelet, hogy minden értéktárgyat be kell szolgáltatni. — Az öreg úrnak azonban senkise felelt. Senkise akadályozta meg benne, hogy összeszedje és kivigye a kincseit a szobából.

Vértés ott ült Báti mellett az asztalnál. Báti észrevette, hogy éppoly kelletlen érzésekkel nézi a karján a terítővel és nehéz tálakkal mozgó öreg urat, mint ő.

— Épp úgy fog festeni az apám, ha hozzánk bejönnek — mondta Vértés.

— Az első ember, akinek a húsába vágunk — jegyezte meg Báti — azért így szemtől szembe ez mégis furcsa . . .

— Ha sose kellene majd mélyebben a más húsába vágni! — morogta Vértés. Báti vörös lett és nyomban hozzáfogott a dolgához.

Egész éjjel tartott a munka. A nagy asztal mellett mindig összéb és összéb rukkoltak a székek, mindig több embernek kellett, ha némelyiknek csak egy utalvány vagy parancs megírására is, helyet csinálni. Vértéshez, aki a forradalmi kormányzótanács tagja lett, minduntalan jöttek küldöncök hírekkel, utasításokkal és kérdésekkel.

A hírek . . . Egyik ember a Zrinyi utcai rendőrkapitányságról jött. Rendőrtisztek és legénység testületileg ajánlották fel szolgálataikat a győzelmes proletáriátusnak. A rendőrtisztek küldöttségének szónoka kijelentette, hogy mindig is a munkássághoz húzta őket a szívük, ők csak eszközök voltak az uralkodó osztályok kezében. Kovács elvtárs, aki a küldöttséget fogadta, csak annyit felelt:

— Az uraknak igazán pléhpofája van.

A kaszárnyákból is jó hírek jöttek. A katonaság a tisztekkel együtt lelkesedéssel üdvözölte a forradalmat, épp így a főpostán, épp így a pályaudvarokon — s benn a szobában, ahová a híreket hozták, minden hírre percekre megszakadt a munka, hogy aztán annál vidámabban folytatódjék. Megy, megy minden, mint a karikacsapás! Folyton járt az ajtó, a nagy asztalnál írtak, folyton írtak. A Vörös Újságba kellett cikket írni, az első rendeleteket kellett megfogalmazni: alkoholtilalom, stárium, fegyvertartási tilalom mindenki számára, aki nem tagja a munkás- és gyári őrsgnek. Az öreg úr, holtfáradtan le-leült a hintaszékbe.

Nem volt maradása. De kint sem lelta nyugtát. Izgatta ez a rengeteg idegen ember „az ő szobájában“, mindenféle alakok, akik itt úgy járnak ki-be, hogy még csak rá se néznek. Az öreg úrnak telefonja is volt s a telefon folyton csengett. Kovács elvtárs a Zrinyi utcából telefonált. Nevet és mérgelődik.

— Úgy látszik — mondja — elfeledkeztek az Osztrák-Magyar Bank épületéről? Azonnal intézkedni, hogy megbízható munkásország szállja meg...

Az utca kint már elcsendesedett. Csak az írógép kattog. A szobában már vágni lehet a füstöt. Telefon, megint telefon. De most Szamuely telefonál az Üllői úti kaszárnyából.

— Lehetetlen állapot, a munkásnegyedek még értesítve sincsenek. Azonnal autókat keríteni, privátautók? mit? nincsenek privátautók! Autók, teherautók, minden jármű ki fegyverekkel a munkásnegyedekbe, a munkásságnak fegyverben, készültségben kell lenni. Az utalványokat fegyverre Kovács elvtárs adja majd a Zrinyi utcában. Dani jőjön a telefonhoz.

Dani megjelenik. Bátit meglátva elfelejti méltóságát és felsóhajt.

— Barátom, ha most itt volna az a frájl! Látod, itt lakott. Most látná, hogy nem vagyunk assasinok!

És hirtelen elkeseredéssel odavágja a cigarettáját. De az öreg úr ijedten siet oda. Drága szőnyeg borítja a padlót. — Pardon! — kiált Dani és a feje összeütközik az öreg úréval, amikor lehajol, hogy ő vegye fel az eldobott égő cigarettát.

Vértés megy a telefonhoz: Kovács elvtárs? — Igen, sehol semmi ellenállás, minden teljes csendben megy. Bati ráncolt homlokkal nézi Vértést. Csupa jó hír s Vértésen nem látszik az öröm.

Az öreg úr egyszerre odajön az asztalhoz. Engedélyt kér, hogy elolt-hassa már a villanyt. Igen, a villanyszámla miatt. Vagy tán meg fogják majd téríteni neki? — kérdi zsörtölődve, mert most már, hogy sokan elmentek, anélkül, hogy elvittek volna valamit, bátrabb lett. Mikor a csillár kialudt, észrevették, hogy kint már hajnal szürkül. Bati is felkelt, hogy elkísérje Vértést. A kapubejáróban egy fekvőszéken Dani aludt teljes fegyverzetben. Vértés felköltötte. — Ezt nem szabad, elvtárs.

Kint a város a szokott hajnali álmoságban nyújtózott. Még villamosok sem jártak, csak pár tejeskocsi zörgött az úton. A Berlińi tér sarkán azonban találkoztak két városi munkással, akik már a forradalmi kormányzótanács első felhívását ragasztották ki. — Jó reggelt, elvtársak! — kiáltott feléjük Bati. — Mutassák csak, mit ragasztanak?

— Új kormány jött — mondta az egyik, egv idősebb ember mély egykedvűséggel s fel se pillantva tovább simította keféjével a frissen felragasztott plakát ráncait. Aki a csirizes vödörrel mellette állt, az fiatalabb volt s Vértés is, Bati is egyszerre fordultak feléje. De az közönbösen nézett maga elé.

— Hallják, elvtársak — szólt ingerülten Vértés — proletárdiktatura az más, mint új kormány!

Az idősebb munkás keféjét leeresztve kissé csudálkozva nézte a két korahajnalban oly beszédes kedvű úriembert.

— Csak azt szeretném tudni — mondta — mért nem várhatott ez a plakát reggelig. Persze az urak úgy gondolják, hogy a szegény embernek még az éjszakai nyugalom se jár ki.

— Hát nem olvasta? — mutatott Vértés a nagy fekete betűkre.

— Hallja az úr — nevetett a városi munkás — 1914 óta több plakátot ragasztottam, mint amennyi a hajam szála. Hát csak nem gondolja, hogy majd még el is olvasom?

Egyedül maradtak ketten szemben a plakáttal s Vértes cigarettára gyujtva várta meg, míg Báti elolvassa a felhívást, melyet a forradalmi kormányzótanács első ülésén szövegeztek meg.

„Mindenkihez!

Magyarország proletáriátusa mai napon minden hatalmat a kezébe vett... A kapitalista termelési rend összeomlott... Tanácsköztársaság... A proletáriátus a nagybirtokot, a bányákat, a gyárakat, a bankokat, a közlekedési eszközöket köztulajdonnak nyilvánítja. A földbirtokreformot nem földosztással, hanem szociális termelészövetkezetek alakításával hajtja végre. Árdragítókat, az éhség és ruhátlanság hiénáit, a spekulánsokat üldözni fogja, fosztogatókat s az ellenforradalom banditáit halállal bünteti. Hatalmas proletárhadsereget szervez... Testvéri szövetség Szovjetországgal, Anglia, Franciaország, Olaszország és Amerika munkásságának testvéri üdvözlét... Csehország, Románia és Szerbia valamint Horvátország munkásait és parasztjait fegyveres szövetségre hívja a bojárok, nagybirtokosok és dinasztiaik ellen. Ausztria és Németország munkásait felszólítja, szakítsanak véglegesen Párisal és szövetkezzenek Moszkvával, alakítsanak tanácsköztársaságot és fegyverrel a kézben szálljanak szembe az imperialista rablókkal... Minden munkást és minden földmívelőt felhívunk, arca verejtékével vagy szíve vérével áldozzon az eszme diadaláért. Bármi is vár ránk, a szocializmus ügye győzni fog...“

— Úgy-e Vértes elvtárs — szól Báti mikor tovább mentek a hajnali ködben — az ember voltaképp nem így képzelte ezt a forradalmat?

— Túl korán jött. Túl korán és túl olcsón. Szinte kétségbeejtően korán.

Báti riadtan állt meg egy percre. — Nem értem, Vértes elvtárs.

— Kísérjen el a Várba közben, beszélgethetünk.

— Hogy érti azt, hogy túl korán? — kérdezte türelmetlenül Báti.

— Mindnyájan úgy érezzük. Azt hiszem, Kun is. Most a Várban tán beszélhetek majd vele. Túl korán jött, biztosan. De nem lehetett kitérni. Követeltük a proletárdiktaturát s most — Kun nem mondhatta, hogy még nem kell.

— De azt mondhatta volna, hogy a szociáldemokratákkal együtt nem.

— Azt se mondhatta. Csak azt tehetette, amit tett: a legrigorozusabb feltételeket szabta s ők erre azt felelték: belátják, hogy eddig tévedtek s egészében magukévá teszik a kommunista párt programját és módszereit.

— S Vértes elvtárs most egyszerre hisz nekik, elhiszi, hogy ez igaz, hogy ez őszinte?

— Van köztük néhány, aki eddig csak azért volt ellenünk, mert nem tudta magát rászánni a régi párttal való szakításra. Ne felejtse el, Liebknecht is közvetlenül a háború kitörése után még a hadihiteleket is megszavazta, meg a pártfegyelem nevében. Ezek, az ilyenek a magyar pártban kevesen, de vannak s ezek most szívvel-lélekkel a mieink. Egyikükkel beszéltem tegnap. Így mondta: én mindig szociáldemokrata voltam s megnyomta a szót demokrata s azonkívül, nem hiszem, hogy a munkásság a diktaturát tartani tudja.

De mikor a döntés a diktatura mellett megtörtént s Garami erre kijelentette, hogy ő pakol s azonnal külföldre utazik, azt mondta: azt már nem. Mit csináljak én cifra népek közt valamelyik bécsi vagy svájci hotelben egyedül az igazammal, míg idehaza majd, akár tévednek, akár nem, de az eget ostromolják — mondta, mert nagyon fel volt indulva tegnap. Csudálkozni fog, ha meghallja, hogy ki ez.

— Csak nem... csak nem az aranyfogú? — nevetett Báti.

— De bizony, az Országos Propaganda Bizottság egykori elnöke. Nekem imponált — vallotta be Vértes. — Az öreg még az éjszaka leutazott az alföldre, hogy kezébe vegye a falusi paraszttanácsok megszervezését.

— De miféle munka lesz ez, ha nem hisz a győzelem lehetőségében! — kiáltott fel Báti.

Vértes vállat vont.

— Befejezett tényekkel áll szemben, majdnem úgy, mint mi. S aztán meglátja, feladatnak elég nagy, úgy dolgozni, mintha hinnénk... mintha hinne a győzelemben. Miatta nem félek. De van egy másik fajtája a mi új szövetségeseinknek s ezek a túlnyomó többség: aláírtak minden feltételt, nem azért, mert hisznek s nem azért, mert nem hisznek a győzelemben, hanem mert meg voltak ijedve — ezek a veszedelem. Az első válságos pillanatban el fogják hagyni a mi hajónkat... A patkányok! Az első válságos pillanatban szövetkezni fognak ellenünk az ellenforradalommal. Nem, mert gazemberek, hanem mert kispolgárok, ami azt jelenti: páthosz nélkül, csak pillanatnyi perspektívákban élnek. És sajnos, ez az első válságos pillanat nem fog sokáig várni magára...

— Nem értem, Vértes elvtárs — vetette közbe Báti — hiszen olyan simán ment végbe eddig minden!

— Épp ez az — felelte Vértes. — Simán, a munkásság tömegeinek cselekvő részvétele nélkül, egyszerűen a munkásság ölébe hullt a hatalom. Ha Németországban lesz diktatura, ott a proletáriátus már tudni fogja, hogy mit nyert vele és mit veszthet. Ne felejtse el, nálunk még egy hónap előtt a pesti munkások a polgári köztársaság mellett, és mi ellenük tüntettek. Nálunk még nem voltak azok a harcok, melyeknek tüzeben ez az öntudat megtisztulhatott volna. S ma így megyünk bele a proletárdiktaturába.

Báti elégedetlenül, de elgondolkodva folytatta Vértes mellett az útját.

— Vértes elvtárs bocsásson meg — szólalt meg egyszerre s nem minden felháborodás nélkül — de majdnem úgy beszél, mint még tegnap a szociáldemokraták. Mi nyitott szemmel nem fogunk vesztünkbe rohanni — mondták ők. Vértes elvtárs meg...

— Én meg egész mást mondok — tiltakozott halvány, hűvös mosollyal Vértes. — Mi akartuk a forradalmat, ők nem s a katasztrófa csak az, hogy majdnem ártatlanok vagyunk a győzelmünkben. Mi történt tulajdonképen? A polgári — szociáldemokrata kormány nem bírta teljesíteni a pokoli étvágyú entente parancsát, de ellenállásra is képtelen volt... megfutamodott. Mi nem követhettük a példáját.

Az utcán megjelentek az első újságkihordók. Az egyik öreg nacionalista polgári lap vezércikkben üdvözölte a proletárdiktaturát, mint a magyar nemzet egyetlen méltó feleletét az entente követeléseire. Vértes egyedül futotta át a vezércikket, Bátinak most sokkal érdekesebb volt Vértest hallgatni. Türelmetlenül várta, hogy újra megszólaljon.

— Látja — mutatott Vértes az újságra, mielőtt zsebregyúrta — a burzsoázia úgy fogja fel a dolgot hagyni kellett, hogy megcsinálják a proletárdiktaturát, mert most a proletárok hajlandók lesznek háborúba menni Magyarországért. Pillanatnyilag a polgárság is gyűlöli az entente-t, talán jobban, mint a munkásság. Nagy veszedelmünk, hogy nem belső forradalom, nem a burzsoáziával való harc, hanem az entente hozta meg a proletárdiktaturát. A burzsoázia, amint látna fogja, hogy mi csak ugyan ellene csinálunk diktaturát, egyszerre ki fogja heverni nacionalizmusát és milliószor inkább gyűlöli majd a magyar proletárt, mint a francia generális. De mi fogja ilyen gyorsan a proletárt osztályöntudatossá tenni?

— Tehát? — kiáltott fel most már haraggal Báti. — Tehát? Egyszerűen szerencsétlenség, hogy a proletáriátus végre átvehette a hatalmat?

— Semmi esetre se egyszerűen, sőt csak bizonyos, korlátolt értelemben szerencsétlenség — válaszolta Vértes olyan nyugalommal, mint aki egy dologról beszél, amit már sokszor alaposan átgondolt. — Bárhogy is végződik ez a proletárdiktatura, a magyar munkásság tegnapról mára aktív történelmi faktor lett, a kapitalista világban Szovjetország eddig egyetlen és első szövetségese. Az orosz vörös hadsereg 200 km-re van a magyar határtól. A világorradalom is minden nap kirobbanhat s azután meg, mind ettől függetlenül, csak a megfutamodás egész reménytelen. Ha mi megfutamodtunk volna, ez nemcsak Oroszországgal s a világorradalommal szemben lett volna árulás, hanem demoralizálta volna a magyar munkásságot is és anarchiát teremtett volna, melyből nacionalista ellenforradalom kelt volna életre. Tehát rendben van, hogy most így van. A mi dolgunk most a leonidászi feladat: mennél tovább tartani a világorradalom magyar frontszakaszát.

A budai hegyek mögül vakítóan kelt föl a nap s Vértes és Báti csak most vették észre, hogy a budapesti palotákon és szemben a budai váron, mindenütt vörös zászló van kitűzve. S egyszerre, mint a kőd a most felkelt tavaszi nap előtt, minden mérlegelés, meggondolás, fontolgató aggodalom, az egész hosszú beszélgetés semmibe foszlott. Báti szeme előtt szélesen és vidáman csillogott most a Duna vize alattuk s Báti szeretett volna felnyulni, fel a magasba, végigsimítani a tenyerével a meleg vörös színével új világot méltósággal köszöntő zászlón.

— Szép, de csodaszép ez a vörös Budapest! — kiáltott fel Báti s belekarolt Vértesbe. — Hogy is lehet valaki ilyen pesszimista! — és megpaskolta a másik kezével a Lánchíd oroslánját.

— Kísérjen még át a hídon — szolt Vértes s amint elindultak, nyomatékuk figyelmeztette Bátit: — Nem szeretném, ha félreértett volna. Ha pesszimista volnék — folytatta — most is a könyveim közt ülnék valamelyik német egyetemi városkában. De nem vagyok pesszimista. Én hiszem, hogy a polgári termelési rend a társadalmi termelésnek utolsó antagonisztikus alakulata, hiszem, hogy a polgári termelési viszonyok már megteremtették azokat a materiális feltételeket, melyek ezt az antagonizmust megszüntetik. Nem vagyok pesszimista, mert én hiszem, hogy ezzel a polgári társadalmi renddel az emberi társadalomnak csak a történelemelőtti korszaka zárul le és hiszem, hogy az igazi, az emberiség emberi történelme majd csak kezdődik. S ha ez a magyar proletárdiktatura csak egy perccel is megsiettetni az időt, ha ezzel csak egy perccel is előbb érkezik az emberiség a kényszerű antagonizmus határaitól ki a szabadság birodalmába... keveset mondtam az előbb, mikor

leonidászi jelentőségű feladatról beszéltem! Én csak azt akartam mondani, hogy a konkrét munka mellett, mely most ránk vár, nem szabad elfelejtenünk a feladatról, hogy szóban és írásban ezt a mi hitünket, ezt az öntudatot belevigyük a szociáldemokrata befolyás alatt messzianisztikus méltóságát könnyen felejtő magyar proletárba. Mindnek olyanná kellene lenni, mint a nagyszerű, lelkes csepeliek meg mint a mátyásföldi elvtársak s akkor...

— Úgy lesz, úgy lesz! — ujjongott föl elragadtatva Báti. — A szociáldemokraták ellen pedig, az ellen a bizonyos fajta ellen azonnal, alulról meg kell kezdeni a munkát...

Vértés kihúzta a karját a Báciéből.

— Erről majd még beszélünk, ez szintén nem olyan egyszerű — mondta és bár még nem volt célnál, búcsúra nyujtotta a kezét. Bátinak úgy tűnt, hogy ez után a beszélgetés után túl hideg volt a Vértés kézszorítása. S egyszerre, ahogy átnézett a napban csillogó város tetőire, a szíve árván maradt melegsége, görcsös, kiáltó vággyal idézte föl Erzi alakját. Látja-e ő is most ezt a vörös zászlókkal integető, ténnyé vált álmot?

Budapest most már ébren volt. Nem kurjongatva, nem mámorosan ébredt s ez volt a gyönyörű. Budapest első vörös napja is már csak egy akart lenni az új, mindig vörös hétköznapok közül. A külvárosok felé száguldó fegyverekkel megrakott teherautókon komoly, nyugodt munkásemberek álltak s csak, ha szembe is másik ilyen megrakott jármű robogott, emelték meg sapkáikat az autón állók s köszöntötték egymást egymásra ismerő örömmel, a kiáltással: Éljen a proletárdiktatura! Éljen! Éljen! Az éjszaka még csak nagyjából pusztán szenzációéhes, legkülönbözőbb rétegekből összeverődő nézőközönség adta meg az utca jellegét, reggelre azonban, ime már megjelent vörös Budapest felelős gazdája, ez már Budapest szervezett munkássága volt, komolysággal, önkéntes fegyelemmel: nem a forradalom nézői, hanem a forradalom hordozói. Seholy rekedt üvöltözés s még üdvölvések se, mint októberben, az autókon egyetlen ittas ember se — akik azzal a hatalommal, amit ezek a fegyverrel megrakott autók jelentettek, így tudnak keresztülmenni ezen a gazdag, tegnap még uraik birtokát alkotó városon, azok nem fellázadt rabszolgák, hanem tudatukban mindig is urak, egyedül igazi urak voltak. Most birtokba vették, amit mindig is magukénak tudtak s olyan nyugodtan, egyszerűen zajtalanul rendezkednek s intézkednek, mint ahogy hozzászóltak az együttműködéshez üzemeikben.

A gyalogjárókon is megjelentek fegyveres őrsegek. Csupa munkás, vállukon fegyver. Senkise parancsolt nekik, senkitől se kellett félniük s mégis rendben, hallgatagon mentek a hatalmas paloták aljában, melyekben felhalmozva feküdt mindaz, ami nekik hiányzott: ruha, elegendő, kényelem. Tudták, ez most már mindenkié lesz és az ő dolguk, hogy rend legyen ebben az ő városukban, ezeken az ő utcáikon.

Egy korán kelő polgár kezében kis fekete lakktáskával csodálkozva állt meg, mikor egy ilyen csoport rongyos fegyveres ember jött vele szembe: — Mi történt? — kérdezte s megállt a háza kapujában. A nyolc fegyveres ember nevetett s az egyik készségesen felelt: — Átvettük a hatalmat, tegnap este óta Magyarország Munkásországa.

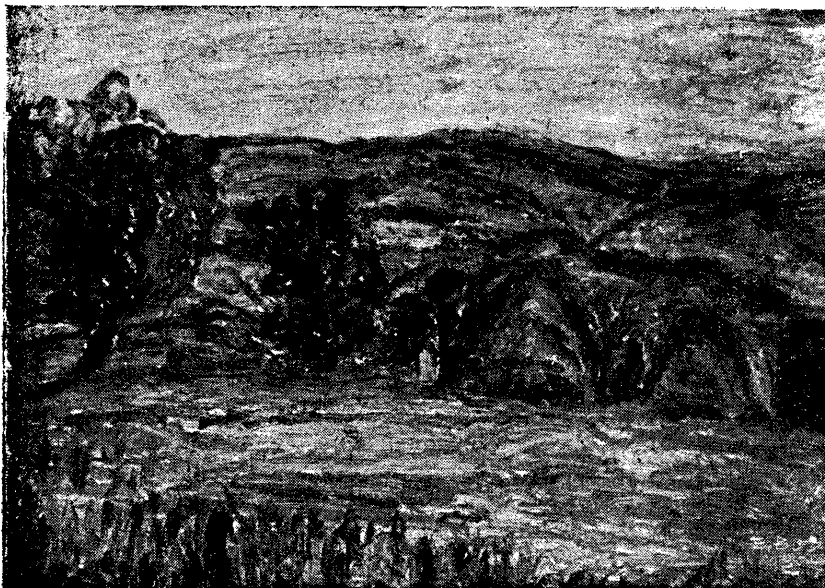
— Micsoda? Kun Béla? Proletárdiktatura? — ámul el a polgár, majd elgondolkozva gombolkozott ki s húzta elő a zsebóráját. — Tán a vonatok se fognak jární? — kérdezte fejcsóválva. — Teringgettét, pedig föltétlenül el kellene utaznom.

— Most biztosan jární fognak a vonatok, csak utazzon — mondták neki s elmondták azt is a megnyugtatóására, hogy hajnali egy óra óta járőröznek, anélkül, hogy akármí rendetlenséget is észrevettek volna. Az egyik még szerencsés utat is kívánt neki, mielőtt folytatták volna útjukat.

— Talán ez a legokosabb — fordult a lakktáskás úriember bizalommal Bácihoz, mikor a munkások már pár lépéssel távolabb kerültek — a mi szociáldemokratáink okosabbak, mint a németek. Most aztán a kommunisták is sok vizet öntenek majd a borukba és rend lesz.

— Nem hiszem, egyáltalán nem hiszem — mondta nevetve Báci és sietett most már Kozmáékhoz, hogy elsőnek vigye meg nekik a hírt.

Sinkó Ervin

Bob Emil: Tájkép (olaj)

V á g y

Ember vagyok s megmondom eztán,
ha fáj valami vagy csitít,
nem bírom tovább csend-keresztfán,
szeretnék más lenni kicsit,

nem magány-bírák kötözöttje,
fa, melyet rögre fog gyökér,
és vár büszkén, de vár örökre,
s tavasz rügyzi, s kopasztja tél,

és áll s remél, s levél reménye,
és a szerelme csak virág,
s nincs indulata, mert nincs vére;
ágain csak a szél sír át,

s átlátszóvá szürt illatokkal
söpri a világ vágyait.
A fa csak áll s életet koplal:
apja halál és anyja nincs.

Akarom a bőr síma selymét,
erős izmokat akarok,
együgyű szívet, ravasz elmét,
jó mosolyt, hörgő haragot,

kegyelmezni és könyörögni,
nem tudni mi az: nem szabad,
csókolni, csalni, úzni, szökni,
s szólani élő szavakat!

1949.

Ács Károly

S z a v a k

Szavak, szavak, szegény szavak —
kimondtalak: eladtalak.

Sokat babráltam véletek,
fontam sok furcsa éneket

dús lombotokból: koszorút,
mely zölden, zengőn rámborult

és elborított dallamok
hullámos, kába, hús, balog

varázslatával. Álmaim
életre keltek szárnyain

Ács Károly most megjelent könyvéből közöljük ezt a négy verset.

s én felujjongtam: „Emberek,
nincs béna, nincs agg, nincs beteg,

csak szépség van s csak víg dalok,
csak tavasz van s csak én vagyok!”

És szétdobáltam kincsemet.
A világ táncol és nevet,

és zöld szavakba öltözött.
...Én négy fekete fal között

úgy botorkálok, mint a vak.
Szavak, szavak, vesztett szavak!...

1948.

Ács Károly

Búcsú a barna szobától

Amit itt tettem, semmi, semmi sincs meg,
amit itt tettem, minden elveszett.
Megyek. Mi van még, amit elveszítsek?

A barna bú, a barna bútorok
itt állnak néma tanutételt,
s a négy sarokban barnán viczorog

elherdált multam. Gubbaszt. Itt maradt.
A szellem ritka lebbenése,
a szép, mely néha szemembeakadt

a tengerből, mit világnak neveznek,
s a lelkem. ez a vén, csüggedt halász
magához húzta, — hol van? Oh, eretnek

élet, vetélt öröm, hazug mosoly,
itthagytatok, mint gubóját a lepke,
s fent szálltok messze, messze valahol; —

emlékeim, a sűrű selyemszálak
fátyolt borítnak rám s a tegnapomra;
ülök csendjében e barna szobának,

és fojtogat a könny, a füst, az élet...
Nem, barna dolgok, nem. Én elmegyek
új útjain a jövőm kényszerének,

s ha nem hevít is forró búcsúcsók,
vigasztal, hogy batyum sincs. Könnyedén
viszem magam s vidáman búcsuzok.

Amit itt tettem, semmi, semmi sincs meg,
amit itt tettem, minden elveszett.
Elmehetek, s nem kell, hogy visszaintsek.

1948.

Ács Károly

Indulás előtt

Ne haragudjatok rám
eltékozolt napok;
ti is hibásak vagytok:
gyorsan futottatok.

Ti is hibásak vagytok:
tegnap is voltatok,
s tegnap-gyurt derekamra
sok terhet hagyttatok.

Hibás a szó is, hogyha
eltévesztik a szót,
ha előbb mondják: félek,
s csak azután: vagyok.

Előbb ti nyomtatok le
és a gondolatok,
s aztán már nem is láttam,
hogy mit mutattatok,

csak bámészan bámultam
pompázó, furcsa, sok,
százarcú, forma-fonta
élet-fondorlatot.

Egy könnyért odaadtam,
mit száz kacaj hagyott,
s olyan magam maradtam,
mint a kitagadott.

Álltam az utcasarkon,
ti meg futottatok.
Felvertetek az úton
sok port s indulatot.

A por a szemem szúrta,
s nyelvemre rakódott,
s megforgattak a térben
a gyors pillanatok.

Jó volt e szembeszállás:
a feszülő, konok,
mozgó erőben láttam
a zúgó holnapot.

Ne haragudjatok rám
eltékozolt napok —
már keretembe töltött
a kor: indulhatok.

1949.

Ács Károly

Megkezdődött az új tanév. Szép szeptemberi verőfény ragyogta be az iskolát. A meggyfák még zöldeltek az ablakok alatt, csak egy-egy pírósó levélből lehetett sejteni, hogy ez már az őszi mive. A nyitott ablakokon ferde aranyugarak ömlöttek az osztályba, ami újrameszelve és olajozott padlóval várta a mezítlábas sereget.

A kopott, zöld padokba goromba, nagy betűkkel bevésve ott ékteleltek a nevek kezdőbetűi. Egyedül Cinege tudta, hogy ezt úgy hívják, hogy monogram... Mindenki rátalált régi helyére s feszesen, hátradugott kezekkel ültek a padokban. Kórusban fújták, csak úgy zengett belé a terem, hogy:

— Első helyen állnak az egye-sek, másodikon a tíze-sek, harmadikon a száza-sok- — és így tovább, míg a millióhoz nem értek, azután újra kezdték az egyszeregyet, míg csak be nem jött a tanító.

Teli félelemmel és szorongással kezdődött az új tanév is, mert ahogy tudjuk, itt használatos és leghathatósabb nevelőszerszám volt a nádpálca. Nem volt az osztályban egy, aki nem ízlelte volna már meg néhányszor tenyerével, csokorbaszedett ujjai hegyével, hátával, fenekével, de némelyik még a zsenge koponyájára is kapott, ha a tanító fekete indulata magával ragadta a nádpalcáját is. Bizony, a pálca mérge olyan volt, mint az élő parázs: csípett is, égetett is, sziszogott sújtásai alatt az illető, mert, ugye, jajgatni mégis csak szégyen az ilyen felnőtt legényeknek, kiváltkép lányok előtt, akik között éppen ott ül az ő titkos szíveválasztottja is, mint például Cinege Szőke Jucikája. Pedig jajgatni is lehetett volna, ahogy odasuhintott a tanító az ember körmehegyére. Volt aki el is rikkantotta magát nagy fájdalomában.

De a pálca csöndes időben szép és szelíd szerepet is kapott. Mikor az énekóra következett, akkor a tanító a nádpalcájával kísérte az ének ütemeit s az akkor nagyon szép volt. Csak az órát örökké a „szeretnék szántani“ kezdetű dallal fejezték be s a „cselihőt“ Molnár Józsi akkora zajjal dobta a levegőbe, hogy a pálca dühösen irányt váltóztatott s a kurjongató Józsi hátán elverte a port.

Újabbán volt egy ember, akitől a pokol legveszettebb ördöge sem tudta volna jobban forgatni a nádpalcát.

Ez az új tisztelendő úr volt, a Köpködős. Hogy miért volt Köpködős? Mert mikor óra előtt és óra után imádkoztak, ő csak sétált le-fel, a padok előtt, nagyokat krárogott s miközben az átszellemült szőke és barna fejek mondták, hogy „miképpen a mennyben, azonképpen itt a földön is“, ő azalatt az ablakhoz lépett és nagyot kiköpött. Ács Misi, a Pilátus, a nagy névcsináló, nem állhatta, hogy titokban rá ne ragassza a Köpködős nevet.

A tisztelendő úrnak rettent nagy görbe orra volt és egy kicsit ferde is, domború hasa, mintha reverendája alá gyömösözött volna egy kispárnát, idomtalan nagy cipőben járt, kezefeje is akkora volt, hogy megijedtt tőle az ember, szeplős, vörös kézfejek.

Mikor elmondták az imát, áldásra tárta ki két kezét, ez a mozdulat azt jelentette, hogy üljetek le. Akkor hátravetette karjait s pár percig krárogva sétált a padok között. A diákok mereven ültek a helyükön, pisszeni se mertek.

Hirtelen megállt a padok előtt, tekintetét meglegeltette a kócos, szeppent fejek fölött, aztán rekedt, de emelt hangon megkérdezte:

- Vasárnap ki nem hallgatott szentmisét? Az álljon fel!
A buksi fejek megmozdultak s keresték a tekintetek, hogy ki áll fel.
De nem állt fel senki.
- No! Mindenki ott volt?
- Nem — szakadt föl a lányok közül egy bátortalan hang.
- Ki az? Ki mondta, hogy nem?
- Én — emelkedett föl Szőke Juci.
Cinege megremegett.
- Te nem hallgattál szentmisét?
- Nem, tisztelendő úr kérem, én vótam templomban, hanem a Cinege nem vót, a Gál Péter.
- Ki az a Gál Péter? — hasított a csendbe a pap érdes hangja.
Most szótlantul, lehajtott fővel felállt Cinege.
- Te vagy az? No lám. Hát mért nem álltál föl, mikor kérdeztem? Mond szépen: miért nem voltál templomban?
- Tisztelendő úr kérem... én akartam, de édesanyám aszonta, hogy nem mehecc, mert nincs cipőd, meg mijen a nadrágod. Én akartam...
- Ki a te édesanyád? Katolikus?
- Az.
- A pap csóváltatta fejét s újból sétálgatott le-fel pár percig. Nagy csend borult az osztályra.
- Te ott a szélin — mutatott az első padra — állj fel. Hogy hívnak?
- Molnár Ilonka.
- No Ilonka, fordulj Gál Péter felé és mond meg neki szépen: néz-e isten a cipőre?
- Isten nem néz a cipőre.
- Hát néz-e a nadrágra?
- Isten nem néz a nadrágra.
- Hallottad, Gál Péter?
- Igen.
- Most hallottad ezt először?
- Nem.
- Látod... Ha te elmentél volna a templomba mezítláb, foltos nadrágban és szépen letérdelpeltél volna, a te imád épp olyan kedves lett volna istennek, mint azé, aki szép sárga cipőben imádkozik.
- Most megint elhallgatott s várt, hadd pühítsa a csönd a szíveket.
- Mit gondolsz, fiam, szeret-e téged az isten?
- Hát ezt Cinege igazán nem tudta megmondani.
- Mit gondolsz, te, Molnár Ilonka?
- Én úgy látom, tisztelendő úr, hogy szereti, mert a leckét mindig jól megtanulja.
- Buta vagy, kislányom, leülhetsz.
- Újból sétált egyet, aztán recsegő hangon, szinte ordítva mondta:
- Tetőled, fiam, elfordul az isten, téged nem szeret, mert te se szereted őtet... Most gyere ki szépen.
- Cinege kiment.
- Hajulj le ide a padra. Te fogd le a fejét. Ne húzd be a feneked. Így.
- Tizenötöt húzott le Cinege gyöngé, kifeszített farizmaira. Ahogy egymásután adta le az ütéseket a pap, arca kivörösödött, haja a szemébe hullott.

Cinege mikor fölemelkedett, ajkán a kín és a nevetés különös fintort vetett. Annyi ereje se volt, hogy a könnyeit visszatartsa, azok erőszakosan kiperdültek szeméből. Pedig ő az osztály előtt még sose sírt. De most keserű dühe és égető fájdalma, úgy érezte, megfojtának, ha ki nem engedné könnyeit. Szeme előtt összefolyt az osztály, mint zavaros, szemetes tenger, melyben a pap fekete foltja ijesztően hánykolódott.

— Azt hiszem, egyszer s mindenkorra megtanultad, hogy templomba még mezítláb is kell menni!... Ki nem volt még?

Az osztály hallgatott, mint a temető. Szőke Juci se mert tovább árulkozni. Pedig még volt néhány, akik nem hallgattak szentmisét, de azok úgy lapultak, mintha attól tartottak volna, hogy menten rájukszakad a mennyezet.

2.

Cinege egymagában ballagott hazafelé, olyan szomorú arccal, hogy azt kimondani nem lehet. Kerülte az emberket és zajos pajtásai elől is elmenekült, úgy érezte, hogy most legjobb egyedül.

Otthon zárva találta az ajtót, táskáját leengedte a fal mellé ő pedig a tornác szélére ült a garádicsra. A kácsák nagy sáporgással vették körül, harapdálták lapos csőrükkel a lábujjait, a tyúkok is ott törték egymást, mert éhesek voltak, kezdett beesteledni, ültek vona már el, de még nem kaptak enni. Némelyik kácsa már a nadrágja rongyait cibálta, de ő föl nem ébredt nagy kábulatából.

Megájj, Szőke Juci, kapsz te még ezért! Meghuzigáлом én még a te hajad, bőszz te még ezért! Gyüssz te még mifelénk. Épp neked köllött elárulnod, épp neked, akinek virágot is adtam már, meg szép, piros tentával írt levelet, meg színes ceruzát is hányat! Megállj! Molnár Ilon-nak sose adtam semmit, pedig ő már kért is, mégse árult el. Megájj, Szőke Juci, mehecc mosmár, nem is írok én neked több levelet. Nem is vagy szép, olyan szeplős az orrod, mint a pulykatojás. Meg is mondom most már Pilátusnak, hogy szeretheted Szőke Jucit, majd elárul az téged is, én már nem is szeretem... Templomba meg azért se megyek el! Lehet, még iskolába se... De akkor biztos nem megyek, amikor Köpködős jön. Krádog az még az oltár előtt is és olyan nagyokat beleköp a zsebkendőjébe. Biztos mise közben is kiköpne az ablakon, ha vóna ott ablak. Mer az ojan: köpködni tud meg verni. Pedig hányzó mondta a tanító úr is, hogy nem szép dolog az, ha az ember köpköd. Pedig ő már ember, oszté fölérhetné ésszel. Mé nem köpködött a Sándor tisztelendő úr, meg mé nem verekedett az? Az azt mondta, hogy az ember arca szent, aki azt megüti, az...

Nagy zajjal kivágódott a kiskapu, de még azt se hallotta, hanem már mikor az anyja rákiáltott, akkor megrázkódott benne a lélek és fölugrott.

— Mit kuktákoccs itt? Mé nem acc a jószágnak? Nem látod, hogy megveszennek éhen? Tán beteg vagy?

— Nem.

— Nohát akkó? Ijet má te is megtunná csinálni, hogy a jószágnak vess egy kis kukoricát. Tán nem tudtá bemenni?

— Én?

— Nem, a sarok! Hozd elő a kúcsot.

Cinege kiballagott az udvarra s az ól mögül, egy tégla alul előkotorászta a kulcsot. Lassan mozgott. Az anyja türelmetlenül rákiáltott:

— Hozod má?... Mi lel téged, gyerek?

— Semmi. — Pedig majd elakadt a hangja is a torkán, mert, ha faggatják, fájdalmában mindig elfogja a sirhatnék.

— Dehogy is nem, — rántotta ki kezéből a kulcsot — látom én, hogy nagyon vártott a színed.

A vacsorát is csak foghegyezte.

— Mé nem eszö, — kérdezte az anyja — nem szoktá te ijen lenni.

Nem felelt. Lesütötte tekintetét s faragta az asztal sarkát. Az anyja mereven, bosszúsán nézte.

— Jaj, mer szét tunnám ijenkor hasítani! Se nem beteg, se semmi, mégis ojan, mint akinek apját-anyját megölték. Az elébb is hazagyüvök, ott gubbaszkodik a garádicson, de egy istenvilágáé se mongya, mi a baja...

— Fáj valamid? — hajol hozzá az apja.

Erre is csak a fejét ingatja, hogy — nem.

— Nohátakkó? tán elvesztetté valamit! Hő?

Semmi.

Most már türelmetlenebb hangon az apja:

— Csak meghalljak rád valamit! Széthatítom a szád!

Az anyja nem tarthatta tovább magában a dühét és behajlított mutatóujjának bitykével egy zöldbarackot koppintott a fia fejére.

Cinegę szeméből kipottyantak a könnyek, szájából pedig ez a két szó:

— Mit bánt?

— Ó, ne nyivegj, te pocskok.

— Mondod meg mingyá, hogy micsinátá! — rivalt rá az apja.

Cinege föl se nézett, meg se szólalt

— Jaj, ki tunnám ijenkor a szemit szúrni!

— Hozd ide a táskád! — parancsot rá az apja.

Cinege lassan fölkelt, bement a szobába, mert már a táska ott lógott a szögön. Megállt bent a sötétben, két kis öklét a szeméibe nyomta, hogy visszanyomja a könnyeit, mert nem akart sírni, inkább szakadjon meg a szíve, de akkor se sír.

Az anyja utána szólt türelmetlenül, hogy még mindig nem jön?

— De kín vagy, az istenfáját a bőröd anyjának!

Letette a táskát az asztalra. Az apja kiszedte az irkákat és sorba nézte őket. De rendben volt minden. Azt gondolta már, hogy a tanító írt bele valamit s azt nem meri megmondani.

— Szóval nem mondod meg, mi a bajod — állt föl most az apja s úgy nézett le Cinegére, mintha az legalább is a házat gyújtotta volna föl.

Gál Petyi magának se tudta azt megmondani. Úgy érezte, hogy most az anyjára köllene borulnia és sírni, sírni, mert most már nem csak Szóke Juci fáj, meg a tisztelendő úr, hanem...

De most olyan pofont kapott, hogy egyszerre lángbaborult előtte a konyha. És most egyszerre megoldódott a nyelve is.

— Maguk is csak ojanok, mint a tisztelendő úr, maguk is vernek, pedig nem én vagyok az oka... hát!... mint a tisztelendő úr... hát!...

— Bizisten, ez megháborodott! — képedt el az anyja.

— Csináld meg neki az ágyat, hagy feküggjön le, majd kitudódik hónap... de csak halljak meg rá valamit, addig él tudomistenem.

Szemei kitüzesedtek az ágyban és égtek, mint a parázs... Hát... Itthonrul meg elbújdosok, mint a Bice. Maj keresnek akkó. Maj ríl akkó édesanyám. Nem barackol engem örökké. Meg apám is majd járkál

akkó... ha elmegyek... Bicét is örökké verték. Azé is bice a Bice. Annak is apja törte el a bokáját. Aztán meg hogy rit az apja, amikor Bice sehun nincs az égvilágon. Én, ha elbújdosok, nem gyűvök haza, mint a Bice. Hagy ríjjanak itthon, hogy tuggyák meg, hogy... Jaj, mikó nyövök én má meg, istenem...

3.

Reggel alig pattant ki az ágyból, már futott is Égimeszelőékhez. Ma szombat van, csak otthon találja, ma nem kell az újságot hordania...

Égimeszelő nagy gancs szőke gyerek volt, Pilátus őt is találóan ajándékozta meg ezzel a névvel. Az anyakönyvben Nagy Mihály néven ismerik. Az anyja nevét viseli, mert az apja valami sváb volt s az anyjával vadházasságban éltek. Égimeszelő anyja már régen meghalt, az apja pedig világgá ment. Tulajdon édes fiával annyit se törődött, mint a kalapjával. Égimeszelőt se fűzte apjához semmiféle szeretet, az abból is kitűnik, hogy amikor megkérdezik tőle, hogy hívják az apát, mindig azt válaszolja: Scheer Lukács fújós gazember. Már évek óta a vén, gyámolatlan nagynénjénél él, a föld kerekéségén ez az egyetlen hozzátartozója, de ez is olyan szegény éppen, mint a templom egere.

A szobában egy ágy és egy asztal van és a rém hideg, pusztá falak, télen majd befagynak, mert fűtőjük soha egy szál se. Az utcabeliek nagy ritkán egy-egy tányér levest vetnek nekik.

Égimeszelő már otthagya az iskolát is, beállt rikkancsnak. Olyan gyönyörű érckürt hangja van, ahogy a reggeli napfényben járja az utcákat s el-elrikkantja magát. Van egy nagy, zöld micisapkája, amire fehér betűkkel fel van írva, hogy Függetlenség. Épp olyan betűkkel, ahogy az újságon látszik, csak fehérrel. Ez az egész egyenruhája, ez a zöld mici. Csak egy kicsit nagy, majd elveszik benne a feje. Kap ő szép kis fizetést is, de egy hatost se ad haza. Csárnál is rá eleget a nagynénje, de mintha falra borsót hányna.

Cinege, ahogy belépett, csak Roza nénit látja a ház közepén, kezében egy bot.

— Kigyere, Misu, mer a botta piszkállak ki!

Most az ágy alól Égimeszelő vidám rikkantása:

— Ha bolond vónák! Megver...

— Nem bántalak, no, csak gyere elő. Itt a Petyi.

Óvatosan előbújt.

— Te is ilyen égedelem vagy? — kérdezte Cinegétől Roza néni.

Cinege csak a vállát vonogatta.

— Mer ez engem má a sírba tesz, a kukacos... Mutasd a zsebed!

— Nem mutatom!

— Látod, Petyi, van píze, de ide nem aggya.

— Hát, mer ha odadom, semmit se vesz, hanem belegyugja a szalmazsákba.

— Maj megver téged az isten, csak várja...

— Gyere csak, — húzta kifelé türelmetlenül Cinege — mondok valamit.

Kimentek a házvégére, lekuporodtak, csöpp gondolkozás után azt mondta Cinege:

— Nem szöknénk meg, Misu?

Égimeszelő arca erre hirtelen és halálosan elkomolyodott. Szótlanul bámúlt a levégőbe, mintha életével számolna le, hogy nem érdemes ezen a földön komédiázni tovább. Pedig mást tapogatózott az eszében. Régi

vágya volt már, hogy elmenjen valahová, el ebből a rideg és jéghideg szobából, ettől a beteg, szívtelen öregasszonytól, ebből az utcából, ebből a faluból, ahol minden ember rajta nevet, s játszanak vele, ingerkednek vele, mint egy rossz kutyával. De régen itthagytá volna ő már ezt a világot, csak lett volna egy társa, mert egyedül elindulni, egyedül kóborogni a világban, megint nagyon árva dolog.

Megfogta Cinege vállát, szemébe nézett, mint egy felnőtt, komoly ember:

— Gyüssz velem, Petyi?

— Megyek!

— Komolyan gyüssz?

— Megyek. Itt a kezem!

Nagy izgalomukban keményen kezét szorították. Ó, felnőttek se fog-nak ilyen komolyan kezét!

— Akkó jó, hogy nem attam oda az öreganyámnak a pizem, pedig má majnem odattam.

— Én meg levágok egy jódarab szalonnát, meg kenyeret. Jó?

— Mikó indulunk?

— Akkó kék, ha beesteledik, hogy ne lássák a nagy batyút.

— Én majd a kerteken köröszkül idehozom a szalonnát, itt a te palástokon bevárjuk a sitítet. Jó?

4.

Az ég úgy tele volt csillagokkal, hogy majd leszakadt, de mégis olyan sötét volt, mint a zsákban. Halkan, óvatosan leereszkedtek a padlásról s elindultak. Abban alkudtak meg, hogy kimennek a határba, tudnak ott egy szalmakazalt, ott majd megvárják a hajnalt. Útközben alig mertek szólni. Csak susogtak, mint gyöngé szélben a falevelek. Szívük egész úton hangosan dobogott. Nyeldestek sokat, torkuk kiszáradt, majdnem lángott vetett, akkor jutott eszükbe, hogy vizet nem is hoztak. Nagy nehezen rátaláltak a kinthagyott, megfeketedett, összesüpedt szalmakazalra.

— Fúrjunk be, oszt beülünk.

Húzni kezdték a szalmát, közben-közben megálltak s hallgatóztak az éjszakában. De olyan mély csönd volt, hogy összefacsarodott a szívük a félelemtől. Már bent kuporogtak a szalmalyukban, de egy szót se szóltak. Csönd volt és a nagy sötét. Képzelték. Egimeszelő észrevette, hogy Cinege néha-néha megremeg. Reá is átragadt a félelem. Nem így gondolta ő sem a szabadéletem: szalmalyukban, kint a széles határban ilyen retentő nagy sötétben. Valahol, nagyon messze egy kutya hosszan vonított. Képzelték. Mintha valami lassan ropogtatná a szalmát.

— Hallod? — súgta Egimeszelő fülébe Cinege.

— Mit? — lehelte vissza Egimeszelő.

Füleltek. Szemüket sarkig kimeresztették, szinte már fájt, fülüket hegyezték, de csak szívük veszett dobogását hallották.

Cinege újból Egimeszelő füléhez hajolt:

— Ijen öreg szalmába tán szalmakíjjó is van...

— Van ám.

— Az pedig rámászik az ember mellire oszt őt szeret alunni.

— Ott ám...

— Én kibujok innen.

Mind a ketten kiugrottak a lyukból s jól arrább a szalmakazaltól álltak meg.

Álltak és remegtek, mint a kocsonya.

— Gyerünk mink, Misu, haza...

Félelmükben olyan gyorsan futottak a falu felé, mint a villám.

Mikor az első házakhoz értek, meglassultak.

Cinege szívében most kezdett fészket rakni egy másféle ijedelem. Nem félt már a titokzatos neszeztől, sem a kígyóktól, sem a sötét éjszaktól, de félt a bottól, amit most biztosan szétver rajta az apja.

Égimeszelőre is olyan szomorúság telepedett, hogy most már nem a félelem, de a ríhatnék rezgettette gyönyörűség érckürt hangját.

Mert, jaj, mikor nőnek már ők fel? De jó is lehet a nagyoknak. Azok nem félnek semmitől, csak oda mennek, ahová kíváncznak és senki nem veri meg őket, ha nem mennek templomba. Senki! A nagyok előtt olyan szabadon áll a világ, mint pacsírta előtt a határ. Azoknak senki, de senki nem parancsol. Senki! Azok még csókolózhatnak is. Azokra senki nem ölti a nyelvét. Azok nem árulkodnak. Azokat nem bántja senki... Jaj, csak már nagyok lehetnének!

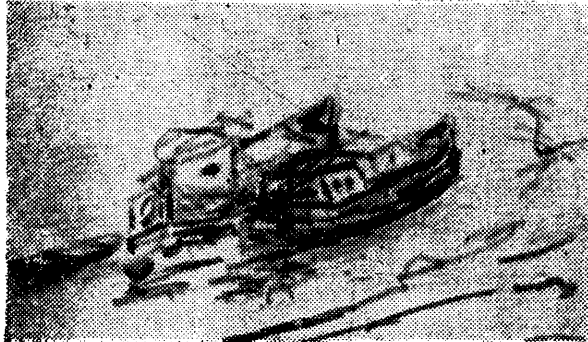
De csak egyszer a kezünkbe kerülne az a valaki, aki ezt a sok bánatot önti ránk! De megkínoznánk azt, jaj, de megkínoznánk! Tán még jobban, mint a macskánkat. Megnyúvasztanánk! Kisütnénk a szemit tűzesdróttal! Összekötnénk egy nagy vadállattal, hogy szaladjon el vele. Vagy a tűzes kemence szájába tartanánk, hogy sivalkodjon, hogy pörkölődjön meg.

Jaj, ha azt megfognánk, de megrikatnánk, hogy tudná meg az is, mennyit kell szenvedni, míg nagyra nőtt az ember. Mert azt senki nem tudja, még a jóisten se tudja...

Zokogtak, mint a záporosó...

Egy kiskapuban átölelkezve virradt fel rájuk a hajnal. Úgy aludtak, mint az édes tej...

Németh István

Bob Emil: Dunai bárkák

Jobbágyók unokái

(Részlet a II. Részből)

Titkot hozott egyszer, késő téli estén
Édesanyám szegény ócska karkosárban —
Három szelíd könyvet, kendőjébe rejtván.
(Náluk' izgatóbbat, szebbet sohse láttam.)
Apámat csodáltam, mert a sorok furcsa,
Pici zárainak tudta, mi a kulcsa.

Megnyálazta ujját, fölnyitotta sorra,
Mi meg bölcs szemének járását követtük.
Egyetlen szavára tűzbe mentem volna,
Elmesélné bárcsak, mi rejtőzik bennük.
Föl is pipískedtem, ottjárt már az ujjam
S átszúrt vas szemével, úgy hogy visszahulltam.

Gyerekeknek jobban fáj, amit el nem érhet,
De leginkább, hogy ha el se panaszolja.
Kis szívében fölsír, megszakad egy ének
S többé senki sincsen, aki eldalolja.
(Hogyha emlékezve lapozod e könyvet,
Lapjai közt látsz-e égő gyerekkönnyet?)

(Hogy ha az a sok könny értelemmé válna,
Szomorú szemekkel nem járna tán senki.
Könyvért csordult könnyek tarka gyermekárja
Könyveimnek lapját örökké belengi.)
Ezuttal azonban arról kell mesélnem,
Mi is történt akkor, késő téli éjen.

Apámat a könyvön elnyomta az álom.
Vagy tán azok maguk bosszút álltak rajta,
Elszívták a lámpás vérét éjfél tájon,
Mert szép titkukat csak magának akarta.
Sima födelükön örködött nagy ökle,
Alóluk kis betű egy se ki ne szökne.

Feléje indultam. Rámketyent az óra,
Hideg sétalóját szívembe bemártva.
Ám a könyv kezemben volt már és dalolva
Cincogott a lámpás fűrgefényű lángja.
Talán azonmenten összeesek, hogy há
Édesanyám vállam által nem karolja.

Odavett az ágyra könyveimmel együtt.
„Meséljek, fiacskám?“ — így kérdezte furcsán.
Előbb azért ujjunk megmelegítettük,
Mert már fagy kopogott kint a havas utcán.
S mesélt, bár a betűt alig is vigyázta,
Mint indult el egyszer az a régi lányka...

„Szelíd Margitkának ismérték a tarlók,
Vizet mért vásárkor kint a dülőúton.
Poharával kínált kupecot, csavargót
S hintázott utána a nagy gémesrúdon.
Föltűzött hajába láncfüvet, virágot,
Távolabbról lesték szőke kis kanászok.“

„Hiába is lesték, estig elleshették,
Krajcárkavirágra várhatott a móka.
Odahaza tornyos teknő mellé vették,
Apró lábacskaikat megtoldta a lóca.
Fényes krajcárkaikat előbb mind leadta,
Könnye pottyant s az is ottveszett a habba.“

„Ottveszett a habban, senki nem is látta.
Hogy ha meg is látta, az nem látta éppen,
Aki örök éjben feküdt ott az ágyba'
S tapogató szóval igazgatta szépen.
Másképp egy-két krajcárt otffejejt a zsebbe' —
Néha nézegesse — de így nem tehette.“

„Messzi iskolába jártak cimborái.
Könyvükben egy képen kútba néz a róka...
Tanítójuk neve Major Jóska bácsi, —
Tudott mindent róluk s ők nem tudtak róla.
Hogyne tudott volna, mikor Imre bátyja
Azt a szép nagy utat velük együtt járta.“

„Ő maradt csak otthon, majd utánuk halva.
Velük vitte kedve s főzött, varrt helyette,
Mert az edényekkel világtalan anyja
Tapogató ujját összesütögette.
Kérdezni se merte, á-nak van-e lába,
Mert ilyenkor anyja haját megcibálta.“

„Írni hogy ha nem is, tudott énekelni.
Nem volt még egy olyan nótás cselédki lány.
Ezért fogadták föl napszámba egyelni —
Botjára rádülve hallgatta az ispán.
Szelíd Margitkának ennyi a meséje,
Nótázna, kisfiam, hogy ha most is élne..

Végére ért anyám hosszú meséjének.
Épp olvadt az ablak cirmos jégvirága
S rajta át benézett a homályos élet
Rám és az ő hulló, őszülő hajára.
— Utcán akáclevél hullik már szemembe,
Kis palatábla s féldinár kezembe'...

Kísérő házfalak, titkok, utcasarkok.
Valakit temetnek. Illanó döbbenet.
Huzalról röppenő fecskék — kék illatok —

Utánuk röpülnek s úgy fáj, hogy nem lehet.
Nagykert. Vésett fapadok. Lombokról fény csöpög.
Templomtorony dől rám zúgó nagy fák fölött.

Megbújok egy órjas tölgy alatt. Csönd lapít.
Fönt felhők forognak, tört ágak ringanak.
Mellettem ér bolyong. Fölötte két fahíd,
Hogy szomszéd partokat jól összefogjanak.
Sok-sok nagy titok közt rámlél az értelem
És szememre hullik a felhős végtelen.

Mögöttem lány nevet. Elém labda pottyán,
Megül a fűben. Kis bögyes, fáradt madár...
A szép, magas lány int. Int, hogy visszadobjam,
S szid, topog, mert kezem kezébe nyújtja át.
Kezem nézem. Tiszták. Miért is okoztak?
Ütik a kis labdát, hátamba pofoznak.

Sebzetten bolyongok. Fönt zúgnak a gallyak,
Pörölnék, sepegnek, egymásnak adnak át,
Mint bölcső fölött, ha mókásan matatnak
Szárakkarú vénnek egy régvárt unokát.
Tópart békít. Békák. Úgy ülnek sorban ott,
Mint szép gyerekarcon sárgászöld ótvarok.

Nádas ing a szélben. Zsombékos fenyveget.
Menésztelnek már a merev páka-ujjak.
Marasztal a tölgy, lám, esdő kis tenyerek —
Játékos levelek szösz hajamra hullnak.
Ág nyikorg — dédapám odvas foga reccsen:
Jussát kéri talán itt a báró-kertben.

Ringat a kert, ringat. Ringok én is rajta,
Míntha tisztabársony, ritka hinta ringna...
Ringatja az este — dédanyám, a dajka,
S nem tégedet altat, kicsi Kray Irma!
Minden visszalibben. Hetet üt az óra —
Míntha hét karocska karomba karolna...

Utánam nyúl a kert, s a görbe téglafal,
Amerre lépkedek, dülöngve elkisér.
A mankós őszi est a falon áthasal,
Lehull s a fák alatt avarral csörgicsél.
A háztetők fölül most néma sok nehéz
Felhő ballag felém — megannyi gyászszekér.

Vén házak vetik rám megtört üvegszemük,
Boglyas nád-hajukban fázós tücsök borong.
A deszka kiskaput bezárják mindenütt
S elhallgat ő is fönt, szegény kis jó bolond.
A hűvös utcapor rámlél, mint elveszett
Fiúra jó szülő s hazáig elvezet.

„Hol jártál? Merre vagy?” — Nem kérdez senkisé, —
Elég, ha ottvagyok s ép a palatábla.
Lám, ott az asztalon s mellette ott pihen
Megőrzött kincsként a fényes féldinárka.
Nem kérdez senkisé. — Mi kérdés volna itt?
Nem első tábla az, hanem már harmadik.

Nem első féldinár, hej, nem is utolsó,
Csak jó édesanyánk inge az a régi,
Meg szép arca, az a szomorún mosolygó,
Ahogy a harmadik palatáblát nézi.
Hármunkat elhordott s gyöngye most a karja,
Ahogy azt az egy kis palatáblát tartja...

F e h é r F e r e n c

C S O D Á L A T O S A R A T Á S

Szanatóriumban ismerkedtem meg az alábbi történet hőseivel, ahogy ezt mondani szokták. Csendes, egyszerű ember volt, aki nemigen beszélt és éppen azért fértünk meg olyan jól, mert magam se vagyok túlságosan beszédes.

Egyik nap levelet hozott számára a pósta. Sűrűn olvassgatta. Elővette, forgatta, olvasta, aztán elrakta. Később megint a kezébe vette és megint nézegette, ült az ágyán és gondolkozott. Napok múltak, de ő minden nap előszedte néhányszor ezt a levelet és belemélyedt. Míg olvasta, ajka mozgott, mint az olyan embereknek, akik ritkán olvasnak.

Megint elmúlt néhány nap, mikor egyszer — az ágyban feküdtünk mind a ketten és szokásunk szerint hallgattunk — megszólalt. Megkérdezte, mit gondolkod, mennyit érhet négyszáz svájci frank. Nem tudtam, de gondoltam, talán harminc-negyvenezer dinárt. Meg volt elégedve. Szép pénz. Még hozzátette, hogy bátyja a háború után, vagy még a háború alatt valahogy Svájcba került és ott meghalt. Nos, pár hónappal ezelőtt a svájci Vöröskereszt egy karórát és négyszáz svájci frankot küldött a cazini járásbíróshoz, mert családjuk valaha a cazini járás területén élt. Ott volna hát a pénz is, meg az óra is letétben a bíróságon, azonban nem mehet a dolgokért, amíg a sanatórium el nem bocsátja, ami ki tudja, mikor lesz?

Talán két hét múlva újra megpendítette ezt az örökséget. Nem érti az eljárást. A cazini járásbíróshoz értesítette, hogy már folynak a kihallgatások és, mint a többi érdekeltet, őt is ki fogják hallgatni. Miféle érdekeltekről szól az az írás?

Megmagyaráztam neki, hogy a bíróság a bátyja minden közelebbi rokonát kihallgatja, mert csak így állapítható meg, ki az örökös?

Az örökös? Más örökös nem létezik, mint ő. Rajta kívül most már senki sem él a családból. Míg bátyja élt Svájcban, ketten voltak, de mióta ő is meghalt, egyedül maradt. (Rövid szünetet tartott, mielőtt folytatta. Azt hiszem, azon gondolkozott, folytassa-e egyáltalán? Végül mégis elszánta magát.) Igen, még negyvenegyben leölték az egész családot.

Hát akkor, — mondtam, — csupán be kell bizonyítania, hogy bátyjának elpusztult rajta kívül minden hozzátartozója és meg fogja kapni a pénzt is, meg az órát is.

Meghökken. Hogy lehet ezt bebizonyítani? Tanúkkal? Hm. Ki tudja, van-e tanú? Nem hiszi, de nem is volt Boszniában negyvenöt óta. Akkor volt utoljára Talinban.

Azt indítványoztam, hogy ha majd felgyógyul, utazzon oda és érdeklődjék szemtanúk után.

Elővett valami iratot és nézegette. Sokáig. Aztán szépen összehajtotta, beledugta éjjeli szekrénye fiókjába. Csak akkor válaszolt.

— Ott nincs semmi. Oda én nem megyek többet.

— Várjon, — mondtam, — anélkül nem kaphatja meg az órát és a pénzt.

— Annyira nem fontos, — válaszolta. — Gondoltam lesz valami emlékem, meg talán vettem volna egy tehenet is, de nem olyan túlságosan fontos. Oda én nem megyek többet...

Aztán megmagyarázta, miért nem akar Talinba menni soha többé és közben elmondta egy csodálatos aratás történetét.

Milyen szépek voltak a mi gabona földjeink... Nem tudom, más hogy van vele, de én nem tudom megszeretni a bácskai síkságot olyan igazán. Biztosan jobb a föld, mint a miénk volt, de ha jól megrágyáztuk a szántót a völgyben, meg a lejtőn, termett ott olyan kukorica, mint a világ. Csak, mondom, minden évben meg kellett jól trágyázni. Az meg nem volt olyan nehéz dolog, hiszen volt lovunk, tehenünk, birkánk, kecskénk elég. Alom is akadt az erdőn bőven. Nem volt nagy erdők, de száz dunum nem is kevés és termett ott annyi páfrány, hogy csak győztük hordani, aztán falevél, meg maradék buzaszalma, szóval ilyesmiben nem volt hiány.

Persze, ki hallotta valaha a mi falunk nevét? Ismerték, mondjuk, Krupán, meg Cazinban, de biztos, hogy Petrovácon már nem mindenki tudott róla. Ha még az Úna mellett feküdt volna, de néhány kilométer választott el bennünket a folyótól... Az Úna... Oda jártak mosni az asszonyok. Mikor eljött az ideje, ezt ők már tudták, dézsába rakták a szennyes ruhát, felpakoltuk a kocsira és vittük a folyóra. Aztán haladtunk tovább asszonyok nélkül a városba. Estére, vissza felé jövet, már vártak bennünket a kimosott holmival. Az én feleségemről beszélek, meg a bátyám feleségéről. Anyám nem járt a folyóra. Mióta bátyám, meg én megházasodtunk, nemigen járt sehova hazulról. Együtt éltünk ugyanis mindannyian. Első sorban anyánk, aztán a bátyám, a feleségével és két kisgyerekével, meg én a feleségemmel és a gyerekekkel. Mert nekünk öt gyerekünk volt. És ez a sok nép mind egy család volt.

Mit mondjak rólok? Apám még az első világháború idején, amikor bátyám és én egész kis gyerekek voltunk, elesett a harctéren, így aztán anyánk özvegy lett és az is maradt. Nem mintha nem lett volna kérője. Volt, nem is egy. Mesélték a mi falunkból, hogy egyiket-másikat fegyverrel zavarta el a háztól, puskával, mert puskára szükség volt. Részben a farkasok miatt, de az utonállók és betörők miatt is. Sokszor éreztem, hogy az lett az oka mindennek, hogy azt a puskát magammal vittem. Ha nem hallgatok rá és ott hagyom nála a fegyverét, talán sok minden másképpen végződött volna.

Előbb csak egyedül dolgozgatott, aztán hát mi is kezdtünk segíteni neki, a bátyám, meg én. Nem volt ugyan nagy a gazdaságunk, de mégis, az erdőn kívül harminc dunum szántót kellett minden évben termőben tartani. Ő öregedett, nehezedett, szükségünk volt egymásra és szeretünk egymást.

Ahogy múlt az idő bátyám megházasodott és akkor mindjárt könnyebb lett. Többen voltunk, többet tudtunk dolgozni. Különösen az első néhány évben, mert a gyerekek csak jóval később születtek.

Bátyám, az, aki most Svájcban meghalt, azt hiszem a világ legderekabb embere volt. Nem tudom, kit szeretett jobban: anyánkat-e, feleségét, gyerekeit, vagy engem. Lehet, hogy egyformán szeretett mindannyiunkat. Ilyen volt ő: sokszor mondta: — Eriggy kicsit a városba, mint a többi legények. Ne törődj a munkával, majd elintézem. Hanem ne gyere haza egyedül.

Abban az időben sűrűn leskelődtek betyárok az egyedül járó emberre és ha birták, bizony pőrere vetköztették.

Megígértem, hogy úgy lesz, ahogy mondja, de azért, ahányszor csak bementem Krupára, éccaka derekán elébem jött jó darabot, mert nem

volt biztos benne, megfogadom-e amit ígértem. Akkor is így tett, amikor már régen házas ember volt.

Miköz arról lett szó, hogy én is asszonyt hozok haza, elhatároztuk, hogy megújítjuk az öreg házat. Illetve ő határozta el anyánkkal együtt, én meg csak örültem neki. Nem magam, hanem inkább Eprecske miatt. Így hívták a feleségemet.

Eprecske... A haja olyan volt, mint ősszel a bükkfa levele. Szeme pedig hasonlított Seila szemére... Ez a kicsikóknk volt abban az időben... Nna... Most már mindegy...

Szóval megújítottuk a házat. Első sorban kiköveztük a pince két belső falát, amit tán még a dédapám vájt a hegybe. Nagyobb ablakokat is tettünk rá és kiszélesítettük a bejáratát. Kellott. Az állatok szaporodtak, hát nagyobb, jobb helyre volt szükségünk és az se ártott, ha Eprecske nem vakoskodik, míg reggel és este megfeji a tehenet. Aztán a padozatot kettőztük meg. Fundamentumnak magam választottam ki az erdőn a gesztenyefákat. Olyanok ezek a gesztenyék akár száz évig, mint a vas. A kora tavasz nagy része ezekkel a dolgokkal telt el, mert úgy terveztük, hogy husvét után tartjuk az esküvőt és addigra mindennek készen kellett lennie.

Eprecskét nem Talinban ismertem meg, hanem Pernóban egy mulatságon. Szülei nem éltek és nagynénje vette magához még kisgyerek korában. Nála lakott. Perno egyébként ugyan olyan falu volt, amíg volt, mint Talin, a cazini úton. A harmadik falu, Csojluk, határos volt Tallinnal is, Pernoval is, s valahogy háromszög alakban feküdtek. Ennek a háromszögnek a közepe táján volt a vendéglő és a bolt, de mivel közelebb esett Pernohoz, úgy tekintettük, hogy oda is tartozik. Hát itt ismerkedtem meg Eprecskével. Akkor már leszolgáltam a katonaságot és mivel megkedveltük egymást, nem volt mire várni.

A mi életünk nem volt nagyon változatos. Tavasztól őszig sok a munka a föld körül. Szántás, vetés, kapálás, aratás, trágyahordás. Piacra is kell járni, mert szükség van pénzre is. Egyébként nemigen történt az emberrel semmi különös. Őszön kezdődik az erdőirtás. Fát kell készíteni, mert a tüzelővel nem lehet takarékoskodni. Igaz, nem is volna miért, terem elég, csak idővel, meg erővel győzze az ember. Télen aztán, mi, emberek, ráértünk. Az asszonyoknak akkor se volt híjján a tenni-való. Annak a sok népnek fonnai, szóni, varrni. Akadt munka szakadásig. Naponta kenyeret sütni, főzni az ételt, darálni a kukoricát, mert hát az úgy jó, ha melegiben örölik, sütik, főzik.

Olyankor, télen, elmentünk néha Eprecskével Krupára is. Elkisért a vásárra. A gyerekekre anyám vigyázott, mi pedig vittük a városba az eladó holmit: öreg birkát, malacokat, esetleg, — ha meg voltunk szorulva, — akár egy hordócska kajmakot is. Mert rossz esztendőben, ha mégis kellett egy-két ujjas, előfordult, hogy eladtunk valamit belőle és hát ilyenkor kevesebb jutott a főtt kukorica mellé. (Milyen vigyázva rakták pedig az asszonyok a tejet három felé, szedték róla a fölt és rakták dézsába, hogy vastag lett, mint a fagyott hó. Nehéz szívvel egyeztek bele, hogy megváljanak ettől a kinstől.)

Eprecske kitűnően tudott kereskedni. Két dolgot tudott egyébként is jobban, mint más. Ha ő készítette a levacsát, mindenki megnyalta a szája szélét. Ez volt az egyik. És senki nem tudott tőle jobban alkudozni. Ez volt a másik. Ha vásárolt valamit, csépelte, mint a bokrot az eladónak, ha meg eladott, agyba-főbe dicsérte és kijelentette, hogy a szívé-

ből tépi le. Ő találta ki, hogy tavasszal, mikor a gesztenyevermet felbontottuk, eladhatunk a gesztenyéből, ha soknak találjuk.

Bátyám véges végig a földet túrta. Nagy, behemót ember volt, nagyobb, mint én, pedig én se vagyok Babszem Jankó. Felesége anyáknak segített főzni, fejni, meg az állatokat rendben tartani.

A gyerekekről nincs sok mondanivalóm, már említettem, nekem öt családom volt, bátyámnak kettő. Kicsik voltak még... akkor.

A baj tulajdonképpen harminckilencben kezdődött. Bátyám is, én is bevonultunk katonai szolgálatra. Én ugyan csak két hónapot maradtam. Ő azonban majd fél esztendőig oda volt és így alaposan megszaporodott a munka. Akkor már elkezdődött a háború. A mi házunkban sose politizált senki, de azért tudtuk. A következő évben megint bevonultunk, no szerencsére nem egyszerre. Előbb én, aztán a bátyám, mikor én hazajöttem, s mégis, az élet most már megváltozott, nem volt olyan nyugodt, beosztott, mint azelőtt. Azelőtt nálunk mindenki jókedvű volt, most meg sokszor nagyokat hallgattunk. Nyitott szemmel, sokszor feküdtem álmatlanul Eprecske mellett, aki fél éccakát sóhajtozott. Anyánk morcos lett. Nem szerette ezeket a behívásokat. Nem tehetünk róla, mégis, úgy nézett ki, mintha ránk haragudott volna, amiért mindig be kell vonulnia, hol egyik, hol másik fiának.

Persze, a következő évben se maradtunk otthon, de ez már negyvenegy volt. Még februárban elmentünk, s mivel ez nem dologidő, még gondoltuk, hogy na, mire a munka elkezdődik, itthon leszünk.

Szépen elbúcsúztunk Eprecskétől, meg a gyerekektől, az én legidősebb fiam akkor volt hét éves és elmentünk. Bátyám Otocságra, én Szarajevóba.

Elmult a február, azután a március és mi napról-napra gyakorlatoztunk, elgondolkoztunk, hogy jó lenne haza menni. Pedig vadonatúj ágyúink voltak, illetve, nem tudom, újak voltak-e, de úgy néztek ki és néhányan azt mondták, hogy ilyesmit békében nem szoktak tanulásra kihúzni a helyéről.

Eprecske írt néha. Szépen tudott írni, szép, kerek betűket és így mindig tudtam, hogy egészségesek és nincs odahaza semmi baj, ami, — végeredményben — a legfontosabb. Mégis, persze, legjobb lett volna hazamenni. Hiába írja ő, hogy minden rendben van, mikor itt a tavasz, kezdődik a munka, fel kell szántani a földet, levelet gyűjteni az erdőn... meg aztán Eprecskével heverészni, tervezgetni, a gyerekekkel hancúrozni. Legokosabb ilyesmire nem is gondolni. Egyszer majd csak vége lesz.

De nem lett vége.

Emlékszem, késő délután, váratlanul parancs jött sorakozóra. Két csillagom volt abban az időben a parolin, hát jó darabig szaladgálhattam, mire összeszedtem szakaszrészemet. Végül is felsorakozott az ezred és megjelent a parancsnok is. Nagy, kövér ember volt, szigorú és szörnyen pontos, jó katona. Igen, jó katona volt — békében. „Vitézek, — mondta nekünk, mert így szokta mondani ha sorakozóban beszélt hozzánk, — az áruló kormányt elzavartuk. A haza sorsát Ófelsége, az ifjú király vette a kezébe. Beográdban felgyújtották Hitler fényképét. Bolje rat — nego pakt. Éljen a haza!” — és meghatódva saját szavaitól, forrón csókolta meg az ezredzászlót, amit a szél éppen mellette lengetett a zászlótartó kezében.

— Éljen! — dörögte az ezred és soknak lett könnyes a szeme, mikor látta ezt a jelenetet.

Elöttem a dolog akkoriban nem volt egészen világos. Igaz, előbb sose foglalkoztam mással, mint a magam dolgával, de akkoriban már, akartad, nem akartad megtanultál egyet s mást. Akár a cazini vásáron, vagy Krupán. de még inkább a hadseregben. Hiába akarta az ember már évekkal azelőtt mondani, hogy legfontosabb a világon, jól felszántani a földet, jó beleszántani az érett, omlós trágyát, csak gondot okozott, amikor a németek bevonultak Cseh-Szlovákiába. Aztán, ami Franciaországban, meg Lengyelországban történt, egész hihetetlennek látszott. Nem is értettem. Igaz, nem voltam soha háborúban, de gyerekkorunkban anyánk sokat mesélt róla és büszke volt rá, hogy apánk, ha már meg kellett halnia, háborúban halt meg, a hazájáért. Franciaország?! Nemigen tudtam valami sokat Franciaországról, de anyám úgy mesélte, hogy Franciaország is szövetségese volt apánknak. Kellett-e ennél több? És most is szövetségünk lenne.

Az olaszok bevonultak Albániába.

Szerencse hogy mi, Jugoszlávia, szilárdak vagyunk és nincs mitől féltünk. Franciaország tulajdonképpen nem létezik pillanatnyilag. Cseh-szlovákia se, de mi jól élünk a németekkel, mert innen viszi a búzát, kukoricát, lábas jószágot.

Hitler? Micsoda szerzet? Azt modják, pusztítja a zsidókat. Ahová beteszi a lábát, ez az első. Hát, ami azt illeti, én se nagyon szeretem éppen a zsidókat, nem tudom, igaz-e hogy írtja őket, de ha igaz, nem kellene úgy pusztítani, mint mondják. Nem sokat láttam belőlük életemben. Évente járt oda Talinba egy-kettő, ősz felé, amikor kibérelték a gesztenye erdőt. Persze nem a fákat, mert Talinba a fa nem volt eladó, hanem csak a termést. Nem szerettem őket, mert mindig olcsón vették a gesztenyét és biztosan sokat kerestek rajta, de ha meggondolom, ez nem olyan nagy bűn, hogy pusztítani kellene őket. Általában, ez a Hitler?... nem tudom. Félelem-e, undor-e? Szóval, akár hogy vesszük, gyűlöletes ember.

Azt hiszem, nem csak én, más is így érzett és talán azért is dörögtek úgy, hogy „éljen“, azon a márciusi napon.

Hanem másnap kicsit összezavart megint, hogy Sárícs hadnagy egész másról beszélt, mint tegnap az ezredes. Elméleti óránk lett volna, ő azonban, amikor oda ült közénk az ágyúfészek előtt egy tuskóra, azt mondta, most már úgyis itt a háború a nyakunkon, nincs értelme előadásokat tartani, hanem inkább beszéljünk.

Beszélggettünk. Elmondta, hogy a németeknek senki nem állhat el lent és ez természetes. Hitler megtisztította az orszagát mindenféle saktól és most tiszta vérű, nemes fajú emberek állnak szembe akár milyen keverékekkel. Ilyen hatalom legyőzhetetlen.

Nem szerettem, amit beszélt és nem tetszett, amiket mondott. Szomszédommal kezdtem beszélgetni.

Abban azonban igaza lett, hogy pár nap múlva kezdtünk csomagolni. Sok magyarázatra nem volt szükség. Új ruhát kaptunk, ki kellett javítani a hibákat a felszerelésen, minden hiányt pótolni, lőszert felvételezni és elhelyezni a karrékban. Azonban sok minden nem volt. Egyik ágyúra nem jutott csákány, a másokra ásó és, bizony, a lőszerkocsik se teltek meg. Ha a karré ajtaját kinyitottam, rá volt írva, meg festve is volt sárgával és pirossal, ennyi doboz gránát, ennyi doboz gránát-srap-

nel. De nem volt se annyi doboz gránát, se annyi doboz gránát-srapnel. Majd kapunk később. És így indultunk el az állatvásártérre.

Talán túlságosan részletesen mondom el a dolgokat, de most így jutnak eszembe és ha nem mondom, félek, kihagyok valamit. Mégis, nem akarom untatni, hát mingyárt ott folytatom, amikor egyik reggel repülőgépzúgásra ébredtünk és a következő pillanatban már hatalmas robbanás rázta meg a vásárteret. Aztán a repülőgépek tovább mentek és távolabbi robbanások hallatszottak. Ekkor értem ki a barakkunkból a szabad ég alá.

Az első meglepetés után elmúlt az ijedelem is. A legszélső barakknak már nyoma se volt. Üres volt ugyan, mégis összerázkódtam. Meszszebb láttuk a sötét madarakként vijjogó zuhanóbombázókat és a repülő bombákat.

Ez április hatodika volt és a németek a rajlováci repülőteret bombázták, néhány kilométerre tőlünk.

Még azon az éccakán kivonultunk a Csengics vilára, az állomásra, teljes felszereléssel és vártunk vonatunkra. Vártunk. Elmúlt az egész éjjel, — az első háborús éccaka, aztán a hajnal, a reggel, a délelőtt. Délben állították be végre a vonatot és csigalassúsággal elindultak Bród felé.

A második háborús éjjelt már a vonatban töltöttem. Álmatlanul. Sokat gondoltam anyámra, a gyerekekre, Eprecskére és nem féltem. Nem vagyok hős, sose voltam az, de nem féltem. Úgy éreztem, ami nem sikerült a franciáknak, ami nem sikerült a lengyeleknek, nekünk sikerülni fog. Miért hittem ezt? Nem tudom. Mégis úgy hittem.

Reggel, valahol Doboj előtt megrekedtünk. Kibálás minden oldalról. Parancsok. Maradni! Kiszállni! Maradni! Kiszállni! Kivagonírozni! Bródot elfoglalták az usztások. Leszerelték a katonaságot. Nincsen ellenállás. A németek átlépték a határt és már közelednek.

Nem értem rá gondolkodni.

A lovakkal bajlódtunk. Aztán, mikor az ágyúkat akartuk kivagonírozni, lafettájuk beleékelődött a vasuti kocsi padozatába, légiriadó. Tele voltunk pillanatnyi bajokkal, idegeskedéssel, nem ért rá senki külön, magáért gondolkodni.

Végre felállt az üteg és elindulhattunk a hegyekbevált úton, a Bosna mellett.

Az ellenséges gépek folyton kísérték bennünket. Mint mikor ősszel vihar rázza a fákat, úgy hullottak ránk a géppuskák golyói, mint a falevelek. Lovaink halálra sebzetten fordultak fel, zuhantak a folyóba, magukkal rántva az ágyúkat, karrékat. Ember nem sérült meg. A bombák hullottak jobbra balra az úttól, de emberben, akkor még, nem esett kár.

Este végre egy domb mögött megpihentünk. Ott volt köztünk az ezredparancsnok is. „Esküszöm, hogy az ország területén nincs egyetlen ellenséges katona sem.“ (Hazudott-e, vagy tényleg azt hitte?) „A Drinán fogunk ellentállni. Fel a fejfel.“

Sárics hadnagy hangosan krárogott. Olyan hangosan és feltűnően, hogy mindenki ránézett. Ő pedig zavart mosollyal tette kezét szája elé.

Alvás előtt, korom sötétben, mert nem volt szabad világot gyújtani és tüzelni, még hallottam, a közelemben magyarázott valakinek, talán kisebb csoportnak. Horvátország, a nagy, szabad Horvátország már meg is nyerte a háborút.

Hallottam néhány foszlányt szavaiból és nem jelentettem fel, nem ugrottam neki és nem fojtottam bele a szót. Nem tettem semmit, úgy

tudtam, hogy oda haza ügyvéd volt. Halálosan fáradt is voltam és elaludtam.

Hajnalban gránátzapor túrta fel a tábort. Akit nem találtak el a repeszdarabok, fejletlenül szaladgált ide-oda.

— Az usztrasák!

— Németek!

Egy pillanatra megdermedtem. Aztán szaladtam ágyúnkhoz. Lekaptam csövérről a huzatot. Még hárman voltak ott az üteg legénységéből. Nem láttunk semmit. Nem tudtuk merre irányítsuk az ágyú csövet. Jobbra, balra, előre, hátra? Hol az ütegarancsnok? Hadnagy úr! Hol a szakaszparancsnok úr, ki látta?

Németek! Usztrasák! Véres fejjel, láb nélkül, karok nélkül itt egy, ott egy... a bajtársak közül. Akikkel tegnap még együtt meneteltünk. Ezt is ismerem. Azt is.

Az éktelen kiáltozás közben egyszerre csak eszembe jutott: HAZA! Haza! Haza Talinba, akár mi lesz.

Így indultam haza felé, a nélkül, hogy fegyvert emeltem volna az ellenségre.

Másnap az erdőben találkoztam szomszédfalubeliekkel, meg falumbeliekkel is, akik, akár csak én, ott hagytak csapat-papot. Kisebb, nagyobb csoportokba verődve jöttek, mentek mellettünk más katonák is. Hova? Haza!

Végül öten baktattunk Krupa irányába és nem tudtuk, mi van tulajdonképpen a háborúval, de most nem is törődünk vele. Mert nem tudtuk azt sem, mi van odahaza.

Az országot messze elkerültük és kitértünk a faluk elől is. Dugott ösvényeken jártunk, főleg éjjel és nemigen ettünk az alatt a pár nap alatt semmit. A szembejövő katonáktól kérdezősködtünk, de más ugyan úgy volt, mint mi. Legfeljebb annyit hallottunk, hogy mindenütt gyászos a csend, s legjobban elhajtani a fegyvert.

Ebből arra következtettünk, hogy nincs semmi veszély, akkor pedig elég volt a bujdosásból. Gyerünk ki az országútra és hamarabb otthon leszünk. Most már nem lehetünk messzebb tizenöt-húsz kilométernél. Kicsit tanakodtunk, nem lenne jobb mégis így folytatni az utat? Én már torkig voltam a járatlan, ismeretlen ösvények taposásával, amikor százszor mentünk körbe-körbe, végeredményben soha életemben nem bántottam senkit, engem se fog bántani senki. A többi egyetértett velem és kivágtunk a főútra. Egy óra múlva fegyveres csapat vett közre bennünket és a következő órában pár százan egy fabarakban ücsörögtünk. Foglyok voltunk.

Alig tudtunk lélekzetet venni. A faépület ajtaját ránk zárták és korom sötétben, halkán morogva, gubbasztottunk. Szerettem volna fejjel menni a barak falának. Ha az erdőben maradunk, semmi bajunk, most meg, kitudja, meddig tartanak itt bennünket.

A sötétség mindig nyomasztóbb lett, a levegő mindig fojtóbb és büzősebb. Az emberek mozgolódnak kezdtek, aztán köhögni és kiabálni. Tényleg, majd megfulladtunk.

Végre kinyílt az ajtó. Őreink megengedték, hogy a barak körül, az erdő szélén friss levegőt szívjunk. Ugyan olyan katonaruha volt rajtuk, mint rajtunk, csak a sapkájukon horvát trikolórral. Így hát kinyújthatuk elgémberedett tagjainkat is. Már este lett. Pár lépésre tőlünk, a mélyben zúgott valami folyó. Miért mondom: valami folyó? Az Una.

Megismerem, megismerném álmomban is. Az én folyóm, ott folyik szomszédomban évtizedek óta. Úgy értem, mióta én élek és hallgatom és nézem és vízében mosott inget viselek. Társaim egy fa alatt feküdtek egymás mellett és szemükkel a távoli otthont akarták keresni. Én nem tudtam mellettük maradni. Nem bírom a tétlenséget és bizonytalanságot. Hol egyik, hol a másik őrt ostromoltam kérdéseimmel és ide-oda szalárgáltam.

— Mi lesz velünk? — kérdeztem.

— Mi-e? — darabig gondolkozott, jól megnézett, aztán elővette pipáját és rágyújtott. Olyan pipája volt, mint amilyent nálunk használtak. — Hát, azt hiszem, leszámolunk veletek.

Hangjában nyoma se volt gyűlöletnek, vagy izgalomnak.

Különös. Nem lepődtem meg. Meg se ijedtem. Kész volt az elhatározás. Ugyanolyan nyugodtan, természetesen született meg a fejemben, mint ez a válasz.

Odamentem a társaimhoz és leültem melléjük. Szépen elmondtam nekik, amit hallottam.

— Megyünk, — tettem hozzá. — Megyünk, Sötét van. Akármelyik pillanatban visszazavarhatnak bennünket a barakba és akkor nincs több ilyen lehetőség. Egyenként indulni, balra, lecsúszni a töltésen és az Una mellett találkozunk.

Senki se vitatkozott.

A töltés nem volt túl magas. Én indultam utolsónak. Zsebre tett kézzel jártam le-fel, mindig közelebb a tisztás széléhez, aztán, mint aki leejt valamit, hirtelen lehajoltam és már gurultam is lefelé. Észrevettem, mert kiáltozás hallatszott, majd lövöldözés. Utánunk lőttek. Ki törődött velük? Ki törődött akkor ilyesmivel?

Az Una nem nagy folyó, de vize hideg, mint a jég, sebes, mint a zuhatag és bizony mély, én pedig nem tudtam úszni. Szerencsére sok-sok sziklával tele szórva az én Unám és ez most jól jött. A parton találtunk egy hosszú, kidöntött fenyőt. Azt felemeltük és vittük, vittük, míg megint találtunk egyet. Az első fenyőt lefektettük a parttól az első szikláig, egyik átkapaszkodott, átvitte a másik fenyő végét és megemelte. Másik itt tartotta, a parton, ugyan olyan magasan. Így mentünk odáig: az első fenyő a palló, a másik a korlát. Aztán a következő szirtig ugyanez a játék. Meg még egyszer. Keserves dolog volt, lépésről-lépésre jutottunk csak közelebb a másik parthoz, de közelebb jutottunk és hajnalban Talinban voltam.

Otthon minden rendben volt, csak bátyám hiányzott, akiről nem tudott senki semmit. (Később valaki látta egy fogolytranszporttal észak felé utazni.) Én nem meséltem egy szóval se, hogy kerültem haza, csak neki láttam a munkának.

Eprecske szép volt, mint mindig és jó, mint azelőtt és bátyám helyett segített nekem szántani. Aztán a gyerekeket is rendben tartotta és este, ha például kedveskedni akart nekem, akkor levacsát készített.

A gesztenye-vermet még a múlt hónap elején felbontották és így fogytán volt, de kukorica akadt elég és a tejfelben sem volt hiány. Mégis, kellett volna egy s más és ha halogattam is, csak készültem a vásárra Cazinba. Eprecske nem jöhetett velem, hát este, az ágyban fekve kioktatott, hogyan igyekezzem eladni a két birkát, mennyit kérjek egyikért, mennyit a másikért és mégis, mennyiért adhatom oda, ha már minden kötél szakad.

Én hanyatt feküdtem, karom a fejem alatt. Eprecske féloldalt, kezére támaszkodva, másik kezével pedig mutogatva az orrom előtt, mint valami komoly tanítókisasszony. Meg kellett fognom a kezét, mert így nem láthattam rendesen a száját, meg a szemét. Egyáltalán nem érdekelt, hogy mit magyaráz, amikor mellettem fekszik, csak a szája érdekelt, meg a szeme, meg Eprecske, úgy ahogy volt.

Szóval így beszélgettünk és sokáig fennmaradtunk, míg aztán anyám jött be a szobába. Pedig nemigen szokott ilyenkor benyitni hozzánk.

— Azt gondoltam, — mondta, — hogy holnap mégse mész a vásárra.

— De kell egy és más.

— Mindegy. Nem mész.

Lám, Eprecske hiába magyarázott. Ha anyám azt mondja, hogy nincs vásár, akkor nincs és én otthon is maradtam.

Másnap este egyetlen férfi se jött haza Cazinból azok közül, akik a vásárra mentek. Az asszonyok se jöttek haza mindannyian. Megtudtuk, hogy az usztrasák körülfogták a vásárteret és a férfiakat az iskolába terelték. Az asszonyok egy része ott maradt a nagy téren, a többi haza jött élelemért, pokrócért, meg tanácsért. Aztán mentek vissza.

Jajgatva, hajukat tépve jöttek újra haza, mint az örültek.

Az iskolánál nem fogadták el az élelmet.

— Nem kell már azoknak semmi, — mondták nekik.

Így aztán alig maradt Talinban férfiember.

Volt nekünk, a mi falunknak, egy büszkesége: egy vörös hárs. Ki tudná megmondani hogy és mikor került oda a főtér közepére? Mikor tavasszal kizöldülnek a földek, meg kizöldül az erdő, a vörös hárs is kipirul. Olyan a koronája, mint mondjuk egy lángba borult méhkas az óriások országában. Csodaszép fa a vörös hárs, aki már látott olyat, tudja. Ha valakinek eszébe jutna lepörkölni szívszínű és szívalaku leveleit (ez a bolondság csak úgy ötlött a fejembe, mert akkoriban kis erdőtüz is volt a közelünkben), azt hiszem, ez a fa csupaszabbá válna, mint akár melyik másik, akár milyen derék bükk, kőris, tölgy, vagy nem is tudom, melyik.

Ilyen megcsupaszodott vörös hárs lett Talinból, csak ezt akartam mondani. Szomorú, néma, elhagyott — kihalt. Tényleg kihalt. Még csak sírás se hallatszott többet. Olyan némán kapáltuk a kukoricát, mintha megbolondultunk volna és a temetőt ültettük volna vele és most ott egyeznők. Rajtam kívül még csak egyetlen férfi ember dolgozott a földeken: Radics Vúle. A többi kapa fölé hajlott árnyék csak asszonykép volt meg gyerek. Néha arra gondoltam: tán jobb lett volna, ha én is elmegyek arra a vásárra? Csak Eprecske ne lett volna olyan aggódó szemű, meg a kölykök nagyobbak lettek volna. Meg, csak ne szerettem volna őket olyan nagyon. Így hát, szívem legmélyén, mégse sajnáltam őszintén, hogy nem voltam azon a halálos vásáron.

Mondtam már, hogy földünk a völgyben feküdt, mint egész Talin, házunk meg, szinte úgy, a dombon, kőhajításnyira az erdő előtt. Azért van ez így, mert hát ősszel, amikor legnehezebb a kocsit húzni, a tele trágás kocsival vígan halad lefelé a jószág, vissza meg üresen húzza a kordélyt. Aztán onnan fentről jól belátni az egész völgyet, merre dolgozik, merre van az ember? Ez is kell néha.

Egy napon, míg lent dolgoztam a földön, anyám szólított a házból. Meghallottam a hangját, mert ha ő kiáltott, az messze hallatszott.

Láttam, erősen integet. Gondoltam, talán valami baj van, hát teljes erőmből igyekeztem felfelé a dombon. Az éccaka nagy eső volt, a sár ragadt lábbelímhez, jól megizzadtam, mire felértem.

Nem beszélt sokat, betuszkolt a szobába, aztán az ablakon keresztül mutatott arra a két jelenségre, mely Petrovác felől, a szántóföldeken keresztül igyekezett nyilvánvalóan Talin irányába. Még csak jókora két pont voltak, de mindig nagyobbá és nagyobbá váltak.

— Ezek érted jönnek!

Éreztem, hogy igaza van. Anyámnak mindig igaza volt. Nemcsak a cazini vásárral. Így volt ez mindig, mióta csak emlékszem. Úgy látszik, egyszer, egyetlen egyszer tévedett életében és ilyen asszony többet az életben nem is tévedhetett. . . Ezek a vetéseken át jönnek, hogy meglepjenek. Az út felől már valaki régen hozta volna a hírt. De hát, mondtam, nálunk a házak dombra épültek, ahonnan messzire ellátni.

Anyám kezembe nyomta a puskát, amellyel ő, amíg mi gyerekek voltunk, a házat őrizte.

— Velünk ne törődj, a puskára neked lesz szükséged. Mi majd megleszünk. — Miután megveregette vállamat, Eprecskét hívta.

Nem akartam elérzékenyedni és Eprecske is hősiesen viselkedett.

— A gyerekektől nem kell búcsúznod, — mondta, — még kikotyognák, hogy itt voltál és merre mentél. — Ilyen asszony volt Eprecske. Több esze volt néha mint nekem.

A hátsó ajtón mentem ki apám és anyám házából, a mi házunkból. Eprecske elkísért az erdőig tartó rövid utacskán. Hallgattunk. Mit is beszélhettünk volna ez alatt az ötven lépés alatt? Csak magamban gondoltam: „Eprecske, milyen szép lehetett volna ez a mi életünk! Talán még szép is lesz egyszer. Tudod-e, mennyire szeretlek?” — És hallottam, mintha némán ezt felelte volna: „Én is szeretlek téged.”

Este már újra nálam volt. Ismertük az erdőt, mint a saját házunkat. Ismertük minden zegét-zugát, hiszen a miénk volt, megtalálta egykettőre. Jó darab birkahúst hozott frissen sütve és elmondta, hogy azok tényleg engem kerestek. Feltúrták az egész házat, s mivel nem találtak, azt mondták, másnap visszajönnek értem.

Míg ültünk egy fa alatt és én ettem a meleg húst, Vüle jött oda hozzánk, aztán Mandics Drágán és mások is. Ismerősök, meg idegenek. Lám, vagyunk itt néhányan. Nini, még olyanok is, akikről azt hittük, hogy Cazinban hagyták a fogukat.

Elmult egy hét, aztán mégegy. Az usztasák állandóan az erdő körül cserkésztek és így nem maradhattunk ilyen közel a faluhoz. Beljebb kellett húzódnunk, ahová nem mertek utánunk jönni. Akkor még szörnyen gyáva volt mind, nem merészkedtek tovább az első erdőszéli fánál és onnan adtak le sortüzet vaktából. Vüle azonban úgy gondolta, odébb kell állnunk, mert nincs fegyverünk és ha egyszer nekünk zavarják őket, megjárhatjuk.

Talán húszan lehattunk, ide számítva két asszonyt is a szomszéd faluból, azonban csak nekem volt egy puskám és Vülének egy revolvere. más fegyverünk nem volt. Így hát tényleg beljebb indultunk, ahogy megbeszéltük, hogy abban a mélyedésben üssünk tanyát, ami fél napi járásra volna Talintól. Az üreget felülről, félkörben erdős domb védte, míg alattunk, a hirtelen meredekké vált lejtőn senki sem közelíthette meg a táborot.

Eprecske ide már nem jöhetett sűrűn. Néha, lopva, éccaka azért mégis eljött.

Ekkoriban csatlakozott hozzánk Íve, aki még április óta bujkált és esze ágában se volt haza menni. Még mindig ugyanaz a katonaruha volt rajta, mint április közepén, amikor letettük a fegyvert, illetve ő nem is tette le a magáét. Ezáltal aztán most már hármunknak volt fegyvere. — Mint mesélte, bevonulásáig Rudnikban dolgozott és reméli, hamarosan megindul az általános felkelés. Persze ez a két dolog nem tartozik össze, de úgy mondom el, ahogy ő mondta. Pontosan ezekkel a szavakkal. Vannak szavak, melyek megmaradnak az ember emlékezetében.

— Én Rudnikban dolgoztam, mindegy, hamarosan megindul a felkelés.

Természetesen nem hittem neki, ha nem tartottam egészen bolondnak. Viszont Vüle elhitte minden szavát.

— Micsoda felkelés? Petrovációl Cázinig állandóan vonulnak fel az olaszok. Egész Bosznia tele usztasákkal, meg németekkel. Miésoda felkelés? Ki fog harcolni és mivel?

Ahogy beszéltem, minden szónál világosabban láttam, hogy igazam van. Szerettem volna, amit mondott, de szinte kínoztam magam a lehetőség elemzésével. Kínoztam magam, mert láttam, hogy lehetetlen, mert láttam, hogy egyedül vagyunk maroknyian, mint ahogy maroknyian lehetnek, ha vannak másutt is olyan kiveretek, mint mi.

Nehezen viseltem el az erdei életet, olyan közel és mégis olyan messze Talintól, a falumtól, enyéimtől. Ezerszer jutott eszembe, hogy holnap haza megyek és ugyan annyiszor vetettem el ezt a gondolatot. Mégis, végül is csaknem végrehajtottam elhatározásomat, nem törődve vele, mi lesz a következménye. Akkor már Eprecske egyáltalán nem jött és tudtam, Íve tiltotta el a látogatásokat, mert a falut figyelték, kémlelték. Tehát, majdnem tovább mentem már az egyszerű elhatározásnál, mikor Íve indítványára elhatároztam, hogy átkelünk az Unán és Podgrmeccsen várjuk az ő „felkelését”. Átkozott felkelés. Majd egy puskával megyünk a németeknek. Ívót azonban nem lehetett ilyesmivel kihozni a sodrából. Sokkal gyökeresebben bízott a maga örültségében, mint én az én meggyőződésemben, hogy az egész csak ideiglenes: bujkálás a mi részünkről, amíg nem történik valami.

— Te csak gyere velünk, — mondta, — majd odahozzuk a családotkat is, mert amott nincsenek biztonságban.

Ezzel legyőzött.

— Podgrmeccsen mindenki biztonságban lesz, — tette hozzá végül.

Itt már egész kis csapat vált belőlünk, voltunk vagy ötvenen és Íve, aki mindenre gondolt, még őrséget is szervezett, mely részben felderített, részben a tábort biztosította. Gyakorlatoztunk is, akár csak regruta koromban. Azt mondta, erre szükség van, mert hamarosan akcióba lépünk. Az ellenség a főúton vonul fel, s mi át fogjuk vágni ezt a közlekedési vonalat. Ott fogunk ártani nekik, ahol tudunk. Tíz, száz, ezer ilyen csoport, mint a miénk, hihetetlen veszteséget tud rájuk mérni.

Az első támadásban nem vettem részt. Nem hívtak és magamtól nem jelentkeztem. De a támadás sikerült és a többi fegyverrel megrakodva tért vissza.

Nem telt bele egy hét és az országúton csak akkor vonulhatott át ellenséges alakulat, ha nem kaptunk parancsot támadásra. A mieink azonban még mindig Talinban voltak és én éreztem, ha tettünk is va-

lamit, ha el is értünk már valamit, ezzel mégse megyünk semmire. A búza már sárgult a lejtőn, s ha, elrejtőzve a gabonában, a lent dübörgő tankok szakadatlan sorát néztem, akarva, nem akarva, arra kellett gondolnom, hogy tulajdonképpen mire való ez a mi egész hűhónk? Mit számítunk mi végeredményben ezekkel a szörnyetegekkel szemben. Ha egyszer nekivágnak a tábornak, mindennek vége lesz. Ki jön utánunk, ki veszi fel a harcot, hol van a nép ezrekre menő tömege, amely, talán, talán reményt adhat a harcra?

Aztán megérkeztek az első talini menekültek. Tutajon keltek át az Unán. Fiatal hárs háncsával összekötözött ajtók volt a tutaj, s amit tudtak, magukkal hoztak ezen az alkalmatosságon. Ez volt nekem a legfontosabb. Most már közeledett az én napom is. Holnap. Holnap megyünk Eprecskéért, anyámért, a gyermekekért.

Hárman voltunk. Én, Íve és Vüle. Szürkület után áteveztünk tutajunkkal a vízen, aztán nekivágtunk a földeknek. Csak néhány óra és mindannyian együtt leszünk. Még pár perc, s ha majd a messzeségben, a sötét éccakában is meglátom a még sötétebb foltokat, vagy nem is látom, csak megérezem a házacskák árnyát, — ez lesz az én falum, az én házam.

Mintha a hajnali nap világítana. Elszámítottuk az időt?! Rohanni kezdtem.

Lángok! Fáklyák! Nem fáklyák! Házak!

Talin lángokban állt. Úgy, ahogy épült az erdő szélén, mint szabályos gyöngysor, minden ház lángokban.

Ott égett bent az ujjáépített házban az én egész világom.

Lehet, hogy bolondnak hittek. Lehet: az is voltam. Nem láttam, nem hallottam többé semmit. Csak ültem és motyogtam.

A buza érett kalásza súlyosan bólingat a szélben. Jól ismerem ezt a képet. A zenéjét is jól ismerem. Mikor valaha vágtam a rendet, Eprecske hajladozott utánam és kötötte kérébe... Egyik gyerek vízért szaladt. A többi is szaladt, vagy tipegett utána. Anyám a nyitott tűzhely paraszát kaparta össze. Kenyeret sütött a most örölt kukoricából.

Aztán mi lesz, ha bátyám, aki rám úgy vigyázott, mint valami gyerekre, egyszer visszajön, egyszer összetalálkozunk és megkérdezi, vigyáztam-e én az övéire?

És mire való ez az egész? Népfelkelésről beszélnek, papolnak, hazudnak? Hol a forradalom, hol vannak a harcosok, a katonák, akik majd ellentállnak?

Nem gyűlöllek, Íve, csak haragszom rád, mert buta vagy. Igazán nem gyűlöllek, mert te megtetted, amit birtál. Még el is jöttél velem, pedig mással nem mentél. Éppen azért, mert nem gyűlöllek, szeretném megmagyarázni neked, hogy mit akarsz, te, kis nyavalyás, akinek a világ legnagyobb hatalma lép éppen a torkára. Hol a te erőd? Szamár vagy. A nép, az összetartás, a legyőzhetetlen nemzet... mi mindent el nem mondtál? Tudod, hol az erőd? A lángokban. Ott az erőd, ahol anyámra, feleségemre, gyerekeimre rágyujtották a házat és gépfegyverrel őriztek minden kijáratot: tessék választani: tűz, vagy gépfegyver?

Nem az fáj, hogy elpusztultak. Hidd el. Olyan sokan elpusztultak és én is elpusztulok. Az fáj, ahogy elpusztultak.

Tudd meg, azért maradok veled, mert meg akarok halni és tisztán látom, hogy most már nem tart sokáig az egész. Oda is mehetnek és biztosan felakasztanának, de gyáva vagyok. Félek, hogy elárulnálak benne-

teket. Nem attól félek, hogy meghalok, hanem, ha sokáig kínoznának, talán bevallanám, hogy nem vagyunk többen ötvennél. Miért vagyok gyáva? Azért vagyok gyáva, mert ötvenen vagyunk. Ezért. Kevesen vagyunk, senki vagyunk.

Persze, ezeket a szavakat sose mondtam ki, csak gondoltam és elhatároztam, hogy megmondom. De sose kerültem odáig.

Hát ezért nem megyek én többet oda, — fejezte be társam a történetet.

Pár napig megint hallgattunk. Túlságosan megrázott ez az elbeszélés és őt is túlságosan megviselte. Azután megint ő kezdte:

Mégse szeretném befejezni a dolgot, úgy, ahogy befejeztem. Amint látja nem haltam meg és talán erről is kellene mondani egyet s mást. Illetve inkább meg szeretném magyarázni, mikor és miért történt bennem a váltózás. Nem is lenne helyes, se igazságos, ha ilyen borúsan végezném életem történetének ezt a részét. Engedje meg hát, hogy tényleg befejezzem, amit elkezdtem, hogy elmondjam végig ezt a fejezetet.

Örültem, hogy megszólalt. Hangja most sokkal derűsebb volt, mint utolsó beszélgetésünkkor.

Így folytatta:

Sokáig tartott ez az én kicsit zavarodott állapotom, amiről utóljára beszéltem. Ültem és gondolkoztam és láttam pontosan, hogy az egésznek semmi értelme. Nem egyszer ugrottam talpra azzal az elhatározással: elég volt, megyek és jelentkezem. A halál egyáltalán nem rémes gondolat, ha úgy sincs remény életben maradni. Ha pedig arra gondoltam, amit Talin pusztulásánál éreztem, szinte alig vártam véget vetni az életnek. Áprilisban, az összeomláskor még könnyű volt. Ott hagyunk ugyan csapat-papot, de h a z a mentünk, most pedig nincs többet h a z a.

Egyszer Íve magához hívatott.

— Nem jól van ez így, — mondta. — Szörnyű volt, ami történt, de nem segíthetünk rajta. Azonban segíthetünk azokon, akik még élnek. Szedd össze magad. Értsd meg, hogy bosszút kell állnunk és bosszút fogsz állni.

Előbb csak néztem rá. Akkor, először, gyűlölettel ezért a bolond beszédért. Neki tudtam volna ugrani. Aztán legyintettem és szó nélkül ott akartam hagyni. Mégis visszafordultam:

— Gondolod, hogy mi fogunk bosszút állni, akik itt bújkálunk?

— Mi, — felelte, — te, meg én, meg a többi, az egész ország.

Ott hagytam. Vagy hazudik és akkor utálok, mert utálok a hazugságot, vagy bolond. Így valahogy beszélt öt perccel az összeomlás előtt áprilisban a parancsnok is.

Utánam jött.

— Ne hidd, hogy csak miattad magyarázok ennyit. Miattad is, de inkább azért, mert a te lélektelenséged veszélyes és ragadós lehet. Olyan vagy, mint aki lemondott mindenről és ez nagy baj a mi helyzetünkben. Érted?

— Értem.

— Hát, ha érted, gondold meg. Mi senkit se kényszerítünk, hogy küzdjön velünk.

— Gondolom, hogy elmegyek, — feleltem és otthagytam.

Másnap szedtem a sátorfámat. Még nem döntöttem, hogy mit teszek, csak a tábort akartam elhagyni. Podgrmecsek elég nagy, jól elférünk, amíg történik valami.

Az éjjelt már magam töltöttem. Ha nem is jutottam messze, már nem tartoztam közéjük.

Különösen sötét éccaka volt. Holdtalan és felhős. Lefeküdtem az egyik fa alá, a lankás dombon és aludni próbáltam. Talán el is aludtam, talán csak félálomban feküdtem? Azt hiszem kicsit aludtam, kicsit félálomban virrasztottam, meg megint elaludtam. Nem gondolkoztam és nem tervezgettem. Szörnyen, leírhatatlanul kimerült voltam.

Nem volt szél, mégis zúgott, zizegett egész éjjel a búza lejjebb a völgyben, mintha vihar borzolta volna. Azt hallgattam. Néha, úgy rémlett, árnyak jelennek meg a szemem előtt. Kár, hogy nem visszatérő lelkek. Kár, hogy nem tudok félni. Kár, hogy nem az ellenség árnyéka és egy-kettő végezze velem.

Aztán tényleg elnyomott az álom.

Alig hajnalodott.

Hűvös esőcseppek gurultak végig arcomon, nyakamon és felébresztettek. Fájt minden tagom és nem tudtam, talán nem is akartam megmozdulni, csak így feküdni, mosakodni a rámhulló, hideg hajnali esőben.

Akkor valami különös változást vettem észre. Első pillanatban nem is tudtam, mit, csak láttam, éreztem, hogy körülöttem valahogy más világ van... Aztán rájöttem... a búza...

Ahol még tegnap, le a völgyig, az útig végeláthatatlan buzatáblák voltak, most pusztá tarló fekszik. Becsuktam és megint kinyitottam a szememet. Nem tévedtem. eltűntek a buzatáblák és így fekvé is lelátni most az országútra.

Mi történt? Hol vagyok?

Felültem.

Ugyanaz a kép. Sehol egy szál kalász. Tarló. Amerre csak látni. Lefelé, északra, nyugatnak... keletnek... Keletnek...

Most már talpra ugrottam. Ott, kelet felé száz, meg száz szürkületbe vesző jelenség halad, s mindegyiknek a hátán egy-egy kéve búza. Görnyedve viszik a hatalmas kévéket az erdő felé és ott elvesznek a fák között.

Most újak tűnnek fel. Sietve haladnak a meredek lejtőn és közben nevetgélnek. Szaporán szedik a lábukat és vonulnak libasorban a többi után.

Megértettem.

Ezek az éccaka learatták a lejtőt az ellenség elől. Gyerekek, asszonyok, öregek. Learatták a kenyeret és viszik a hátukon, hurcolják, cipelelik, rejtegetik, hogy egy falat ne jusson belőle a gyilkosoknak.

Igen. Megértettem.

— Íve! — kiáltottam el magam. — Itt vagyok! Itt vagyok!

Rohanni kezdtem vissza a tábor felé. Rohantam és kiabáltam, mintha attól féltene volna, hogy itthagynak, magamra hagynak, most, amikor találkoztam az én egész, lázadó, leigázhatatlan, szerelmes népemmel.

— Ez még hozzá tartozott az én történetemhez.

Quasimodo B. István

A T A V A S Z B E S U R R A N

Regény Farkas Béla festőművész életének egy szakaszáról

A gyerekek, hegedűvel, vagy zongorakótával a kezükben, a visszhangos lépcsőházban hancúroztak. Három hosszú fordulóból állt az emeletre vezető lépcső és a korláton csúszkáltak végig. Persze a zenede áhítatos csendjéhez nem illő sikoltozással, kacagással, kiáltozással folyt a játék és Mihály bácsi, a zenedei szolga, szigoruan rászólt a gyerekekre.

— Ha a nyakukat akarják kitörni, máshova menjenek. Van nekem éppen elég mit takarítani.

Szigorú tekintettel nézett és a gyerekek egy pillanatra megszeppentek. Mihály bácsi alig lehetett több negyven évesnél, de vagy pedellusi buzgóságból, vagy mert ilyen fajta volt, jóval öregebbnek látszott, nagy bajsa összesen csüngött, haja is fehérbe csillogott és ráncai is jóval sűrűbben fodrozódtak sovány arcán, mint amennyire kora szerint illet volna. Szikár, magas alak volt, mindig dörmögött, de a gyerekek már megszokták ezt az örökös morgást, szigorú tekintetet és nem féltek tőle. Különösen azért nem, mert tudták róla, hogy nem szeret beszélni és inkább nem árulkodik, semhogy hosszú mondatokat kelljen végigmondania.

A riadalom hát csak egy pillanattal tartott. Az egyik gyerek hirtelen hasonfekve vidáman lecsúszott a korláton, s a többiek is nekibátorodva folytatták, ahol abbagyattak.

— Ejnye, a mindenségít, hát nem hallották — kiáltotta Mihálybácsi és ha már benne volt, mindjárt meg is toldta: — A kisasszony meg siessen, mert az igazgató úrnak korán el kell mennie. Elhivatták.

Ez már Esztinek szólt, aki éppen belépett a kapun és a lépcső legalsó fokához ért. Nagy karimájú florentin kalapja alól riadtan tekintett fel, valami egészen szokatlan történhetett, ha Mihály bácsi ennyire bőbeszédűvé vált. Meggyorsította lépteit és amennyire kissé megemelt fodros, hosszú szoknyái engedték, futva ment fel a lépcsőn. Szíve erősen dobogott, mire felért. Meg kellett állnia, hiszen még ebben a hűvös, aranyas lépcsőházban is túlságosan meleg volt.

Dobogó szívvel támaszkodott a korlátnak és amint letekintett a mélységbe, látta, hogy az egyik hasoncsúszó gyerek elveszti egyensúlyát. A gyerekek sikerült ösztönös mozdulattal megkapaszkodnia, de hegedűje a barna vászontokban kiesett kapkodó kezéből és a mélységbe zuhant. A nagy koppanást a húrok különös feljajduló hangja követte, sírt a nyakaszegett hangszer és a vászon tokban látszott, hogy összetört tagokkal, furcsán elferdült nyakkal terült el a sárga köveken. A gyerek megrettenve nézett kincse után. Ahogy most abban a helyzetben, ahogyan sikerült megkapaszkodnia, még mindig áthajló felső testtel lógott a korláton, úgy látszott, mintha hegedűje után akarná vetni magát. Mihály bácsi ijedten ugrott kettőt is lefelé a lépcsőn és elkapta a gyerek lábát. Lassan, szinte gyengéden visszahúzta a kisfiut, lepillantott a mélységbe és dörmögve, korholó hangon mondta:

— Nosza fel, hátha megragaszthatjuk.

Mióta ebbe az épületbe átköltözött a zenede, mindenkit magázott Mihály bácsi. Azelőtt amíg a tűzoltólaktanyában, a mindig zajos tűzoltó-szobák felett, vagy a gőzfürdő utcában egy ház udvarán voltak a tantermek, csak a nagyobb gyerekeket magázta. De most egy éve, amikor a városháza is elkészült és ez az épület kiürült, hogy a zenede beköl-

tözzék ide a vadonatúj városháza tőszomszédságába, azóta Mihály bácsi mindenkit magázott. Vagy a rendezett új épület volt rá ilyen hatással, vagy a maga módján így vette tudomásul, hogy ide csupa úrigyerek jár, s ezzel a magázással adta meg a tiszteletet az úri szülők gyerekeinek, bár különben másban nem nagyon jutott nála kifejezésre a tisztelet még az igazgató úr iránt sem, akit pedig igazán becsült. Mert Mihály bácsi dohogott, ha elégedett volt és dohogott, ha valami nem tetszett neki. Szavait nem lehetett érteni, mert csak félig kimondott szavak voltak és — amit a gyerekek alig-alig vettek észre — rendszerint bunyevác szavak. A gyerekek általában azt hitték róla, hogy valami varázsigét mormol és az egész új zenedét elvarázsolt házza teszi.

Amúgy s olyan elvarázsolt ház volt ez, hosszú ablaksoraival, keramiával kövezett zajos udvarával. Valamikor iskola volt itt, gimnázium, aztán mire felépült az új gimnázium, s a zenedének akartak átadni, amely az új zöldtornyos roppant városházához képest kúnyhó volt és amíg az új fel nem épült, ebből a szomszédos házból intézték a város ügyeit. Itt piszkálták a körmüket a tisztviselők, hatalmaskodtak a tanácsosok és hajlongtak az emberek a polgármester előtt. Csak a rendőrség nem volt az épületben, azt mégsem lehetett itt a város közepén, ilyen forgalmas helyen tartani, túlságosan kihallatszott volna a vállatottak, vagy a bezárt részek kiáltozása. Mikor végül felépült a városháza és fel is avatták akkor is még időbe telt, amíg ezt az épületet annyira rendbehozták, hogy megint iskola lehetett belőle, zeneiskola. Tavaly, 1912-ben beköltöztek ide, de nem nagyon jó hely volt ez iskolának, nem éppen arra való, hogy áhitatosan elmerüljenek a hangok szépségébe. A nagy pocso-lyák helyén az iskolának a főutca felé terülő oldalán egész a színházig most aszfalozott, rendezett térség volt, de itt volt a piac nagyobb része, itt árusították a pirosrasúlt, ropogós keményhéjú jókora cipókat, meg a túró, tejfölt, vaj, csupa olyasmit, ami sok alkuval, sok veszekedéssel és kiáltozással járt. A másik oldalon, végig az Eötvös-utcában, a piac része volt, a székállók és a kofák és ezek se tettek lakatot a szájukra. Mindezenfelül a kenyérpiacon felé a zenede földszintjén volt a bodega, ahova éjjel-nappal ittas emberek jártak, énekelgettek, mulatoztak és húzatták a nótákat, néha teljes rezesbandával. A másik oldalon meg nap-talan, áporodott levegőjű szűk utca volt. De nagy dolog volt, hogy a zenedének most már saját épülete van és erre kicsit büszkéek voltak nemcsak Lányi bácsi, az igazgató, hanem még azok is, akik különben sem-mibe vették ezt a muzsikálást és bőségesen elegendőnek tartották a rezesbandát, a cigányzenét, vagy a bunyevácok tamburásait. Akinek a jó-isten bőségesen mérte láncokban a földet, annak jobb dolga is lehet, mint ilyen muzsikálásra fogni a gyerekét. Tanuljon meg a gyerek a béresekkel bánni, ez a fontos, majd akad akkor, akivel húzassa. S ha a városi polgárság komolyan vette is a zeneiskolát, a zenét, a tanulást, titokban minden polgárban kicsit benne volt ez a tudat, hogy ez csak olyan mel-lékes valami, hadd tanuljon a gyerekek, azért nem kell, hogy zenész legyen belőle, nem való az úriembernek.

Eszti is sokat mesélhetett volna azokról a csatákról, amelyeket ott-hon vívott, hogy komolyabban tanulhasson, többre készülhessen és még mindig nem volt elintézett dolog, hogy mehet-e majd a zeneakadémiára. Annál keményebben, annál komolyabban kellett tanulnia, hogy megmu-tassa a szüleinek, viszi majd valamire. De most...

Sóhajtvá tekintett le a mélységbe, a furcsán, ferdén, nyakaszegetten heverő hegedűre, amely még mindig úgy hevert ott, mintha öngyilkos

ragadt volna ott a kövezeten. Azután megperdült Eszti, szoknyája fodrosan szélesült ki, és gyors kopogó léptekkel elindult a hosszú vaskorlátos folyosón az igazgatói tanterem felé.

Forróság csapta meg az udvar felől. Az udvar és az épület több mint felét szokatlanul meleg május délutáni nap sütötte és minden izzott tőle. A lánynak végig kellett mennie az egész folyosón, hogy a hátsó, árkádszerű oszlopoknál beforduljon a tanterem közös előszobájába. Amerre ment, mindenünnen zongora, vagy hegedűhangok hallatszottak ki. Még valamennyi tanteremben tartottak az órák és itt-ott egy-egy kiáltás, vagy zuhanó ütés kísérte a hamis hangokat.

Ebben a hangzavarban, izzó hőségben, hangzuhatagban és még mindig kicsit dobogó szívvel ment végig a folyosón. Szinte fellélegzett, mikor a hűvös előszobába ért. Az előszobának rosszul elhelyezett egyetlen ablaka volt, s ez gyéren világította meg ezt a köves padlózatú helyiséget, amely most, a vakító folyosói fényözön után vaksötétnek látszott. Eszti megállt a küszöbön. Tudta az utat és a tágas szoba annyira üres volt, hogy nem botolhatott bele semmibe. De készületlenül jött és félt. Amíg átbotorkált a sötét előszobán, gyorsan újra átgondolta, milyen kifogást mond majd. Csak azután kopogtatott az igazgatói ajtón és feleletet sem várt, benyitott.

Ahhoz képest, hogy ez volt Lányi Ernő szobája, elég szegényesen nézett ki. Egy könyvespolc megrakodva rendetlenül bedobált kótákkal, egy egyszerű zöld asztal, néhány székek, valami pokrócféle a földön, a metronomos polc és persze a nagy zongora — ez volt az egész butorzat. A két ablak szemben volt az ajtóval és a zongora kótaállványán ottan kapta a világosságot. A hosszú fekete hangszer tehát úgy nyúlt végig a szobán, hogy aki a zongoránál ült, szemben volt az ajtóval, s csak a zongorára rakott, szétteregtetett kóták takarták el valamennyire. A falak is kopárak voltak, mindössze egy jókora Petőfi-arckép lógott a zongora felett. Ez volt egyben az igazgató hivatali szobája is, a falra tehát Ferenc Jóska kép is kellett volna, de a költőzködéskor valahova elkallódott és az igazgató nem nagyon igyekezett újat szerezni. Elég volt neki Petőfi, ez a kép besugározta az egész szobát.

Három lány volt a szobában és az igazgató. Körülbelül Esztivel egyidősek lehettek a lányok, ami véletlenül adódott, mert Lányi bácsi nem kor, hanem tehetség szerint válogatta össze és csoportosította növendékeit. Kezdekkel egyáltalán nem foglalkozott, azokat a tanárok tanították, s ő csak a néhány legjobbat vette át tőlük, a legtehetségesebbeket. Az igazgató növendékei így egyben a zenede díszei voltak, ők szerepeltek évközben az iskolai hangversenyeken, év végén a záróvizsgák hangversenyein közülük kerültek ki, ha okvetlenül kellett, előadók, sőt néhány közülük máris magánórákat adott.

A három lány, aki Esztin kívül a szobában volt, tizennyolc éves-tizenkilencedikben járt, mint Eszti, mind a három csinos, friss, üde és mint minden órán egy kicsit izgatott is volt. Ez az izgalom csak részben eredt abból, hogy akárhogy készültek az órára, nagy dicséretet nem kaptak, mert az igazgató nagyon mértéktartó volt a gyerekekkel, nem akarta, azt higgyék, hogy máris művészek és ha olykor maga ült a zongorához, hogy megmutassa, hogyan kellene hangzania annak, amit az imént az egyik vagy másik lány lejátszott, érezniük kellett, hogy ez egészen más. Dehát az igazgató gyermekeiben ünnepeelt csodagyerek volt, ifjúságában sok sikert látott művész. De az izgatottságuk, amit ebben a szobában mindig éreztek, nemcsak a tanulásból eredt. Ezek a lányok nem szok-

tak hozzá, hogy a tanár ott legyen közöttük, nem szokták meg ezt a közelséget, hogy ha valamit szépen csináltak, megísmogatta dús fonatokkal ékesített fejüket, s ha nagyon elégedett volt valakivel, megengedte, hogy megcsókolja az arcát. Ez valami furcsa és izgalmas volt. A felsőleányiskolába jártak, amely a hat osztállyal valami úrilányoknak való középmező volt a polgáriiskola és a gimnázium között. De ott az elegáns igazgatón kívül csak aggastyán tanáraik és többségben tanárnők voltak. A leányiskola igazgatója piperkőc elegáncájával, fehér kamasnijával, szivarzsebéből virító zsebkendőjével, nagyvilágias, de kicsit ripacsszínészre emlékeztető széles mozdulataival nem volt vonzó férfi, talán azért sem, mert már felnőtt fiai voltak, akiket akárhogy titkolt, a szünidőkben hazajöttek az egyetemről és ha előzőnlötték a korszót, olyan volt, mintha egész sereg leányiskolai igazgató járkálna fiatalabb kiadásban, a lányok meg persze inkább ezekről a jóképű fiúkról ábrándoztak hol barátnői suttogásokkal, hol a homályos hálósobákban az elalvás előtti pillanatokban.

A lányok közül ketten, Ács Mancsi és Völgyi Éva, otthagyták a felsőleányiskolát és beiratkoztak a gimnáziumba, de a lányok akkor még csak magántanulók lehettek a gimnáziumban, nyilvános tanításra nem járhattak, csak vizsgázni mehettek be a főgimnázium szent épületébe és az ott töltött órák annyira fűtöttek, annyi izgalommal teltek voltak, hogy a tanárok iránti szokásos leányszerelem nem csirázhatott ki ezekben az órákban.

Az az eszmény, akit a fiatal, a fiúk és leányok szabad érintkezésétől elzárt polgárlányok a tanárban rendszerint meglátnak, csak itt, Lányi Ernő személyében került a közelükbe. Aminek az érdekességét, izgalmát csak fokozta, hogy Lányi Ernő nemcsak tanár volt, hanem művész is. Érdekes, bozontos nagy fejét kissé hátraszegte, sötét szemöldöke élesen rajzolódott ki fehér arcában, szép, kissé talán lágy vonásai, élénk tekintetű, mélytűzű, gyakran mosolygó szeme, piros szája, a száj fölé boruló majdnem fekete, sűrű, nyírott bajusz — mindez úgy olvadt összhangba, hogy első pillantásra hatott arra, aki nézte; érezni lehetett, hogy más, több mint azok az emberek, akiket ismertek. Kedves, barátságos, néha szigorú, néha pajtáskodó volt a lányokkal. Emberi volt ezekkel a szigorú formások között nevelt, serdülő lányokkal, akik a szülői házban csak apai fölényeskedést, hatalmaskodást, túlzott és szívtelen távolságot tartó tekintélyörzést ismertek, amiből hiányzott a melegség, az az emberi megértés és érzés, amire a lányoknak most, gimnáziumban, továbbtanulásban annyira szükségük volt, hiszen abba az idegen világba kerültek, ahol a tanulatlan anya nem segíthetett. Lányi bácsi — ahogy ők szólították — emberi volt ezekkel a polgárlányokkal, elpanaszolhatták neki apró bánataikat, csúfolta őket, vagy vigasztalta, aszerint, hogy a lányoknak mire volt szükségük. Nemcsak zenére nevelte őket, hanem emberi értéküket is fokozni akarta, hogy emberek, művészek lehessenek. S a lányoknak ez olyan szokatlan, olyan meglepő volt, hogy eszményítő rajongásukkal teljesen feléfordultak.

Persze tudták róla, hogy négy felnőtt gyereke van, fiai, s egyik lánya egyetemre jár, hiszen a másik a legfiatalabb lánya a pajtásuk volt. De ez nem számított. Hiszen az se számított, hogy nagyon szerény szerelmi ábrándjaikat, válságaikat is neki mondták, panaszolták el, udvarlóikról is neki fecsegték. Az eszményítő szerelem élt még bennük, kivirágzatlanul, testetlenül, csak a titkos álmok között elraktározva, s

megmaradt rajongónak akkor is, amikor már szerelmes gondolatuk testet öltött és határozott alak felé fordult.

A két gimnazista lány most érettségire is készült, már csak napok választották el őket a nagy eseménytől és sápadt arcukon, kissé beesett szemükön meglátszott, hogy sokat tanulnak és nagy izgalmakat élnek át. A zenedei órára ők sem készültek rendesen, amit Lányi bácsi megértő bólogatással vett tudomásul. Helyettük hát most már az egész órán Hódi Emma ült a zongoránál, mellette az igazgató. Egy Bach fugát játszott a lány.

Az ajtónyílásra mindannyian odatekintettek és ahogy az igazgató felnézett a kótatartó felett, tekintetétől elfulladt Eszti lélekzete. Nem késett el, nem egészen ehhez a csoporthoz tartozott, de rossz volt a lelkiismerete és visszatartott lélekzettel, hátul a kilincsen felejtett kezekkel támaszkodott az ajtónak. Úgy érezte, hogy az átható tekintet máris meglátja rajta, hogy nem kész az összhangzattan feladata.

— No, csak gyere, gyere — bátorította az igazgató. — Miért vagy úgy megijedve? Talán nem készültél?

Eszti elpirult. Nem szokott hazudni, most se tudott, csak alig hallhatóan suttogta:

— Nem.

— Ejnye, csak nincs valami baj nálatok?

— Nincs.

— Hát akkor?

— Tavasz van.

Suttogott, de a kibuggyanó szó belecilingelt a szobába, a komolyságba, abba a feszült figyelembe, amivel a tanulásba mélyültek. Furcsa, ide nem illő szó volt, a lányokból ellenállhatatlanul feltört a kacagás és az igazgató is elmosolyodott.

— Nyár ez már, olyan hőség van — mondta. — De te talán szerelmes vagy?

Eszti riadt tekintettel nézett rá. Fejét rázta, talán kicsit túlhevésen is és tágranyílt tekintete leste, mit sejt, mit tud ez az ember. Ha nem lenne itt a többi lány, talán bevallotta volna, hogy valóban szerelmes és ennek a szerelemnek nincs határozott tárgya, csak úgy benne él, a tizenkilenc évében, a forró éjszakáiban.

Még mindig ott állt az ajtónak támaszkodva, hátratartott kézzel, könnyű rózsaszín ruhájában, szőke fürtjei kicsillogtak nagy kalapja alól és lenyugózó ellentétben voltak barnás arcszínével. Ajka szinte gyűszűnyi kicsire húzódott össze, ahogy most összeszorította, hogy el ne sikoltsa érzéseit. Finom orrcimpái merevre tágultak, szeme egészen kerekre nyílt.

Lassan leengedte a kezét és előrelépett.

— Bocsánatot kérek — mondta csendesesen — olyan nevetlen vagyok.

Az igazgató hirtelen megérezte, hogy ezzel a lánnyal valami baj van. Felállt, közelebb jött hozzá. Esztj közben hirtelen mozdulattal, széles karimájánál fogva levette kalapját a fejről és a fogas felé fordult, mintha nem vette volna észre a közeledést. De az igazgató egészen oda-jött. Könnyedén megsimogatta a fejre tornyosuló szőke hajat és csendesen mondta:

— Azért csak ülj oda a zongorához. A jó öreg Bach majd rendet teremt a fejedben.

Emma már fel is állt. Különben is gyakran váltogatták egymást a lányok az órán. kiegyesítették egymást, bírálatot mondtak a játékukról, hogy az ízlésük, megfigyelőképességük is fejlődjék.

Hozzászoktak már, hogy Eszti a legkülönb közöttük, mert ő volt az egyetlen, aki nem azért készült az Akadémiára, hogy tanárnő legyen, hanem hangverseny-zongaristának készült, hivatásszerűen készült fel arra, hogy művészi pályára menjen és félig-meddig már kicsikarta szülei beleegyezését is. Azért is járt később az órára, mint a többi lány; utána ott maradt még és alaposabb egyéni oktatás következett, mert őszre már felvételi vizsgára akart menni az akadémiára.

De Eszti most húzódva lépett a zongorához. Leült, beletekintett a kótafüzetbe. Mielőtt azonban játszani kezdett. Mihály bácsi nyitott be.

— Koller tanár úr kéreti az igazgató urat, tessék bemenni a ta nácskozásra.

— Mondtam, hogy majd a végén megmondják, mit végeztek — in dulatatoskodott az igazgató.

Mihály bácsi vállatvont és mivel erre nem tudott mit mondani, a maga dohogó mormogásával fejezte ki, hogy ehhez neki semmi köze, tessék bemenni.

Az igazgató látta, hogy Mihály bácsival nem boldogul. Haragosan indult ki.

— Mindjárt jövök — szólta még vissza és felrántotta az ajtót. Mihály bácsi ijedten ugrott félre az útjából és mindjárt utánament.

Alig csukódott be az ajtó, a négy leányfej összehajolt és a másik három csilingelően édes kacagással támadt Esztire:

— Mi jutott eszedbe, ilyet mondani Lányi bácsinak?

— Most tavaszodtál ki?

Eszti vállatvont.

— Mit mondhattam volna? Nem készültem, hát nem készültem.

Emma kissé elkomorlyodott. Őt nem foglalták le készülődések vizsgákra, továbbtanulásra, s érett leányteste már nagy csatákat vívott a títokzatos, édes, legyűrt vágyakkal, a nehéz éjszakákkal.

— Nem is gyakoroltál? — kérdezte mégis magáraerőltetett komolykodással, hogy belső felindulását levezesse.

— Dehogynem — csillant meg Eszti szeme hamiskásan. — Egész nap játszottam.

Hirtelen perdüléssel, hogy szoknyája fodros széle szélesen ívelt körül, a zongoránál termett, ahonnan csak az imént ugrott fel és le sem ülve, pedálra nyújtott lábbal játszani kezdett, halkán énekelt is hozzá:

Emlékeinket felújítani, uram, ne is kísértse meg

Nincs szándékomban el sem hinni olyan régi történetet,

Engedtem-e egy gyenge percben, már nem tudom, feledve rég,

S amit az ember elfelejtett, az mintha nem is történt volna meg.

A Lili című francia operett nagymama dala volt ez, akkor jött divatba ezen a vidéken a helyi színtársulat egy kedvelt primadonnája révén.

A lányok arcán megmeredt a mosoly. Dermedt, riadt tekintettel néztek Esztire, szentségtörésnek érezték, hogy ebben a szobában, ahol csak a klasszikus zenét ismerték és már az is nagy engedménynek számított, hogy a kevésbé zeneértő szülők kedvéért rövid, színes darabokat is tanultak a nagy mesterek műveiből, itt! operettdalt énekeljen egy tizenkilencéves, szőke, kékszemű leány, aki a tavasszal magyarázza, hogy

nem készült az órára. A három lány jéggé fagyott vonásain világosan látszott, hogy most azt várják, mindjárt összedőlnek a szent falak, és egyedül Eszti hagyományos szerencséjének tulajdonították, hogy ez nem következett be.

Évi befogta a fülét, hallani sem akarta azt a rettenetes zenét; az ő tizennyolcéves világába még sohasem tudott behatolni ilyen muzsika, hallatlanná tudta tenni otthon a cselédlány énekét, az utcán a verkliszót, és az érettségizők komolykodásával tagadta, hogy ez zene. De a dallam édes volt, belopakodott a fülbe, hiszen a vastag hajkoronán keresztül nem is lehetett teljesen befogni. Rákiáltott hát Eszti-re:

— Azonnal hagyj abba!

Eszti ránevetett. Csakugyan abbahagyta, de ahelyett, hogy elhúzta volna lábát a pedálról, nagy huppanással leült a zongoraszékre és egy vidám, divatos keringőbe kezdett. Mancsi arcán felengedett az odafagyott mosoly. Közelebb jött:

— Táncolni is tudod?

— Hogyne — nevetett Eszti.

— Taníts meg rá. Az idén már elvisznek az Annabálba, de a táncórakon mindig csak a négyessel nyaggatnak. Nem is tudom, mi a szép azon.

— Azt szeretnéd te is, hogy átfogják a derekad, mi?

Mancsi elpirult. A négyes olyan tánc, aminél csak a kezek érintkeznek és csak bókólnak egymás felé. Valamikor a hosszú beszélgetések miatt, amelyekre a négyes alkalmat nyújtott, szerették ezt a táncot és lehetetlen volt bálat rendezni e nélkül. De most már szívesebben táncoltak keringőt, amibe egészen beleszédülhettek, meg csárdást, amiben minden duhaj kedvüket kitombolhatták.

— Te még nem voltál bálban az idén? — csodálkozott Emma. Éva és Mancsi egyszerre rázták a fejüket:

— Az iskola miatt, tudod. Ha magántanulók vagyunk is, nem szabad bálba járnunk — magyarázta Mancsi.

— De az idén leérettségizem és az Anna-bálon már ott leszek — tette hozzá Évi. Aztán babonás szokásból hozzáfűzte:

— Csak az érettségi sikerüljön!

Türelmetlen, kislányos dobbantással szólt rá Emmára:

— Taníts már meg! — és gyakorlatlan mozdulattal Emma dereka felé nyújtotta a karját. A lányokat hirtelen vad, tomboló jókedv, féltelenség fogta el. Emma komolysága végleg lehullt, elkapta Évit és Eszti keringőjére vidáman forgatni kezdte, amit a vezetett lány csak ügyetlen, hosszú léptekkel, de örömmel követett. Mancsi is megmozdult. Utánozni próbálta Emma lépéseit. Forogtak, virágdíszes, fodros szoknyájuk szélesen röpült körülöttük. Annyira elmerültek a mulatságban, hogy észre se vették, hogy nyílik az ajtó.

Eszti hirtelen felsikoltott:

— Jaj, a Lányi bácsi!

Keze ernyedten hullt le a billentyűkről, de ahogy ottragadt a pedálon, az utolsó hangok még sokáig zúgtak. A másik három megkövülten maradt abban a helyzetben, ahogyan a sikoltás érte őket. Emma besukta a szemét, nem is mert feltekinteni, gondolkozni sem azon, hogy most mi lesz.

Az igazgató lassan előrejött, arca inkább szomorú, mint haragos volt.

— Hát csak epnyi ragadt rátok az egész nevelésemből — kérdezte csendesen, de ahogy a halálravált arcokat meglátta, elnevette magát:

— Fiatalok vagytok. És úgylátszik ez is kell.

Sorba megsímogatta a lányok fejét. Jóság, derű, megértés áradt a tekintetéből.

— Nagylányok lettetek. Észre se vettem, hogy elmúltak az évek. Talán már udvarlók is lesnek rátok, ha innen kimentek. És én erre se gondoltam. Nagyon zárt világban élünk itt...

Nem fejezte be a mondatot. Odaállt az ablakhoz, kinézett a napfénybe. Keskeny, csúf utcára nyílt az ablak, éjszakánként, de néha még nappal is, a bodegából a korhelyek idejöttek könnyíteni magukon. Ennek az áporodott, éves bűze áradt onnan, sose lehetett kinyitni az ablakot. De az igazgató most nem látta az utcát. Az üvegnak támasztotta széles, nagy domboru homlokát.

— Zárt világban élünk itt, elefántcsont toronyban — gondolta. — Beburkolózunk a zenébe, mintha azon kívül semmi se volna a világon. És itt van ez a követelőző, erős, fiatal életük...

A lányok moccanni sem mertek. De az utcáról most egy részeg hang hallatszott fel; rekedten, elnyújtva, csuklásokkal megszakítva, de szívből énekelte:

Minek a szőke énnékem...

Mintha figyelmeztetés lett volna. Lányi elmosolyodott. Ez is az ő dala. Ő is követett el ilyen bűnöket, kiruccanásokat az igazi zenéből a gyűlölt és megvetett érzelgős nóták felé.

— Bizony, én is követtem el nagy bűnöket — mondta csendes mosollyal, mintha a maga gondolatára felelne. — Tudjátok, egy kötet dalt vittem Pestre. Akkor még Egerben voltam, nagyon rosszul álltam pénzzel. Pénzt akartam kapni a kiadótól.

A lányok, ahogyan eddig dermedt mozdulatlansággal álltak, most feszülten figyelő arccal fordultak felé. Ritkán történt, hogy az igazgató magáról beszélt, akkor is inkább a maga rövására gúnyolódott. Ünnepestes, kivételes percek voltak ezek és most, amikor ez a szelídsége majdnem jobban fáj nekik, mint a szokott indulatossága, szinte érdemtelennek érezték magukat erre a kegyre.

— Már megvolt mind a négy gyerek. Ruha, cipő kellett. Házbért kellett fizetni, el voltunk maradva az egész negyeddel és közeledett az új házbérnegyed. Olyan dalokat szedtem össze, amelyeket nagyon szerettem. De a kiadó nem akart pénzt adni. Azt mondta, szépek a dalok, neki tetszenek, de ez most nem cikk, nem lehet eladni őket. Valami sláger kellene. Akkor hallottam először ezt a szót. Nem nagyon értettem, de tudtam, olyasmire gondol, amit majd a suszterinasok is fütyülnek.

Nagyot sóhajtott.

— Nem az a baj, hogy suszterinasok, hiszen éppen ez mutatja, hogy ők is szeretik a zenét. Az a baj, hogy ez az izlés nélküli tömeg izlése, az izléstelenséget szolgálja ki. És tőlem azt kívánták, hogy ilyen izléstelenséget kövessek el. Elkeseredetten szedtem össze a kótáimat. Egy lap kicsúszott, éppen az, amit Hedikémnek irtam.

Hedike a legkisebb lánya volt, akkor, ott, Egerben, még egészen kis gyerek.

— Hedike barna kis feje jutott eszembe, ahogy majd vár, hogy mit hoztam; a házbér... meg az, hogy hiszen vasutra sincs pénzem, hogy visszautazzam. Leültem a zongorához és csúfolódásból, kapásból bele-

vágtam a billentyükbe: Minek a szőke énnékem, mikor én a barnát szeretem.

Félretolta Eszti a zongorától, leült és ököllel ütötte le az alsó baszszust. Mialatt a dalt játszotta, megint elmosolyodott:

— Persze a legszívesebben a kiadó fejét ütöttem volna. Arra gondoltam, hogy minek a sláger énnékem, mikor én a szép dalt szeretem. De amit ott rögtönöztem, az megtetszett a kiadónak. Ezt írja le, ezt tesszük a füzet elejére és akkor mehet, mondta. Majdnem sírtam. Se-hogy se illett a többi dalhoz. De... megkaptam a pénzt a füzetért.

Csend volt a szobában. A lányok összeborultan álltak, úgy néztek rá, lélekzeni is alig mertek. Az igazgató abbahagyta a játékot és feléjük fordult.

— Hát bizony, én is követtem el nagy bűnöket.

— Dehát Bach is járt vendéglőbe zongorázni és Brahms is részeges apjának szerzett italt a valcerjeivel — kotyogott közbe Eszti. Ő már tanult zenetörténelmet is és nyilván az ilyen részletek ragadtak meg legjobban az emlékezetében.

— Igaz — bólintott az igazgató. — De nem azért lettek nagyok, mert kávéházakban zenéltek...

Aztán, szinte elcsodálkozva a maga gondolatán, helyesbitette:

— Vagy talán éppen azért lettek nagyok, mert a maguk módján mindenkinek szépet adtak. Hiszen a világ minden nagy művésze azt akarja, hogy az emberekhez szóljon, sok-sok ember, az egész nép, az egész világ szívéhez.

Elmosolyodott és úgy mondta:

— De ezt nektek még nem kell tudnotok, különben legközelebb már bálát rendeztek itt.

Sulhóf József

Bob Emil: Halásztanya

V o n a t o k

1.

Nem a sorsjegy szab csacska sorsokat.
Nincs szerencse-kerék.
Az élet állomásán vár a sors-vonat,
és mindenki belép.

Semmi sincs pontos menetrend szerint.
Betuszkolnak, s ki lázad, ostoba.
Csütörtökön akartunk,
s péntekre érünk. De mégis jobb késve, mint
soha.

Vigasztaló:
harcolni, élni mindenütt lehet.
S mindenütt egyforma a nap s az éjszaka.
Ha valaki eltéved,
arról a vonat nem tehet.
Csak ő maga.

2.

Ki hova s mért megy, vajjon ki tudja,
s egymást vajjon kivel kerüli el.
Hiszen bolygónknak is örök az útja, —
hova száguld
lobogó kérdéseivel?

És valahol mindannyiunkat
(túl néhány csalódás-körön,
mikor azt hisszük, vége az útnak),
vár az öröm.

De a vonat csak
fél percig áll majd,
s a vágy megpihen Valakikben.
Tovább utaznak, tovább várnak,
és már késő lesz minden.

E Z N E M T E V A G Y

Ez nem te vagy.
Vagy csak véletlenül.
Szívemen gyenge nyom.
Kinek a lába lépte?
Hogy szeretek —
rejteni mivégre?
De hogy kit, nem tudom.

Érted-e?
Talán majd rájössz egyszer.
Egészséges csak úgy vagyok,
ha szagatnak a szerelmek.
Nem tudom, jó-e,
hogy a kezéd mégsem ereszt el.
És hogy mégis szeretlek,
amikor szeretlek.

Gyűlölni?
Talán valóban az volna jobb.
Ámde szerelem híján
Nem sok kell, hogy egészen elnémuljak.
Párás csészék fölébe hajolok.
Az egyik túl kicsi. A másik túl nagy.

Ez nem te vagy.
Ez lehetne akárki más is.
Nem most, hisz nekem most a világ vagy.
De különben.
Egy az íze minden asszonyi szájnak,
s akármelyik asszonyi pilla
egyformán úszik a könnyben.

Ez nem te vagy.
Bár te vagy a cél és a kezdet.
Mert egyáltalán, mi az, hogy: minden?
Az egész láthatár vagy.
De mögötte új földet sejtetek,
amelynek széle nincsen.

És senki sincs,
aki minden álmomat látogassa.
Te sem vagy ez.
Se valamelyik másik.
Vonat vagyok,
amely nem fékez, nem jelez,
csak fut állomástól-állomásig.

AZ ENYÉM MINDEN AMI ELMULT

Talán majd egyszer én is megöregszem.
Lázam elsöprik szigorú szelek.
Oh, nincs hát mód, hogy addig félretehessem.
a meleget?

Ajkaim és a két szemem
megőrizzem ilyennek...
Leány, maradj leány
akármilyen csókra.

Mondjátok meg nekem,
a gyertyát és szerelmet
mi gyújtja
és mi oltja?

Egyszer majd ősz és ritka haj hág
a fejre, mely még feketén gögös.
Átfut a szíven a fiatalság
utolsó vággyal a legutolsó nőhöz.

Feneket ért a kő.
Csak a víz színe gyűrűzik,
Mi marad a lepkéből,
mikor a szárnya felgyúlt?
Mégis, mi minden lesz még és szűnik...
S az enyém csak az,
ami elmúlt...

M I N D E G Y

Melyiket szereted a csillagok közül,
mindenütt egyforma lágy a pázsit.
Kitől is vettelek át örökösül,
s vajjon ki kísér majd énutánam hazáig?

Szálaknak összefonódni mért is?
Minek is élni az álmainkban?
De talán lenni kell mégis
mindennek, ami így van?

Sok-sok csalódás omladéka
a nap.
Miért nem adjuk egy álomért néha
a virrasztásokat?

Mért ne hajtsuk le néha a másik
parton fejünket, ahol a párna köd.
Mindenütt egyforma lágy a pázsit,
s választani nehéz
a csillagok között.

Ú G Y S E M E R N É M

Mit is mondhatnék egyáltalán neked?
Nem tudok beszélni szerelem nyelvén.
Szavakba fogni vágyó véretem
ügyse merném.

Így van ez:
két élet majdnem egymáshozkocant,
s kitért az útból.
Kettőnk közül egyik se moccant,
a magány hurkol.

Nem szállhatunk le vonatunkról.

Aztán a vonatok elválnak.

Összeütközés?

Lehet az is, de nem valószínű.

Marad:

egy kevés bánat,

egy kevés derű.

Összeütközés szinte kizárva.

Mozdonyvezető nem lehet bárki.

És ha rossz sínre megy át a

vonat,

még mindig meg lehet állni.

Nem.

Szükségtelen ezt elmondanom neked.

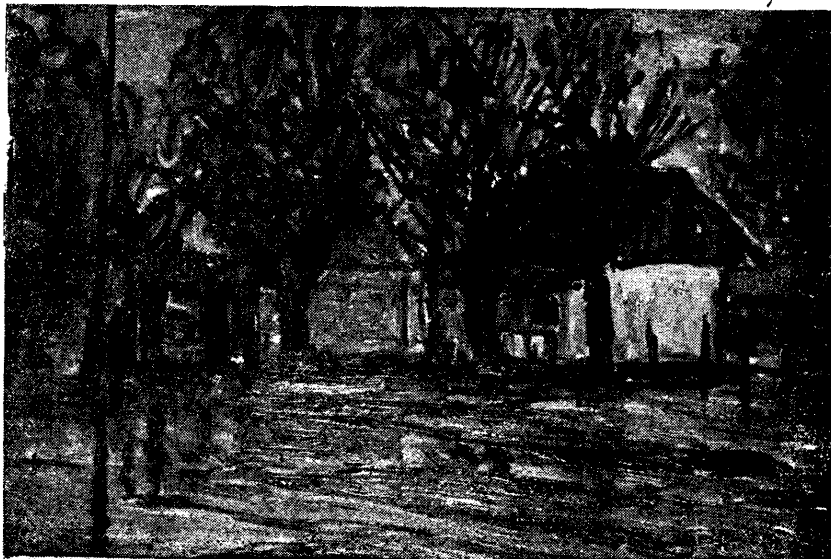
Még ha hiszek is vonatok egymásbavesztén.

Szavakba fogni vágyó véretem

hogyan merném?

Iványi Iván

Föld.: Ács Károly

Bob Emil: A vágóhíd környékéről (olaj)

Sáfrány Imre illusztrációja

L e á n y

Csak most érzem, hogy létezel és bolyongsz és keresel
valakit, hogy rátekints és addig nézd,
míg megpillantod benne önmagad, mint víz tükrében,
s lépkedj tova e fényjátékban a hegyekig, halálhoz.

Raicskovics

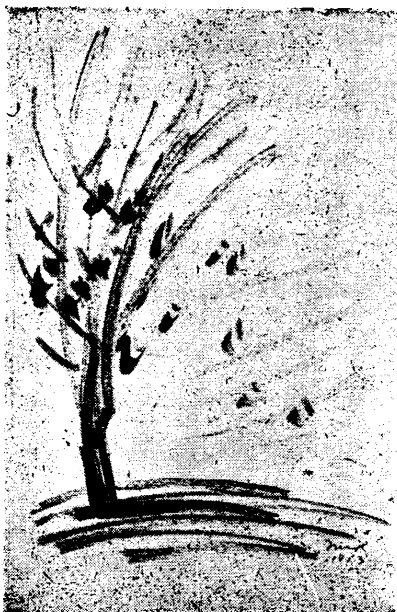
Fordította: Pap József

Ráeszmélés

Láttunk már sokszor felhőket
és esőt
és mezőt
és mindezt fejből tudjuk már.
Nem nézünk cikázó fecskét,
ha víz fölött száll
s napraforgót senki, senki
nem csodál.
Azt is tudjuk, ha levél sárgul,
s valamiért csendben leperreg.
Hivatlan vendégként, váratlanul,
csak a szerelem jöhet meg.
És mennyire, de mennyire
lemérik
alacsony életünket
gyökérig.
Hát miért nem hívjuk a füveket,
hogy pihentessék fáradt fejünket!
Hisz én is
és te is
mennyire tudnánk
örülni: még egy
levélnek is.

Fordította: Sáfrány Imre

Ralcskovics Szt.: Ráeszmélés

Sáfrány Imre illusztrációja

Füvek éneke

Súlyos gondolat él a füvekben.

Így szólnak hozzám: „Ne énekelj! Éneked

bennünk lakozik. Párnának font ujjaidon nyugtasd fejed
és hallgass, hosszan hallgass, míg el nem felede a szót is
és némán szemléled a távoli kék hegygerincet,

mely mélyen hallgat. Emeld fel lassan szemed a hegyről
az égbetörő, nyugtalan, fehér fellegre.

Aztán tekints a fellegről önmagadba. Önnönmagadba merülve
feküdj. És hallgass magadbamélyedő szemmel a hegy alján a felhő alatt.

Bensőd setétjétől riadtan tekints körül és érezd meg
(egyszerűen, mint a széllengést):

a hegy fölött nincsenek felhők. A szürkületben némán sötétlik a hegy-
[gerinc.“

Fűszálak között nyújtózom. Gondolataim határozatlanok...

Mint ember a hegyen: térdemen

nyugtalan hangya áll. Hallgatok és ez az énekem.

Gondolataimba merülve fekszem a fűben. Fűszálak suhogása: kódübörgés.

Raicskovics

Fordította: Sáfrány Imre

Raiczkovics Szt.: Fűvek éneke

Sáfrány Imre illusztrációja

L Á N Y I E R N Ő

Halálának harmincadik évfordulójára

Felhívást kaptam, hogy erre az alkalomra írjak Lányi Ernőről tanulmányt. Örömmel teszek eleget e felhívásnak, habár az az érzésem, hogy mire e sorok végére érek, nem tanulmányt, hanem visszaemlékezést fogok elküldeni a „Híd” szerkesztőségének. Ugyanis, mint egyike azoknak, akik annakidején zongorázásban és zeneszerzésben növendékei voltak, lehetetlen, hogy pusztán tanulmányanyagot lássak Lányi Ernő munkálkodásában. Mint egykori növendéke, minden művében, tevékenységében mindjárt az embert is látom s akik közel állottak hozzá, az emberhez és művészhez, tudják, hogy nála ezt a kettőt elválasztani éppúgy nem lehet, mint ahogyan a művész és az ember soha el nem választható egyetlen egész: az alkotó.

Egyénisége annyira közvetlen volt, hogy most, a ráemlékezés perceiben úgy tűnik, mintha jelen lenne: szinte érezzük meleg tekintetű szeme biztató, bátorító pillantását, halljuk megértő, mindig megoldást kereső, bölcs szavait. Magunk előtt látjuk impozáns, tekintélyt követelő férfias alakját, mintha mondaná: „jól van, fiam”... Tanítványai valóban egy kicsit gyermeknek érezték magukat előtte mindannyian, de nem csak a korára való tekintettel, hanem a benne lévő fensőbbes szellem akaratlan hatalmánál fogva is. Sok száz tanítványának nem csak tanára volt, hanem atyai jóakarója, sőt az arra érdemeseknek barátja. Halálunkig hálával emlékezni fogunk a mi drága „Lányi bácsink”-ra.

1.

Lányi Ernő működési színtere csaknem mindig vidéki város volt. Azok, akik ismerik régebbi vidéki zeneéletünk fogyatékosait, méltányolniuk kell minden eredményt, különösen az olyan munkásságot, amilyen Lányi Ernőé volt. Nemtörődőségek, elfogultságok közepette és úgyszólván mindig anyagiak híján, óriási erőfeszítéssel és szorgalommal muzsikát nevelt maga körül. A zeneiskolák, Palesztrina-egyesületek, dalárdák és városi zenekarok megalapítása vagy továbbfejlesztése az ő nevéhez fűződik. Sok vidéki város neki köszönheti zenekultúráját.

Lányi Ernő Budapesten, 1861. július 19-én született. Szülei szorgalmas zeneművelők voltak: anyja jól zongorázott, apja, ki nagykereskedő volt Budapesten, ugyezen gitározott. Iskolába nem járt rendszeresen s — mint maga is többször hangoztatta — a tervszerűen épített tudás hiányát sokszor érezte életében. Már gyermek korában szenvedélyesen foglalkozott zenével s mikor csak alkalmá nyílott, mindig zongorázott és hegedült. Ebben az időben nagy lelki megrázkódtatás érte a gyermeket: édesapját elvesztette. Mikor ezután anyja rövid időn belül ismét férjhez ment, a különös éleltségű fiúcska Bécsbe ment zenét tanulni. Az ottani Konzervatoriumban néhány hónapon keresztül hegedű- és zongoraórákra járt. Innen Münchenbe került, ahol Reinbergertől orgonát, Bussmeyertől zongorát, hegedűt valamint egy kevés elméletet tanult. Itt ismerkedett meg Koessler Jánossal, a későbbi híres zongorapedagógussal, aki abban az időben Münchenben növendék volt.

Münchenből másfélévi tanulás után visszatért édesanyjához, aki Párisban Basch Rafael publicistának volt a felesége. A párisi konzervatóriumban kürtöt tanult, de nemsokára Kölnben látjuk, ahol Hiller Ferdinándhoz került. Majd Lipcsében zongorajátékát tökéletesítette. Közben édesanyja meghalt s mostohaanya hazahívta Párisba. A már meglett fiatalember nem akarván mostoha szülei terhére lenni, nem tett eleget a meghívásnak, hanem e helyett Stockholmba ment, ahol rövid ideig második hegedűt játszott egy kvártettben. Nyugtalan természete innen is elűzte s Bécsben a Ring színházba került karénekesnek, majd Mahler mellé kantanitónak.

Lányi Ernő ekkor 18 éves volt. Életének legnagyobb fordulópontja most következett be: elhatározta, hogy haza megy és minden munkásságát hazájának szenteli.

Működésének első állomása Miskolc. Itt többek között a „Falu rosza” című operettet vezényli. A „Csap utcán véges végig” kezdetű népdal költői ereje úgy megfogta izzó lelkét, hogy elhatározta, minden tehetségét a magyar dal művelésére fordítja. Nagy hatással volt rá Pap Dezső miskolci zeneszerző és karnagy őszinte barátsága. Pap műveiben első példáit látta a tiszta magyar művészi törekvéseknek. Ezeknek hatása már érezhető az ekkor keletkezett műveiben. A miskolci színházi gyakorlat után Budapestre ment, de Erkel nem foglalkoztatta. Innen a bajai, majd ismételten a miskolci színházhoz került karmesternek s innen Kolozsvárra, ahol két vezető szerepet töltött be az ottani színháznál. Kolozsvárról ismét Budapestre ment, hogy Koessler Jánosnál tökéletesítse zeneszerzési tudását. Közben megnősült, felesége Dombay Erzsébet. Rövidebb szabadkai, majd máramarosszigeti tartózkodás után ismét Budapesten találjuk Lányi Ernőt, de ekkor már országos neve van.

„Sóhajtás” című férfikarával első pályadíjat nyert. A pályadíjnyerés Lányi Ernőnek szinte szokásává vált. Több mint harminc pályadíj díszíti művészi útját. Budapesten másfélévig korrepetitor volt az akkor már ott működő Mahler alatt az Operaházban. Mahler mellől a már neves zenészt Szekesfehértvárra hívták meg székesgyeházi karnagynak. Itt is alapított Palesztrina-egyesületet. Egerben hét évig volt székesgyeházi karnagy. A miskolci városi zeneiskolát ő alapította.

Szabadkára 1907-ben telepedett le. Ez az évszám fordulópontot jelent Szabadka zeneéletében. Mint méltó utóda Gaál Ferencnek, a szabadkai városi zeneiskola tényleges megalapítójának, teljes erővel és sokoldalú tevékenységgel fogott hozzá a város zeneéletének fejlesztéséhez. Mennyi felejthetetlen hangverseny a szabadkai filharmonikusokkal, dalárdákkal, valamint szolista-hangverseny tanuskodik Lányi Ernő művészi tevékenységéről! Hány vendégművész hangversenyén lépett fel mint zongorakísérő! És azok a számos zártkörű hangversenyek! Így hamarjában fel sem lehet mérni ezt az óriási munkateljesítményt.

Közben mint a városi zeneiskola igazgatója buzgón fáradozott az iskola oktatási színvonalának emelése érdekében. Külön fejezetet kellene szentelni Lányi Ernőnek, mint pedagógusnak. Haladottabb tanítványaitól magától értetődően elvárta a jó technikai készséget, hogy „semmi akadály ne befolyásolhassa a zenei beállítást”. Ebből is kitűnik, hogy mennyire az izzó-vérig zenész mutatkozott meg benne a pedagógiában is!

Mindezekon felül komponált, mert izzó képzeletének mindig volt mondanivalója.

Sokat adott nekünk, talán a legtöbbet nekünk, vajdaságiaknak adta, mert míg másutt néhány hónapig, vagy néhány évig működött, addig a mi körünkben tartózkodott a leghosszabban, nekünk tizenhat évet adott fáradságtalan, dolgos életéből.

Felmérhetetlen az, amennyit Szabadka kultúrája érdekében tett. Mint tanár, mint dirigens, mint a dalárdák karmestere, mint zongarista, ki tudná felmérni generációkra terjedt hatását. Hogy itt zenei kultúra volt, az Lányi Ernő érdeme. A közömbösségből kitenyészttette a lelkesedést.

1923. március 10-én, 62 éves korában érte utól a halál. Temetése óriási részvét mellett ment végbe. Ott volt mindenki, aki csak egy kicsit is sejteni tudta, hogy kit veszítettünk el Lányi Ernőben. Tisztelőin és tanítványain kívül testületileg kivonultak a dalárdák, közöttük a szabadkai munkásdalárda is, amelyet kezdetől fogva vezetett, szinte beláthatatlan embertömeg kísérte utolsó útjára. Toll nem képes leírni azt a fájdalmat, ami a búcsúztató beszéd közben az embertömegben elhatalmasodott. Egyetlen szempár nem maradt szárazon. Asszonyok, férfiak egyaránt sírtak, mintha egy kedves családtagukat veszítették volna el, s mikor a munkásdalárda éneke felhangzott: „Régi nóta, híres nóta...“, amelyet Lányi Ernő írt és tanított be, a sírás zokogássá vált. Barátai és tisztelői szép síremléket állítottak hamvai fölé, melyet 1928-ban lepelleztek le.

2.

Nyugtalanabb életet, mint amilyen Lányi Ernőé volt, nem sokat ismerünk.

Folytonos hajszoltságban önmagát úzó költői lélek. Nyugtalan vérével táplálta magyar daloskertjének színes virágait. Nevét dalai tették országszerte ismertté. Egyénisége idegenkedett a nagy zenei formáktól. A legkisebb és legmegkapóbb zenei formának: a dalnak költője. Dalai a magyar zenekultúrából kitörölhetetlenek. Temperamentumosak és mindig választékosak. Magyar népdal-színekből szőtt zeneművészeti értékek. Mindenike sajátos, nemes veretű. Ezerszínű szívárvány ív jut eszünkbe, ha néhány dalát felsoroljuk: „Tavaszmúlt“, „Ne sírj, ne sírj“, „Barna kilány, miért vagy olyan szomorú“, „Elemnnék én, de nem tudom hová“, „Sírtam eleget utánad“, „Duna mellett van a házunk“, „Nem kell a szőke énnkem“, „Régi nóta, híres nóta“, „Nem vagyok én olyan kényes“, „Hogyha engem szeretnél“ stb. és még számos ismerős, kedvelt népies műdal.

Lányi Ernő műdalaiban a nótára támaszkodik, azt fejleszti tovább igényesebb formákkal. Legtöbbjének zenei formája a bővített népdal. Ezzel már Simonffy, Allaga, Szentirmay kísérletezett, de a szövegproblémák teljes megoldása Lányi működésének tulajdonítható. A metrikai, értelmi és dallami hanglejtést ő tudta a legtermészetesebben összeegyeztetni. A magyar zenei prozodiában úttörő volt. E megállapítások alátámasztása céljából gondoljunk „Fülemüle dal“-ára, vagy „Egy sír“ kezdetű, Kiss József szövegére komponált művére, mely ma is a legértékesebb zongora-dalok egyike. Tulajdonképpen a magyaros színezetű művész dal megteremtője.

A zeneszerzők fajsúlyát rendszerint megmutatják a szövegírók. Lányi Ernő szövegírói: elsősorban a nép, — sok dalt írt dallamukat veszített népdal-szövegekre, — aztán Petőfi, Lévy, Pósa, Kosztolányi, Ady, Gyóni s nem egyszere maga a zeneszerző.

Lányi Ernő a magyar művészi karirodalomnak is úttörője. Erdemei közül ez a legkimagaslóbb! A szokásos német dalárda-hangulatból ő emelte ki a magyar karirodalmat. Férfi-karaiban a magyarosság eleinte csak a nóta formában jelentkezik, mint Petőfi: „Honfidal“-a és Bajza: „Sóhajtság“-a megzenésítésében. Később már fő gondja a magyaros zenei kifejezőmód következetes keresztülvitele, ami „Temetésre szól az ének“ kezdetű, á capella és „Ez a világ nagy“ kezdetű, férfikarra és zenekarra írt művéből látható. A művek magyar íze miatt a dalárdák kapkodták Lányi Ernő karműveit. „Kertem alatt“ kezdetű finom magyar szerenád-ját, vagy „A magyar nyelv“ (Pósa szövege), „A szabadsághoz“ (Kölcsei szövege), „A hősök sírja“ (Gyulai szövege), „Egy gondolat bánt engemet“ (Petőfi szövege) kezdetű nagy lendületű karrapszódiait ki ne hal-lotta volna már?... A hatalmas karrapszódiaik mellett bensőséges, finom lírai darabokat is találunk. Például: „Boldog éjjel“, „Estharang“, „Kis kertemben“, „Patakcsörgés“ stb. És gazdag, színes népdal-csokrokat, melyekben utóbb már folklorisztikus stílus érződik.

Lányi karműveit a szólamvezetés mozgalmassága, a szöveg lendü-letét híven követő szabad és kifejező deklamáció, a hatások tökéletes ismerete és merész alkalmazása jellemzi.

A zenetörténet Lányi Ernő karirodalmi működésének érdemeit sohasem felejtetheti el.

Szepszámú, rendkívül finom, pedagógiai szempontból is értékes zongora-kompozíció tanuskodik Lányi Ernő zeneszerzői sokoldalúságáról. Zongoraműveiben, mint dalaival kapcsolatban már említettük, szintén előnyben részesíti a kis formákat. Némely zongorakompozíciója nem több, mint egy pillanatnyi hangulat vázaltszerű lerögzítése. Talán éppen ezek a legértékesebbek; de mindenikére jellemző a szép zongora-stílus, világos, logikus forma, egyéni hang. Egyiknek-másiknak tartalma programmatikus. (A rabnő tánca.)

Ahogy most Lányi zongoraműveiről van szó, önmagától vetődik fel a kérdés: milyen volt Lányi Ernő, a zongorista? Nagyon szerette a szép piánókat, a cantilénák meleg éneklését, általában a letompított zongora-hangot kedvelte. Nem állhatta ki a túlzott fortissimot, szinte szenvedett tőle. A bravuroskodókat meg éppen megvetette, mint olyanokat, „akiknek nem sok közük van a tiszta művészethez“. A nagy zeneszerzők közül Bach és Mozart álltak hozzá legközelebb, felejthetetlen élmény volt tőle hallani Bach B-moll fugáját. De kitűnő magyarózója volt a romantikus zeneszerzőknek is. A Chopin mazurkák könnyed, elegáns előadása fogalom volt.

Hogy zongoraművei közül hamarjában néhányat kiragadjunk, meg-említjük a két füzetből álló „Lírai hangulatok“, — 10 darabból álló gyűjteményt, továbbá „Magyar képek“, — „Nyugodt otthon“ — című sorozatokat, „Magyar rögtönzés“-t, „Három intermezzo“-t, „Két magyar jellemdarab“-ot, „Három lírai zenekép“-et, „Három lírikus zongoradarab“-ot.

Írt néhány hangulatos művet nagyzenekarra is, amelyek közül meg kell említenünk „Magyar mese“ című szerzeményét, amelyben szerzője elárulja a zenekari hatásokban való jártasságát, színes hangszerezését.

Ha nem is részletesen, de mégis átkutattuk Lányi Ernő munkássá-gát. Dalait a nép éneкли, karművei gyakran szerepelnek koncertdobogón, zongoradarabjait kedvvel és szeretettel játsszák az egymásután következő generációk — lehet-e siker mélyebb és maradandóbb? A karmesteri

pálca kieshetett örökre kezéből, alkotó szelleme elpihenhetett örökre, de dalai, karművei beletartoznak örökre a magyar kultúra legékesebb kincsei közé.

3.

Lányi Ernő a századvég magyaroskodó áramlatával sodródott és ifjúi hévvel, lelkesedéssel és lendülettel akart egészen felolvadni magyarságában. Erre annál több oka volt, mert gyermekkori magyar nyelvtudását a külföldön töltött évek, ha nem is törölték ki egészen emlékezetéből, erősen elhomályosították. Ifjúkorában egy kötetnyi német verse is megjelent bécsi kiadásban. „Dissonanzen und Consonanzen“ címmel. Amikor hazakerült, a magyar vidéken vadul pusztított a hirtelen magyarosodó — idegen eredetű — városi polgárság külsőséges magyarkodása. Ez ragadta magával Lányit is, s izlése, kifinomult zenei ösztöne kellett ahhoz, hogy ne haladjon mindvégig a népszínművek nótaszerzőinek útján. Nótái kevés kivétellel magyar csengésű műdalok, s zongora- és karének-művei is csak elemként, színezésül használják a magyaros frazeológiát, díszítő cirádákat. De tudott ebben is olyan tisztult és kifinomult dalokat teremteni, mint a „Tavaszműt“ c. dala, amelyet Kossuth Lajos temetésére írt. Az egész ország ezzel hódolt akkor Kossuth emlékének.

Később, a századforduló körül letompult ez a fölbuzdulása. Ahogy a karéneket kiemelte az elfajult dalárda-stílusból, a magyar dalai is mind megtisztultabb műdalok lettek és a szabadkai években bekövetkezett alkotómunkásságában az a fordulat, amely talán minden munkásságánál erősebb hatású volt — következményeiben. Lányi Ernő — megszámlálhatatlan pályadíj nyertese, akinek nevét akkor külföldön is jól ismerték — kiállt a fiatalok mellett: elsőnek zenésítette meg Ady és Kosztolányi verseit. Ez akkor nyílt állásfoglalás volt, hiszen nemcsak ezt a kettőt vitte be a dal világába, hanem majdnem valamennyit azok közül, akik akkor az utcai harcokban s mozgalmakban harcbaálltak. Merészség kellett ehhez s ezt a merészséget nehezen bocsátották meg neki.

Ebben az időben ismerkedett meg Bartók és Kodály mozgalmaival is. Maga már nem tudott odatalálni a sallangoktól megtisztult népdalokhoz, inkább még teljesebben a művészi elemek felé húzódtott a magyar dalban. Ebből az időből származnak dallamukat vesztett magyar népdalokra írt dalai, amelyek a művészi dal — a schuberti értelemben vett dal — remekei s Lányi Ernő legérettebb alkotásai. A népköltészet művészi értékeit emelte ki és vitte át a műdalba. Ő maga a tisztára népi elemekből épült népdalstílusú dalok feldolgozásával vagy komponálásával nem foglalkozott, csak a zenedében, az elméleti oktatás kórusénekeiben vezette be a magyar népdalok éneklését, többnyire saját összhangosításában.

Alkotó korszakának ebben az érett szakaszában állott előtte az első világháború művészi problémája. A vad magyarkodás uszító korszaka volt ez, amikor a költők és zenészek közül néhányan odaálltak az uszító propaganda szekereéhez. Mi sem lett volna természetesebb, mint hogy a magyar művészi dalnak akkor kétségbevonhatatlan és legelismerhető művelője, a századvég Lányi Ernője szintén háborús dalokat írjon. De Lányi akkora már nagy utat tett meg és háborús dalaiban csak olyanok szerepelnek, amelyek a háborúellenes hangot szólaltatják meg: Gyóni-verseket zenésített meg. Pacifista volt Lányi Ernő és egész művészetével egyre határozottabban az embertelen vérontás ellen fordult. Haladó és szabadszellemeű polgár volt, aki látta már a hamis hangulatok félreve-

zető szándékát és szembe mert fordulni ezzel az áramlattal. Innen volt az, hogy amikor 1916-ban meghívták a Budapesti Zeneakadémiára, csak néhány hónapos helyettesítést vállalt, nem akart már elszakadni a maga megszokott és megszeretett világától, Vajdaságtól. És innen volt az, hogy amikor 1917-ben szabadkai működésének tizedik évfordulóját ünnepelték, az eredetileg tervezett országos ünnepélyt, a budapesti hivatalos körök fanyalgása miatt, szűkebb keretbe fogták.

Azután jött az a korszak, amikor az új állam, Jugoszlávia alakulása elől a magyar hivatalnoki kar nagy többsége elment. Lányi Ernő nem ment velük, itt maradt és amikor a zenedéből nyugdíjazták, elfogadta az akkor alakult munkásdalárda meghívását. Zeneileg majdnem teljesen műveletlen emberekből nevelt dalárdaénekeseket, kóta-nemismerők tömegéből egészen magasszínvonalú dalárdát. Ugyanakkor a szerb-horvát színház számára szláv dalokat hangszerelt és általuk hatolt egyre mélyebben a szláv dalok megismerésébe.

A századforduló hamis hangulatokkal, hazug ábrándokkal teli magyarkodása végleg kiégett belőle: a magyar tömegekkel tartott s nem igyekezett éket verni a magyarok és szlávok közé — mint az akkori művészek közül azt annyian tették. Ellenkezőleg, ebben az érett korban már látta fiatalkori alkotásainak hibáit, vagy, mint maga mondta: „látta bűneit és tudatában volt súlyosságuknak“ minden vonatkozásban.

Részemről ki kell jelentenem, hogy a meghatottság perceit jelentette nekem, amikor Lányi Ernőről írhattam. Mégpedig legnagyobbreszt emlékezetből, miután csak gyér forrásmunka és újságcikk állott rendelkezésemre. Ezt a rövid megemlékezést azonban folytatni szándékozom a Noviszádi Rádió stúdiójában, ahol a közeli jövőben egy Lányi-est keretében eljátszom egy csokorral való Lányi-zongoraszerzeményt. Illő volna, hogy majd ezt a Lányi-estet még kettő kövesse, amelyek közül az egyiket dalainak, a másikat pedig karműveinek szentelnők. Így keresztképét kapnánk Lányi Ernő zeneszerzői munkásságának. Reméljük, hogy megvalósul ez az elgondolás.

Krombholz Károly

A M E R I K A I R O D A L M A

Számos európai még ma is azt hiszi, hogy az amerikai lélektől idegen a költészet, a komoly, gondolkodtató szinpadi irodalom és az éles ítélőkészséget és esztétikai érzékenységet kívánó kritika. Ez téves nézet. Amerikában is ismerik az irodalmi harcokat; itt is a nemzet, a nép és az egyén világa magára ismer az alkotó vagy kritikai szellem tükrében. Sőt vannak vélemények, amelyek szerint a második világháború befejezése óta Amerika költői és kritikai jelentősége különb az angliainál. Bármennyire a tömegcikkek termelésének hazája ez az ország, a lélek és az élet képe megköveteli az érzés, gondolat, ítélet és művészi kifejezés színeit is.

A mult esztendő amerikai szépprózájából arra következtethetünk, hogy a művészet tökéletes összhangját egyik regényíró vagy novellaíró sem tudta elérni, viszont egy esetben az írói tehetség megtalálta formáját. A tipikus újságkritikák a helyi színek vagy az egyetemes távlatok kihangsúlyozásában, a perc szenzáció-hajhaszásának hódolva, „kivételes“ teljesítményekre is utaltak; a helyzet az, hogy Ernest Hemingway kivételével nem akadt olyan szépíró, aki a teremtő szellem éghajlatában meglelte egyensúlyát. Hemingway esetében, „The old man and the sea“ című rövidlélekzetű regényével kapcsolatban, a megbízható kritikusok s a pillanatnyi hangulatot szolgáló „recenzió“ írók egyaránt megállapították, hogy évek óta ez az első fölényes értékű műve. Az olvasók is szeretik; a regény kétségtelenül több irodalmi görög-tűznél. Központi gondolata az embernek az a képessége, hogy cinizmus-mentesen állhat szemben a sors zavaros, kegyetlen, következtelen követeléseivel. A cselekmény hőse egy Santiago nevű havannai halász s mellette lényeges szerepe van egy szomszéd halász fiának. Bonyodalomról, külső értelemben, alig beszélhetünk. Santiago képtelen hal-zsákmányát megmenteni, de a tengerrel s halakkal folytatott küzdelemben megmutatja a jellemét, szívósságát, igazi emberi mivoltát. Stoikus bölcselate az emberi méltóság lelkét igyekszik érzékeltetni a legegyszerűbb s legnehezebb viszonyok közepette; az ember lehetőségét, hogy értelmet adjon az életnek az érthetlenség kísértésében. Hemingway írásmódját stilizált realizmusnak nevezném.

John Steinbeck „East of Eden“-je nem érzékelteti teljesen az író tehetségét, de részleteiben korábbi műveinek színvonalán áll. A tárgy és a jellemzés meggyőző, az író azonban bőbeszédűsége hajlik. A cselekmény 1870 és 1918 között játszódik le; sok benne az alanyi vonatkozás. Valószínű, hogy az író családja élményeit és emlékeit is belevitte munkájába. Steinbeck Zola egyik legszámottevőbb amerikai tanítványa; realizmusa fényképező természetű, gyakran a képzelet rovására. Jellemzését szociális lelkiismerete és ember-megértése motiválja.

Az elmúlt esztendőben megjelent regények közül megemlítenéd William D. Ellis „The bounty lands“ című műve. Ez a történelmi regény konvencionális modorú, de átütő erejű bizonyos jele-neteiben. A cselekmény kerete Ohio állam az úttörők idejében. Carl Jonas „Jefferson Selleck“ című Sinclair Lewis polgári paródiáira emlékeztet az üzleti világ szintjén, Gladys Schmitt „Confessors of the name“-je Sienkievicz Quo Vadis légkörével vetekedik. Az író alapos tanulmányokat végzett a régi Rómát méltató

tudományos munkákban; a regény átlagos értékű. Ralph Ellison, a néger író, „Invisible Man” című regényében a művelt néger helyzetével foglalkozik az amerikai társadalom sokféleségében. Inkább ígéret, mint érett teljesítmény; viszont jogosultnak látszik a feltevés, hogy Ellison a jövőben ennél külön regényeket fog írni. Íráskészségén kívül elsősorban az szól mellette, hogy nem dőlt be az előítéletek elhomályosító s elferdítő hatásának; azaz tárgyilagosan, érzelgősség nélkül, a keserűség indulatait fegyelmezve, írói felelőssége tudatában írta meg művét. Langston Hughesnak, a néger költőnek „Laughing to keep from crying” kötete novellákat, verseket és szindarabokat tartalmaz. Hughesban makacs a faji s osztályöntudat. Könyve egyetlen, humorja mosolygató.

A széprózával kapcsolatban még két jelenségre akarok mutatni. Egyrészt arra, hogy újabban fokozódott a novellák iránti érdeklődés, aminek megnyilatkozása, hogy a régebbi idők amerikai novelláíróit új kiadásokban hozzák ki. A legművészebb értékű kötet Stephen Crane-nek, az első jelentékeny amerikai realiztikus írónak anthológiája, amely „Omibus” címmel jelent meg. A kötet prózai írásai és költeményei Stephen Crane kiváló tehetségéről tanuskodnak. A másik figyelemreméltó tünet, hogy az amerikai kiadók mind nagyobb számban jelentetik meg nemcsak az angol regényírók, teszem fel Joyce Cary, Graham Greene, Hilda F. M. Prescott, Evelyn Waugh műveit, hanem a franciából, olaszból, németből, portugálból fordított regényeket s elbeszéléseket. A többi között kiadták Dino Buzzati, Maurice Druon, Machado de Assis (aki 19-ik századbeli braziliai író), Francois Mauriac és Erich M. Remarque regényeit.

Az elmúlt esztendő amerikai regényírói közül egyetlen egy sem nevezhető kísérletező íróművésznek; az írók sem technikai sem tárgyi szempontból nem érzetik a két világháború közötti irodalmi irányok s iskolák hatását. Akár realiztikusak, akár romantikusak, akár gonddal vagy felszínesen, művészi vagy tanító szándékkal írnak, műveik azt a benyomást keltik, hogy nemcsak önmagukat akarták kifejezni, hanem el akartak jutni az olvasó szívéhez és értelméhez.

A költészetről szólva, kihangsúlyozandó, hogy négy olyan kötet jelent meg, amely jelentőségében túlnő az amerikai kulturális határokon. A legfontosabb T. S. Eliotnak, a Nobel-díjas író és költő egy kötetbe foglalt műveinek kiadása. Eliot a mai idők keserűségének, kétségbeesésének s megváltást vágyó emberi magányának megszólaltatója. Költészetében sok a metafizikai elem s bizony nehéz olvasmány; ezzel szemben szindarabjai, főként a „The cocktail party”, hatnak a közönségre s a newyorki Broadway is nagy sikerrel hozták színre. T. S. Eliottól lényegesen eltérő költő Peter Viereck, aki a fiatalabb nemzedék képviselője s akit első kötetéért a Pulitzer-díjjal tüntettek ki, ami körülbelül a Goncourt díj amerikai változatának felel meg. „Terror and Decorum” c. új kötete fejlődést jelent. Viereck érettebb lett gondolataiban, izmosabb kifejezésében s érdekesebb hangulatai változatosságában. Életigazoló költő, aki az értékek mellett száll sikra, a szépet és az igazat vallja, s aki náci-ellenes írásaival a politikai irodalom terén is figyelmet keltett. Archibald MacLeish, noha sokra becsülik bizonyos körökben, összegyűjtött költeményei alapján nem lehet Eliottal egyidőben említeni. Nem tud külső hatásoktól megszabadulni, bár eredetiségéhez sem férhet kétség. Csehov Buninnal folytatott beszélgetésében megjegyezte, hogy „a tehetség egyértelmű az új élménnyel.” Ez a

voltaképpen romantikus meghatározása a tehetségnek annyiban helytálló, hogy a kritikust és az olvasót a modor és a modorosság közti különbségre inti. MacLeish nem tesz különbséget modor és modorosság közt. Egyébként Franklin D. Roosevelt egyik bizalmi embere volt a társadalmi bölcseletében haladó szellemű. A régebbi nemzedék legsajátóságosabb női költője Marianne Moore, aki ugyancsak összegyűjtött műveivel gazdagította az amerikai irodalmat. Metaforái meglepőek; az a fogyatékosága, hogy gondolatai jellegzetesebbek költői képeinél. Sokkal bonyolultabb, semhogy bármikor is népszerűsége számíthatna.

A színházi élet legkimagaslóbb eseménye T. S. Eliot „The cocktail party“-ja volt. Filozofiai, erkölcsi és vallási szándékai ellenére Eliot színjátékában inkább a századvég angol dekadenciájának szellemessége fejeződik ki, mint az igazi drámai erő. Tennessee Williams „The rose tattoo“-jának szereplői szicíliai bevándorlók. Az író emberábrázolása nem eléggé élethű, jóllehet van hangulat művében, szimbólikus szépség és humor. A nyugtalan vonalvezetés az expressionistákra emlékeztet. Truman Capote, a fiatal déli regényíró „The grass harp“-ja dramatizálása egyik regényének. Az anyagi világban kibontakozó bonyodalom főszereplői egy kamaszfiú, aggszűz unokanövéré s egy néger alkalmazott. Capote még nem ért meg valódi színűirővé. Joseph Kram „The shriek“ és Paul Osborn „Point of no return“ c. szindarabjai inkább melodramatikusak, mint dramatikusak. Bizonyos lélektani értéküket nem lehet elvitatni. Itt említendő John Van Druden is, angol író, aki „I am a camera“-jával (tárgyát Christopher Isherwood angol író egyik elbeszéléséből merítette) elnyerte a newyorki kritikusok egy részének elismerését, de a darabnak nem volt közönségikere.

Ebben a sűrített ismertetésben (szinte tudósításnak mondhatnám) nem lehet minden Broadway-darabbal foglalkozni; annyi tény, hogy a jelentéktelen „best seller“-regényekkel párhuzamosan az amerikai színpad is hasonló „teljesítményekre“ hivatkozhatik. Úgy látszik ez a „műfaj“ jobban tetszik a közönségnek, mint a mesteri vagy legalább is mesteri látomást ígérő szindarab. Hasonló a helyzet Londonban, Párizsban s más európai metropolisokban.

Az irodalomtörténet és az irodalmi kritika terén az eredmények biztatóak. A harmincas években „új kritika“ címmel egy esztétikai mozgalom indult meg, amelynek képviselői elengedhetetlen feltételként hangoztatták az irodalmi alkotás művészi természetét. Ez a kritikai szempont Amerikában újszerű volt, mert a multban — Edgar Allan Poe s pár más kritikus kivételével — főként az irodalom erkölcsi, vallási vagy társadalmi célja váltott ki kritikai érdeklődést és értékelést. Az 1952-ik esztendőben megjelent irodalomelméleti, irodalomtörténeti s kritikai munkái közül hadd utaljak John W. Aldridge „Critiques and essays on modern fiction“ c. kötetére, amelyben huszadik-századbeli angol és amerikai regényírókat méltat tárgy, módszer, távlat, művészi érzékenység szempontjából. F. C. Matthiessen „The responsibilities of the critic“ munkájában a kritikus esztétikai és társadalmi felelősségét próbálja összhangba hozni. Szerinte az „esztétikai és társadalmi felelősség“ ikerfogalmak, azaz el nem választhatók egymástól. Edmund Wilson „The shores of light“ c. kötete arra vall hogy írja nemcsak érdekes kritikus s tájékozott a világ-irodalomban, hanem kitűnő stilisztá is. Némiképpen Sainte-Beuve visszhangjaképpen az írók és költők értékelését személyes élményekkel s találó

megfigyelésekkel tarkítja. Ray B. West Jr. „Essays in modern literary criticism“ c. kötete a legjobb régi s újabb angol és amerikai kritikai tanulmányokat öleli fel; néhány kontinentális európai bírálót sem mellőzött. Az életrajzok s az irodalmi alkotásokat elemző munkák sorában megemlítendő Carlos F. Baker, Ernest Hemingwayról s Irving Howe William Faulknerről, a Nobel díjas amerikai regény íróról írt műve.

Ezekből a tömör információkból mi derül ki? Tagadhatatlanul alaptalansága annak a gyakori európai felfogásnak, amely szerint az amerikai élet gazdasági harcában az író lelke nem öltheti magára a tiszta művészet és kritika ruháját. A valóság az, hogy Amerikában is az író, költő és kritikus tud önmaga lenni; ép úgy izgatja a ,lényeg, mint odaát, ép úgy tudatában van a társadalmi igazságtalanságnak, mint másutt, ép úgy szolgálja az értelem, erkölcs és érzés elvét, mint hasonló tehetséggel más országokban.

Reményi József

Ohio. Cleveland, 1952 januárjában.

SZINHÁZ

K I D Ö L T A M Á J U S F A

A magyar műbíráló atyjáról, Keszler Józsefről maradt vissza egy mondás. Körülbelül az, ha beült valamelyik színházi bemutatón a kritikusok számára fentartott zsöllyesor valamelyik székébe, mindig azt magyarázta — kissé cinikus argotban — azt hangoztatta:

— Nálam pedig a darabnak cselekménye kell hogy legyen...

Kicsit hadüzenet is volt ez a lassan elhatalmasodó, ugynevezett „beszélgető-drámák“ és „irodalmi színművek“ ellen, ahol a színpadon semmi sem történik, ahol minden a kulisszák mögött megy végbe és legfeljebb két három szereplő bölcselkedéseit halljuk.

Noshát, Sulhóf József darabjában — népszínművében ha úgy tetszik — cselekmény van elég. Sőt, talán túlonult sok. S talán az a baja ennek a darabnak, hogy a szerző előre, túlságosan kicővekelte a bonyolult történetet s az kicsit úgy hat, mint a tulleponált fénykép vagy tulleponzótt rajz. S éppen az éles exponálás és túllkomplikált mese miatt kénytelen volt alakjait itt-ott hozzáidomítani, alakjainak jellemét meg-törni, hozzáolvasztani a történethez. Nem engedi, hogy a helyzetből fejlődően cselekedjenek — azért hat helyenként erőltetettnek. Ezt mindjárt előjáróban ki kell mondani. A színpadi kezdők általános hibája ez, majdnem minden esetben, ahol nem belsőleg erősen kiérlelt alakokat léptet elénk a szerző, hanem fontosabbra értékeli magát a mesét, a cselekményt s ezekkel együtt a programot, amelyet maga elé tűzött.

Pedig ez a program: becsületes és dicséretes. Ez a program párhuzamosan: műfaji vállalkozás és ugyanakkor lényegbeli is. A színműírásra, mint lényegbeli meglevenítésére gondolok, arra, hogy a mi tájunkon a mi tegnapi problémáinkról beszélve, a múlt néhány csőkevényét még a mában is érzékeltesse és — elítélje. A babonák elleni harcban a kifigurázott javasasszony s bizonyosfokú hatalmának éreztetése a falu fölött stb. feltétlenül hatásos színpadunkon. Én nem kifogásolom, hogy ebben bizonyos tullezásokat érezteltet és elevenít meg, azt sem hogy kissé meseszerűen hat — voltak ilyen megjegyzések is — a népszínmű ilyen elemeket valóban elbír. Ezt a műfajt a darabfelépítés szempontjából mégsem lehet egészen éles késsel boncolgatni. Hogy például a harmincas években, falvainkban, nem a munkáskéz hiánya, hanem annak tullezóság bősége és a leszorított napszám, ez volt a probléma nem pedig ami a színpadon elénk-tűnik. Ahhoz azonban, hogy a javasasszony és az egy-kézés ellen harcoljon, nem lehetett ellenkező fegyverrel küzdenie, azt csak így tudta megérttetni és megvalósíttatni s talán megbocsátható.

A régi népszínművek — az ötven-hatvan év előtt írt darabok — ezt láthattuk — sok bajt okoznak, mert nosztalgikus elemeikkel félrevezetik a közönséget, furcsa ferde világba vezetik, amely már akkor is hamis volt s ma kettősen diszsonáns. Papírmásé figurái egyedül a szórakozási ösztönöket elégitik ki — a mély és igazi színmű a régi korból is élmény

lehet — ezek a táncos énekes tucatarabok fonák világot érzékeltetnek s ezért kell harcolni ellenük. Szerzőnk tehát átveszi a régi köntösből a vonzó formát és igyekszik az életet jobban lemeztelenítve elének tární. Ez maga is dicséretes. Dicséretes, mert mint az előadások látogatottsága igazolja, eredményes is.

Vajdasági darabjainkkal kapcsolatban különben változatlanul azt vallom, hogy túlkicsi a termés még ahhoz, hogy szigorú és kemény mértéket alkalmazzunk. Az egész úgy hat még, mint kísérlet. Kritikának persze kell lenni, de az távolról sem állíthat olyan kívánalmakat, távolról sem követelhet annyit, mint azokban a műfajokban, amelyeket sokkal többen művelnek s helyel-közzel talán otthonosabban és magabiztosabban. Meg vagyok győződve róla, hogy az idő kiérlel majd nálunk is, egyesekben, bizonyos színpadi rátermettséget — azonban mindaz ami eddig történt ezen a téren, megint mondom, csak kezdeti tapogatózás.

Ezzel nem akarom leszállítani Sulhóf vállalkozásának jelentőségét, sőt éppen azt emelem ki. A leegyszerűsített mese és ennek keretében az önmagukból folyó cselekmények és így élénktáruuló jellemek útját ő is meg fogja találni — s már most is, ezzel a darabbal, használhatót adott; darabot adott a színháznak és a műkedvelő színpadoknak, vajdasági magyar darabot, amely hibái mellett is játékra ajánlható.

A szabadkai népszínház jó rendezésben, erős szereposztással húzta alá, hogy szívvel-lélekkel résztvesz abban, hogy a mi talajunkból indult darab tetszetős alakítással kerüljön a közönség elé. Ez azért is fontos, nem elhanyagolható szerep, mert a szabadkai színház példamutató erővel bocsájtja útjára, a műkedvelő színpadokra a vajdasági szerző darabját. Minden téves tolmácsolás, hibás félrejátás ugyanis a kisebb színpadokon fokozottabban éreztetné hatását.

A női szereplők közül — Cseh Mária, R. Fazekas Piri, Ferenci Ibi és Juhász Anna álltak — szerepük szerint — a legfontosabb posztokon, a férfiak közül Sántha Sándor, Godányi Zoltán és Verseghi József. — Vujkov Géza, Gyapjas István, Fejes György, Barátkai Mária, Remete Károly, Szabó István mind hozzájárultak a sikerhez, kisebb szerepekben pedig Forgács József, Kunyi Mihály, Cathry Nelly, Kiss Júlia és Pálfi Margit. Garay rendezése ütemes, jó előadást biztosított, Magyar Zoltán díszletei mutatósok, szépek voltak. A zenekart Bermel Miklós vezényelte. A darab muzsikája elősegítette az előadás sikerét.

Majtényi Mihály

Stephan Zweig: Tegnapí világ

(Szerb Matica. Ujvidék, 1952.)

Könyvekben nincs hiány. Mintha könyvkiadásunk pótolni szeretné az elmulasztottakat, egymásután jelenteti meg a nyugati irodalmak alkotásait, jót, rosszat vegyesen. Még a Matica is, amely különben híres volt mozdulatlanágáról, érdekesnél-érdekesebb könyvekkel lepi meg az írás és a tudás barátait. Zweig könyve, amely most jelent meg a Szerb Matica kiadásában, kétségtelenül ennek a nyugati könyvkonjunkturának köszönheti szerb fordítását, maga a mű pedig annak az emlék- és emlékezés irodalomnak a terméke, amely minden nagy társadalmi megrázkódás után ellepi a könyvpiacot és hivatottak és beavatottak, laikusok, államfők, generálisok és írók egymással versenyezve adták ki könyveiket és a szemtanú tetszelgős, de mindig nagyon kétesértékű szerepében igyekeztek maguknak hírt és dicsőséget szerezni. Zweiget ez az utóbbi nem izgathatta hiszen eddigi életműve már bebizonyította helyét a halhatatlanok között, bár nem az első sorokban. Inkább bestseller író, mint igazán mély, értve a tömegizlés és a tömegszükséglet törvényeit, amolyan nagyobbtípusú Zilahy Lajossá fejlődött; ez a műve pedig, amely számomra a legújabb ettől az írótól. újabb háború utáni műveit nem ismerem, teljes fegyverzetében mutatja Zweig írói természetét. A stílus eleganciájával, a mondanivaló precizitásával elsősorú szerepet játszott az első világháború előtti és közvetlen utáni

társadalom polgári írói között. Absztrakt humanizmusa, jóindulata kedvenc csemegéje volt a társadalmi békére és nyugodt egzisztenciára vágyakozó polgárságnak. Az ő műveit érezték legjelzesebben Európának, és ő magát is európainak vallotta. Természetesen Európa nem geográfiai fogalmat takar az ő szótárában, szellemi kategóriát jelent; nagyvonalúságot, precizséget, előkelőséget, nyugodtságot és a tradíciók tiszteletét. És főleg nem mélységet. Különben is ma már nehezen lehet európai szellemről beszélnünk. Az a kultúra, amelynek talaja a Közelkelet, a görögség társadalmában megtisztulva itt kibontakozott, évszázadokig valóban európai szellemet jelentett. Ami rajta kívül volt akárcsak a herodotosi időkben barbár és primitív, más gondolkodási rendszer, más szépségideál, más irodalom és más művészet. Európa jelentette a feudalizmustól egészen a XIX. századig a műveltség legmagasabb fokát, amelyet imperatív, az egész világon elismertek, mint kötelező mértéket, utánzásra egyedül alkalmasat és elérhetlent. A kalózhajók és a felfedezők azonban nemcsak bejárták ezt az Európán kívüli világot, hanem be is népesítették. Ma már a két Amerika, Ausztrália és szinte egész Ázsia (kivéve Kínát és Japánt, amelyek némileg megőrizték eredeti kultúrsajátosságait) éppen olyan alkotó része ennek a kultúrának, mint maga Európa. Valamikor Európa világkultúrát jelentett, ma már nem. Elveszett a nagy egészben. Ma ismét lejátszódtott világméretben a görög példa. A hellelénizmus már nem csak görög kultúra. Amit Nagy Sándor

csinált a maroknyi görög nép tudásával, az történt most is. Jellemző felfogására, hogy még ma sem fogta föl ennek a kultúrának az egyetemes szellemét, bár nem lehet ausztrális távlatokról beszélni, mint azt néhány jugoszláv kritikus is (Marko Risztics például) teszi. Az európai polgár megszokta, hogy a XIX. század szemével nézze még mindig a világot. *Extra Europae non est vita*. Egy európai visszaemlékezései — egy európai szellem száműzetése, akarja mondani. Zweig szemlélete is éppen ilyen multszázadbeli. A hősök kultusza az övé e könyv legszebb lapjait jelentik az európai szellemekkel való találkozások. Jellemzően, Angliát már száműzetésnek érzi, nem Európának hiszi. Bármennyire haladónak tűnik is, semmiesetre sem tagadható hogy sok pozitív kvalitással rendelkezik, mégis egész szemlélete jellemzően polgári és jellemzően maradi. Beteges elzárkozás minden politikai gesztustól és állásfoglalástól, passzív, szemlélődő humanizmus jellemzi gondolkodását. A történelemben nem látja meg az igazi okokat és sokszor az volt az érzésem, hogy a hitlerizmust azért gyűlöli, mert üldözte a zsidóságot és őt magát is a száműzetésbe kergette, megbontva a salzburgi otthon békés kényelmét és munkás napjait. Nyílt szimpátiája Mussolini iránt éppen úgy politikai rövidlátását bizonyítja mint a „régis íő“ Ausztria utáni sovárgása Pacifizmusa kényelmi szempontok eredménye. A háború nála nem mély társadalmi ellentétek következménye, hanem jellemzően kispolgári felfogás, a nyugodt kor utáni energiatúltengés szüleménye. Sok az emberekben az erő, a pihenés és polgári kényelemben gyűjtött fölösleges erőket le kell csapolni.

Bennünket magyarokat, és minden balkáni népet külön érdekel az Osztrák-magyar Monarchiához való viszony. A magyar kultúra és

történelem már egy meghatározott szemléletet jelent Ausztriával szemben. A bécsi Zweig belülről, osztrák szemmel nézi a kérdést. Nála Ausztria nem a népek börtöne volt, hanem szintézis. A boldogság, a kényelem, a megelégedés kora volt az a régi jó békevilág, istentől való vétek volt feldarabolni és Ausztria békés és megelégedett alattvalóit külön országhatárok közé szorítani. Ausztriával kapcsolatban egyetlen egy pontos meghatározása van, azt ide írom, mert nagyon találonak és szellemesnek érzem: „Első ízben, ha jól emlékszem, történt meg a történelemben az a paradoxális eset, hogy egy népet önnállóságra kényszerítettek, amelyet az görcsösen visszautasít“ (276. oldal). Milyen kedvvel festi a szép bécsi idöket! A könyv legszebb lapjai ezek. Ahogy elhagyja gyermekkorának talaját rögtön morálizálásba, meditációba kezd ahelyett, hogy ábrázolna, közhelyeket ismétél és általános dolgokról cseveg. El kell azonban ismernünk, hogy élvezetes előadásban tálalja fel ezeket is. A mondanivaló mind kevesebb lesz. Ami pótolja csalódottságunkat, az pár írói arcél, találkozások leírása. Mintha kérkedni szeretne: lám milyen nagy vagyok! Milyen nagy emberek fogadtak barátjukká!

De a négyszázhuszonhat oldal betürenegetegében sem vonta le életéből a tanulságokat, és éppen ez a legtragikusabb. Csak üldözött zsidónak érzi magát és ez a legfontosabb a könyvben. Ebből a szempontból ítél. Mennyire örül például, hogy Hitler arra kényszerült Richard Strauss operája miatt, melynek Zweig volt a szöveggényv-írója, hogy megengedje egy zsidónak a propagálását a zsidóüldözések kellős közepén. Európa szívében élt, tehát minden szellemi és politikai mozgalom és hatás gyújtópontjában, és mégis milyen keveset látott!

Lehet, hogy szívesen olvassák könyvét, Zweig neve különben is fémjelzés már, én azonban csaldtam benne. A humanizmus legnagyobbjának életírója nem tudott maga is humanistává válni. A humanizmus más társadalmi osztály birtoka ma. Nekünk ez az európai nem mondott sokat. Életérzésben sem. A Kon-Tiki expedícóban jobban éreztük az európaiságot, mint egy európainak és humanistának vallott író emlékirataiban.

Ha ez az igazi humanizmus, akkor az európai kultúra válsága kétségtelen.

B o r i Imre

B. Sztankovics: Guzsbakötött élet

(Testv.-Egység, Újvidék, 1952.)

Boriszáv Sztankovicsnak, ennek a nagy, álmodó és szomorú szerb író-poétának művét még diákkoromban olvastam. Szinte buszke vagyok rá, hiszen az első szerb regény volt, amit önállóan olvashattam. Ize, hangulata még akkor, egy számomra hirtelen érthetőté váló nyelvvel együtt belém szívódott, elannyira, hogy évek múltán is, magam elé tudom varázsolni és fel tudom idézni a könyv sajátosan egyéni levegőjét és halk, lemondó rezignációját, mely olyan nagyon a Sztankovicsé. Azóta évek múltak el, a fiatalok olvasmányaira újabbak következtek, az emlékezés titkos rejtekeiben azonban megmaradt ez a regény szépnek, meghatónak és művészinak. Azóta őrzöm és melengetem ezt a nagy érzést, és most, hogy magyarul is megjelent ez a remekmű, alkalom kínálkozik, hogy elmondjam a vele kapcsolatos emlékeimet.

Bennem Bora Sztankovicsból nem a régi Belgrád kiskocsmáinak hangulata maradt meg, ahova az irodalmat dögkeselyűkként kísérő adoma-

had szerint, olyan szívesen eljárógatott, hanem a bánata. Mondják, hogy Sztankovics örök éretében bohém volt, és ha róla emlékeznek, a szerb bohémvilág matadorához, Csika Ilija Sztanojevicshez szokták hasonlítani. Szeretik velük kapcsolatban felidézni a belgrádi kiskocsmákat, a provinciális főváros eldugott bohémtyánait, amelyekben egy-egy Kostana idézte a mutat, ahová ez a bánatokkal és emlékekkel teli ember feledést keresve behúzódt. Mert Sztankovics vágya a feledés volt, a menekülés — borba és alkotásba. Ebből az utóbbiból fenmaradt még néhány nagyon szép emlék nagy regényén a Tisztátalan véren kívül. (Magyarul Guzsbakötött élet a neve). Ide tartozik a Kostana és egy nagyon meleg elbeszéléskötete a vraneyi életéről, a vraneyi tájról és a vraneyi emberekről. Tegyük hozzá rögtön: a régi Vranye régi embereiről. A maga tiszta szívével a Mitó véréalkata volt. A valóságba bele nem nyugvó Mitóé, aki a lelki üdvösségét is eladná egy soha vissza nem térő multért. Es éppen ez az érzés nőtt regénnyé benne. A fájdalmas emlékezés szülte és a vérrel vallott mult teremtette meg ezt a nagy költőiséggel megalkotott regényt, amelyet az egyetlen komoly, a legmagasabb mértékkel is mérhető szerb regénynek tart az irodalmi kritika.

Csendes szavú ez a regény, halk és bocsátnatkérő. Méla emlekezések vannak benne az elmúlt szép időkről, a lusta keletiségben élő szerbség életéről idilli képek egy patriarhális, a történelmi fejlődésből kimaradt, török balzsamba itatott szerb világnak a hétköznapjairól. Talán semmi sem fájt annyira Sztankovicsnak, mint ennek a világnak lassú és biztos kimúlása. Ami megszülte és fenntartotta, már elmúlt. A török átadta helyét a friss és vállalkozó szellemű szerb burzsoáziának, amelyik — méltóan

tanítójához, a nyugatihoz — kíméletlenül és durván rombolt le mindent, ami fejlődésének, haladásának az útjában állt. Sztankovics ennek az elmúló és letűnő multnak vált krónikásává. Nem tudatosan és nem politikai koncepcióból. Neveltetése, egész szemléletmódja ilyen volt, ezt kellett védenie, hiszen egyúttal művészetének talaját, ihletének állandó impulszadóját védte akárcsak a másik nagy konzervatív szerb elbeszélő, Laza Lazarevics. Mindketten tudták, hogy minél durvábban támad rájuk a jelen, annál makacsabbul és annál csendesebben raknak majd ök téglát mellé téglát, és az élet elől menekülve az álomba, a mult képzett varázsába menekültek, hol a szégyenségnek éppen úgy megvan a maga különös költői, minden más-tól elütő volta, mint a „fenn az ernyő nincsen kas” — Mító gazda bégségében. A tragikusan rezignáló hangnak éppen az akusztikamentessége olyan fojtó és olyan drámai ebben a műben. Érezni lehet, hogy annak a multnak, amit Sztankovics élt át csendes borongásaiban, éppen úgy nem volt távlata a multban, mint ahogy jelenének, amely számára csak a vegetációt jelentő napi élet volt a vég. Szofka nem volt tisztátalan vér, mindenki láthatja már első olvasásra. Gvönvörű álom volt, egy magános férfi-képzület és egy nagy emberábrázoló művész gyermeke, Sztankovicsé volt és nem a koré. Mító és Márkó gazda csak kerete ennek az életnek. A tisztátalan vér, Sztankovics szerínt, az új kapitalizmus volt, az rontotta meg ennek a Szofkává álmódott sztankovicsi multnak a

szépségét. Mító és Márkó, ez a két ember, külön-külön ágáló és gyöngellemű emberek, de együtt, mintha Turi Danit szakítottuk volna ketté, egyiknek a határtalan kereskedő ösztönt juttatva, másiknak a vérbőségből és életeréből adva. És az egész regény együtt egy nagy önvallomás és egy fájdalmas kiáltás a sztankovicsi jelen ellen. Az ő torkát szorongatta a gúzs, az ő vérét rontotta a friss szerb burzsoázia ezerfelé forgolódó élete. Sztankovicsban ez a határtalan kétségbeesés érett művészetté, de becsületes művész lévén, az egész regénybe beleolvasztotta a valóságot is. Ami a nagysága, éppen az a tragédiája is, akárcsak Balzacé. Az illúziók ellenére kell vallani és önmagunk vágyát kell megtagadnunk, mert a valóság parancsa ezt diktálja. A költő és író sorsa ez, aki nem előre, hanem hátra néz. Kevesen élték át ezt, de a kiválasztottak Szofkái ennek az új világnak. Sajnáljam őket? Nem. Merengek a sorsukon és egy kicsit tisztelem bennük azt a heroizmust, amit önmaguk ellenére művükbe vittek. És ez maga már a vereség beismerése. Sztankovics legyőzötten halt meg. Nem volt hős, a hős csak a jövőért és az igazságért halt meg, de esendő és érző ember volt. Könyve inkább leverő, mint felemelő, de ha igaza van a görög filozófusnak, aki a tragédiában a megtisztulás egy formáját látja, akkor a Guzsbakötött élet elolvasása is ilyen megtisztulás. Egy nagy művész ereje ragad ki a köznapiságból és a művészet örök tisztaságába visz.

Bori Imre

NOVA MISAO. Tömerdek a téma s legalább megannyi körötte a mondanivaló, csak győzze lap mindezt megragadni hogy írói (nem újságírói) földolgozásban kerüljön az olvasó elé. A Nova Misao az első szám után már szélesebb és átfogóbb témakörrel jelentkezett. Nem marad el az irodalom és nem teng túl a szépirodalom; ez a lap mind megközelítőbben úgy fogja át szellemi életünket, amilyen változó és fejlődő arccal él az nap-nap után.

A második szám még kicsit az elsőnek a folytatása volt. Gyorgye Kosztics a világnyelvek körüli harc kapcsán a nyelvek szerepéről ír és tanulmányában foglalkozik azokkal az áltudományos elvekkel és szempontokkal amelyeket Sztalin a kispolgári idealizmus álláspontjára helyezkedve ísvekezett becsempészni a lingvisztikába és a filológiába. Szkender Kulenovics cikkében megtaláljuk annak a nagy visszhangot keltett vitának a folytatását, amely már hónappal ezelőtt a „SVEDOČANSTVA“ és a „KNJIŽEVNE NOVINE“ között indult meg Eli Finci „A nevetés joga“ című írása nyomán. Ezuttal Kulenovics Eli Finciről mint irodalmi kritikusról ír s alapos munkájában részletesen rámutat azokra az elvi és esztétikai elvétésekre, amelyeket Eli Finci különösen a színházi kritika terén elkövetett s ennek folytán az ellentmondások egész sorába keveredett. A következő számban folytatott Kulenovics-tanulmány kiegészíti a kritikai kiértékelését s ezzel a mai irodalomkritika egyes kérdéseinek sok mindenben általánosabb érvényű tisztázását adja.

Nem kerülheti el az írástudók figyelmét Zihel Borisz tanulmánya az „Egzisztencializmusról és annak társadalmi gyökereiről“, amelyet a folyóirat márciusi számában tett közzé. Ennek az értékes essaynek megírására az adott indítást, hogy Jean Paul Sartre, az egzisztencializmus „atyja“ az utóbbi időben megint szándékosan szenzációt keltő cikkel hívta föl magára a figyelmet. Ezt a cikket „A kommunizmus és a béke“ címmel tette közzé folyóiratában, a „Temps modernes“ben és nem sokkal később viharos vita támadt közte és Albert Camus között. Ezért foglalkozik vele ma a világsajtó elmondván mindazt, ami Sartre körül zajlik. Ezt az egész irodalmi harcot valóságos kommentár-tömkeleg kíséri hogy az egzisztencializmus „igehirdetése“ a moszkvai „írástudók“ hozzájárulásával minél zavarosabb legyen. Világos társai kép az amit Zihel tanulmányából kapunk mert benne a marxista elvek hű alkalmazása érvényesül.

A szépirodalom két írással szerepel: Iván Doncevic, a zágrábi Republika c. irodalmi folyóirat szerkesztője „Történet az autóbusszon“, Csopics Brankó pedig a „Holló és a riadó“ címmel közöl szépprózai munkát. A lap Figyelő rovatában a könyvkritikák mellett megjelent a színházi bírálat is e rovatban Klein Hugó foglalkozik Debreczeni József drámájának beográdi bemutatójával.

KRUGOVI. Ezt a folyóiratot — mint már beszámoltunk — az elmúlt évben a fiatal horvát írók indították az elődjéhez (Mladost) hasonló irodalmi célkitűzésekkel.

Most, hogy második évfolyamába lépett és munkatársai között találjuk Mirkó Bozsicsot, Ive Mihovilovicsot és Csedo Pricát is, a szerkesztőség arról ír, hogy a lap „ma már nem csupán a fiatalok lapja, hanem olyan irodalmi folyóirat, amely fölöleli valamennyi írónkat tekintet nélkül életkorára, akiket egy közös eszmei vonal kapcsol össze, hogy a művészet művelői ne maradjanak el a szocializmus többi társadalmi erői mögött.”

A februári számban Mirkó Bozsics regényrészletet közöl, Szlobodan Novak, Nikola Milicsevics, Zlatko Tomicsics, Joja Ricov, Ivan Lalics és Csedo Prica a lírát adják, Joszip Barkovics „Az élet folyója” című regényes elbeszélésének befejező közleményét hozza, Milos Bandics pedig naplójegyzeteket ír.

A tanulmányok között ebben a lapban is találunk egy írást Jean Paul Sartre egzisztencializmusáról, (Ive Mihovilovics tollából), de sokkal nagyobb érdeklődésre tarthat számot Danilo Pejovics cikke „Hegel esztétikájának alapvető problémáiról”. Az „Eszztétika” első kötete a nemrégiben hagyta el a sajtót, de amióta megjelent, ez az első tanulmány, amely ismertetésével részletesebben foglalkozik. Már-már azt hittük, hogy a hegeli Esztétika folyóiratainkban visszhangtalan marad, ezért hézagpótló az, amit Pejovics a Krugovi új számában adott.

A kissé szükreszabott irodalmi szemlében Brankó Csupics regényéről, az „Áttörés”-ről olvasunk bírálatot, mert az előbbi rovatok írónak termékenysége kiszorította a figyelő apróbb érdekességeit.

KNJIZEVNOST. A „Knjizevnost” mint mindig, most is nagy gondot fordít arra, hogy a világ-irodalom eleven figyelője és minél hívebb tükrözője legyen. Igaz méltó helyet kapnak a hazai írók is, nem lehet azt mondani, hogy a nagyvonalúságra törekvő szempontok lemarasztalják őket, de a hazai

szépprózának mégis elég kevés hely jut. A februári számban (a lap legutóbbi száma) Prezsihov Voranc egyik elbeszélését találjuk szerb fordításban, a lírát Matics Dusan, Ante Cetineo, és Miodrag Pavlovics képviselik egy csokorra való kötetmennyel.

A világirodalmi szemle legérdekesebb olvasmánya Jean Cassou „levele” egy fausi olvasóhoz a szocializmusról és más gyönyörűségekről. E levél története legárabb olyan figyelmet kelt, mint maga a tartalom. Jean Paul Sartre főikérte az élő francia irodalom legnevesebb kritikusat, Jean Cassou-t, hogy írjon egy cikket a szocialista realizmusról az egzisztencialisták folyóiratába, a „Les Temps Modernes”-be. A kért kézirat meg is íródott, de az informbüros folyóirat nem merítte közzé tenni, nehogy kihívja maga ellen a moszkvai „nagy írástudók” szent haragját. Jean Cassou a Knjizevnost” párizsi munkatársa kérelmére átadta a levelet a Knjizevnostnak s így először nálunk jelenik meg az eddig még ismeretlen Cassou-levél a szocialista realizmusról. — Jovanovics Gyorgye cikke a fiatal Engels humanizmusáról szól, Mladenovics Tanaszije pedig a „Nouvelles Revue Francaise” új számáról számol be az olvasónak. A neves francia irodalmi folyóirat még a második világháború alatt elhallgatott, mert a német fasisztizmus csizmái elnémították s a háború után most jelent meg az első száma Jean Poland szerkesztésében s munkatársai között ott találjuk a legnevesebb francia írókat, költőket, művészeket és kritikusat. A lap ma is hű maradt hagyományaihoz; figyelője a szellemi és a művészeti élet minden területére kiterjed. Nincs olyan könyv, képzőművészeti kiállítás, drámai bemutató, film hangverseny vagy bármi más eseménye a szellemi világnak, amelyről ne számolna be akár egy röpke kis kommentárral is.

A figyelőben a legújabb beográdi Shakespeare-bemutatóról (IV. Henrik), a beográdi Drámai Színház Tennessy-bemutatójáról és a téli könyvtermés újabb értékeiről olvasunk kritikai beszámolót.

REPUBLIKA. Az irodalmi termés nem tarthat lépést a kalendáriumi évvel. Így a zagrabi irodalmi folyóirat sem, mint az előbbinek tükrözője, A IX. évfolyam első száma majd kéthónapos keséssel jelent meg épp oly színes és magas irodalmi igényű tartalommal, mint előbbi számai. Az új évfolyam rovatban vagy programban változást nem hozott; a Republika az újításokat már az elmúlt évben elvégezte. Ehhez hű maradt ebben az évfolyamban is, — az első szám ezt adja hírül az olvasónak.

A bevezetőben Mirosláv Krlezsa folytatja naplójegyzeteit. Ezuttal Rotterdami Erasmusról tett közzé részletet. Számunkra (magyar olvasók számára) külön értéke ennek a nagy író elmének naplója, mert írásában a „Pester Lloyd“-dal folytat párbeszédet. Ez a magát liberálisnak vallott németnyelvű feudo-kapitalista lap 1942 augusztusában fasiszta nekifoháskodásában azt írta, hogy Rotterdami Erasmus „negatív és destruktív“ író és Móricz Zsigmond regénye, a „Rózsa Sándor“ nem más, mint a „közönséges gonosztevők dicsőítése“. Krlezsa Mirosláv a megszállás sötét napjaiban adott választ a „Pester Lloyd“-nak erre a förmedvényére és az irodalom és a történelem argumentumával mutatta be mindkét író értékeit. A naplójegyzeteket — mint maga Krlezsa mondja — nem prózában, hanem versben fejezte be, amelyben elmondja egy civilizáció haldoklását. „Vajjon — a szemünk láttára — természetes halállal hal meg vagy levágták, ki tudná ezt megmondani? Az az érzés, hogy valami meghal, helyesebben a halál érzelme, úgy gondolom, ki sem fejezhető prózában“... Ezért

írta hozzá a verset: a halhatatlan krlezsai sorokat.

Sinko Ervin — a folyóirat előbbi számában már fölvetett történelmi gondolat kapcsán — tanulmányt írt a „Második Jugoszláv Forradalom“ címmel. Ebben a tanulmányában Robespierre idézetéből indul ki és történelmi tényekkel rávilágít azokra az ellenforradalmi és marxista-ellenes törekvésekre, amelyekkel Sztalin és parancsuralmába tartozott csatlós ellenforradalmárok le akarták igazni pártunkat és szocialista hazánkat. Sinkó Ervin ezt a harcot úgy fogalmazta meg, mint Jugoszlávia Második Forradalmát s egyedülálló példaként mutatja föl, mert Jugoszlávia az egyedüli, amely tagadta a Szovjet Szövetségnek azt a jogát, hogy a nagyhatalom jogán elnyomja, maga alá hajtson más szocialista államot. Ezért a revizionizmus vádjá, amelyet a sztalini vezetés ellen emeltek nem jelent hitvitát a „marxista dogma“ körül, hanem győzelmet, annak a fölismerésnek a győzelmét, hogy a szocializmus fejlődési útja és a Szovjet Szövetség sztalini útja elváltak egymástól.

A folyóiratnak ebben a számában szépirodalommal is találkozunk. Jozsíp Pavicsics „Juhaim legelnek“ címmel novellát közöl, Kosztics Dusan pedig négy verset tett közzé. Az irodalmi szemlében Bogdanovics Milán Kulenovics „Pacsírta“ c. elbeszélő költeményéről ír kritikát, Pavletics Vlatko pedig Bozsics Mirkó nemrégiben megjelent regényének, a „Kurland“-nak az elemzésével foglalkozik. Ugyancsak az esztéta elmélyülésével nyúlt Jelicics Zsivko Segedin prózájához és kritikájában olyan szempontokat bontott ki, amelyeket nem szabad besorolni a szokványos könyvbírálati megállapítások közé.

Metszetek, képek és jegyzetek — mint mindig — most is kíséri az

állandó rovatok közleményeinek. Ezeket olvasgatva és szemlélgetve megint el kell mondanunk a már annyiszor kimondott szót: kár, hogy ezt a komolyértékű folyóiratot ritkán láthatni nálunk (a Vajdaságban) az olvasó kezében.

LETOPIS. Az év elején a Szerb Matica folyóirata, a Letopis ismét új köntösben jelent meg; egyszerűbb fődőlappal, mint az elmúlt évi volt. Belső beosztása nem változott s tartalmában ugyanúgy helyet biztosít a szépirodalomnak, mint az elmúlt esztendőkből is.

A bevezető cikkben Zsivojin Boskov a könyvkiadás és a kultúrpolitika kérdésével foglalkozik. A lyublyanai írókongresszus után irodalmi életünk központi problémája lett a könyvkiadás, annál is inkább, mert az anyagi eszközök hiánya rákényszerítette a könyvkiadókat is, hogy a „piacra” termeljenek és a „kurrens árút” helyezték előtérbe. Ezek a kérdések Zsivojin Boskovnál is az eddig ismert megvilágításba kerülnek s maga is a lyub-

lyanai kongresszus konklúziójára jut: csökkenteni kell a jó könyv árát, mégha áldozatok árán is, hogy eljusson az olvasóig.

Makszimovics Deszánka novellája mellett a folyóirat egy afrikai népmesét közöl, amely Leo Frobenius német kutató gyűjteményében jelent meg s ez a gyűjtemény szerb fordításban most a Szerb Matica kiadásában kerül el hozzánk.

A lírikusok közül Banyevics Mirko, és Ketig Tomisláv szerepelnek néhány költeménnyel. Leszkovács Mladen Erich Kosról, mint elbeszélőről ír kritikai tanulmányt, Bogdánovics Nána pedig Turgenyev prózájának költői szépségével foglalkozik. Az irodalmi szemle rovatban dr. Kosztics P. Milán igen értékes anyagot tesz közzé „Velyko Petrovics idegen nyelven” címmel, amelyből megtudjuk, hogy a Vajdaságból elszármazott neves szerb író műveit eddig tizenhárom nyelvre lefordították, köztük nem egy ki-
sebb művét világnyelvre is.

(L.)

H I D

IRODALOM * MŰVÉSZET * KRITIKA

Előfizetési ár az 1953. évre
 egész évre — — 420 dinár
 fél évre — — — 210 dinár
 negyed évre — — 105 dinár

Új
 postatakarékszámilánk
300-T-251

TARTALOM

SINKÓ ERVIN: Budapest első vörös napja (Regényrészlet)	153
ÁCS KÁROLY: Vágy, Szavak, Búcsú a barna szobától, Indulás előtt (versek a kötetéből)	167
NÉMETH ISTVÁN: A nádpálca (regényrészlet)	170
FEHÉR FERENC: Jobbágyok unokái (Elbeszélő költemény, részlet) .	177
QUASIMODO B. ISTVÁN: Csodálatos aratás (elbeszélés)	181
SULHÓF JÓZSEF: A tavasz besurran (Regényrészlet)	195
IVÁNYI IVÁN: Vonatok (Ács Károly versfordítása)	204
RAICSKOVICS SZTEVÁN: Leány, Ráeszmélés, Fűvek éneke (Pap József és Sáfrány Imre versfordításai)	208
KROMBHOLZ KÁROLY: Lányi Ernő (megemlékezés)	212
REMÉNYI JÓZSEF: Amerika irodalma	218

SZÍNHÁZ

Majtényi Mihály: Kidőlt a májusfa (Sulhóf József népszínműve) 222

KÖNYVSZEMLE

224

Bori Imre: Stephan Zweig — Tegnapi világ

Bori Imre: Bóra Sztankovics — Gúzsbakötött élet

LAPSZEMLE

228

MŰMELLÉKLETEK

Lányi Ernő (egykori fényképfelvétel) a címlapon

Sáfrány Imre vers-illusztrációi 208., 209. és 211.

Bob Emil rajzai és festményei 166., 176., 180., 203. és 207.

Szerkesztőség: Noviszád, A. Rankovicsa 19. Telefon: 20—63

Kiadja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat, Noviszád,

Arse Teodorovicsa 11

Előfizetési díj: Egy évre 420 D, fél évre 210 D, egyes szám 40 D.

Póslatakarékszám: 300 T-251. Lapzárta minden hó 10 én.

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza

„Budutyoszt“ nyomdavállalat, Noviszád

Könyvkiadásunk legújabb értékei

HERCEG JÁNOS PAPÍRHAJÓ

Könyv mai szellemi és művészetünkről

Neves írónk új könyve tanulmányokat, jegyzeteket, irodalmi bírálatokat és más apró írásokat közöl. Minden olvasó számára értékes és hasznos olvasmány.

A napokban jelent meg

SULHÓF JÓZSEF:

Kidólt a májusfa

Népszínmű három fölvonásban.

Amatőr színházak, műkedvelő együttesek számára szövegekönyv, amely alapos rendezői utasítást, a díszletek összeállításához rajzokat és a népdal-betétek kottáit is közli.

FENIMORE COOPER:

V a d ö l ő

A világhírű „Bórharisnya“-regények legszebb kötete. Örökbecsű mű az ifjúság számára színes, művészi kivitelű mellékletekkel.

A legszebb magyar népmesék gyűjteménye.

Túl az óperencián

A meséskönyv mind a gyermekek, mind a serdülő ifjúság számára értékes olvasmány. A kötet több mint húsz sokszínynyomású képpel, finom, famentes papíron, kemény félvászon kötésben készül. Az örökszép magyar népmeséknek ez lesz az első díszes kiadása.

ÍRÓK • KÖNYVEK • OLVASÓK

Időszerű mű — Nem hiányozhat senki asztaláról

SINKÓ ERVIN

A MI MÁSODIK FORRADALMUNK

FÖLVILÁGOSÍTÓ, ÚTMUTATÓ ÍRÁS NAPJAINK LEG-
ÉGETŐBB POLITIKAI ÉS ESZMEI KÉRDÉSEIRŐL

A napokban hagyja el a sajtót Sinkó Ervin jeles írónk mondhatni egyik legjelentősebb műve. Ez a könyv alapos elmélyüléssel és a marxista gondosságával tárja elénk azokat a forradalmi éveket, amelyeknek eseményei az egész világ figyelmét Pártunk hősi harcára terelték.

Jelentős mű, mert ezekről a történelmi évekről minden írás szocialista demokráciánk forradalmi útjának építő, harcoló és alkotó időszakát adja.

TÖRTÉNELEM! KORDOKUMENTUM! TÖMÖREN ÁTTEKINTÉST AD MINDENKINEK FORRADALMI PROBLÉMÁINKRÓL

A jugoszláviai magyar drámairodalom sikeres műve

Sinkó Ervin: ELÍTÉLTEK

Háromfelvonásos drámai játék, amelynek cselekménye mai életünk nagy történelmi eseményeit viszi színpadra. A daraból a Rajk-per előtti napok Budapestje lép elénk izzó hangulatával, sötét embertelenségeivel és egy fiatal jugoszláv kommunista hősi küzdelmével.

Ára 200.— dinár.

Könyvbarátoknak 160.— dinár.

Regényirodalmunk új sorozatában most került sajtó alá

Sinkó Ervin: OPTIMISTÁK

című regénye

A kiváló prózaírónak ez a második regénye, amellyel a fősza-
badulás után jelentkezik. Az életből merített témát, a mögöttünk
maradt évtizedekből hoz elénk kort és embereket. A mű még eb-
ben az évben megjelenik horvát nyelven s csaknem egyidőben
kapja kézhez a magyar olvasó is.

TESTVÉRISÉG-EGYSÉG könyvkiadóvállalat, Noviszád, Arsza Teodorovics 11

Könyvlerakat Noviszád, Duna utca 10.